

«Jeg er så mye, mye mer enn det»

Kvalitative intervju med unge voksne,
om stamming og identitet

Åse Sjøstrand

Masteroppgave i spesialpedagogikk

Institutt for spesialpedagogikk

Det utdanningsvitenskaplige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2014

**Hvordan opplever unge voksne som
stammer at taleflytvansken har påvirket
deres identitet?**

© Åse Sjøstrand

2014

«Jeg er så mye, mye mer enn det»

Åse Sjøstrand

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel

«Jeg er så mye, mye mer enn det»

Kvalitative intervju om stammingens rolle i opplevelsen av identitet.

Bakgrunn og formål

En voksen person som stammer har ofte levd så godt som hele sitt liv med ufrivillige brudd i talen og opplevelsen av å ikke få sagt det han eller hun ønsker. I løpet av denne tiden kan reaksjonene, følelsene og holdningene knyttet til stammingen, ha fått tid til å farge personens oppfatning av seg selv og sitt liv. Formålet med dette prosjektet har vært å belyse hvilken rolle stammingen spiller i livene til unge voksne som stammer. Gjennom kvalitative intervjuer søker jeg å ta et innenfra-perspektiv med en målsetting om å få frem informantenes subjektive opplevelser og tanker om identitet. Med dette som bakteppe formulerte jeg problemstillingen:

«Hvordan opplever unge voksne som stammer at taleflytvansken har påvirket deres identitet?»

Metode

Med en kvalitativ, fenomenologisk tilnærming baserer oppgaven seg på semistrukturerte intervju med seks unge voksne i alderen 20 til 29 år. Intervjuene ble tatt opp med lydopptaker og transkribert kort tid etter hver samtale. Tekstdataene ble organisert og kodet i behandlingsprogrammet NVivo 10. Kvale & Brinkmann (2009) sine tre analysenivåer for intervjuanalyse; selvforståelse, kritisk forståelse basert på sunn fornuft og teoretisk forståelse, danner utgangspunkt for presentasjon og drøfting av funn.

Resultat og drøfting

Intervjuene med de seks unge voksne viser at grad av stammingens påvirkning på identiteten er svært forskjellig, både hos de ulike personene, og i ulike livssituasjoner hos den enkelte. Jeg viser i oppgaven hvordan en teoretisk forståelse av identitet som en sosial konstruksjon kan brukes som et rammeverk for å forstå hvordan stammingens påvirkning ikke er konstant, men endre seg i forskjellige deler av informantenes identitet.

Alle informantene har gjort seg opp tanker om hva andre tenker om dem når de stammer, uavhengig om de har opplevd negative reaksjoner fra andre. Nervøs, dum, usikker, ukontrollert, beskjedne, høy, full eller invalid er beskrivelser som kommer opp når

informantene forteller hva de tror andre kan tenke om dem når de stammer. Hos noen av informantene kan disse reaksjonene sies å være internalisert og utgjøre et selvopplevd stigma. Følelser som frykt, sinne, skam og håpløshetsfølelse knyttes for flere av dem til stammingen. For noen er følelsene altomfattende og en sterk påvirkning på deres identitet. Andre opplever enkelte stammesituasjoner som ubehagelig og har følelsesmessige reaksjoner, men opplever de ikke definerende for den de er. Slike reaksjoner kan både være knyttet til selve stammeøyeblikket, men også frykt eller bekymring i for- og etterkant. Informantene forteller at følelsene er sterkest i situasjoner som samhandling med kollegaer og samarbeidspartnere på jobb, på date, eller med andre man treffer for første gang. På den andre siden trekker alle informantene frem at det gjør dem mindre å stamme foran personer de kjenner godt, som familie, partner eller gode venner. Flere av informantene beskriver hvordan tanken om at det er ok å stamme har hjulpet dem i å håndtere stammingen i livet og som en del av sin identitet. Erfaringene til hver enkelt informant danner grunnlaget for denne studien. Kunnskapen som kommer frem gjennom samtalene kan ikke generaliseres til en større gruppe. Videre kan detaljrike beskrivelser av informantenes opplevelser likevel tenkes å danne et grunnlag for forståelse i møte med andre voksne i en lignende situasjon. Refleksjon rundt stammingens påvirkning av identitet kan være aktuell for logopeder og andre som jobber nært med voksne som stammer.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært utfordrende og lærerik. Det har gitt meg innsikt i et fagfelt jeg synes er svært interessant, og som jeg gleder meg til å bli bedre kjent med som logoped. Prosjektet hadde vært umulig å gjennomføre uten noen personer som naturligvis fortjener en stor takk:

Først og fremst ønsker jeg å takke de seks personene som har stilt opp som informanter til denne oppgaven, og som har overrasket og imponert meg med sin oppriktighet og ærlighet. Jeg setter enormt pris på at de ville dele sine erfaringer og refleksjoner med meg.

Videre ønsker jeg å takke de som hjalp meg med å komme i kontakt med informantene og fungerte som døråpnere.

Tusen takk til min veileder Hilda Sønsterud som gjennom gode diskusjoner og faglige innspill har motivert og inspirert meg, i løpet av hele prosessen. Tusen takk også til Kirsten Howells, for alle gode innspill og interessante samtaler.

Takk til «Sjøstrand kaffi og korrektur», til mine profesjonelle venner, og til alle andre som har bistått med støtte og hjelp i alle former de siste månedene.

Åse Sjøstrand

Blindern, mai 2014

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn og aktualitet.....	1
1.2	Prosjektets formål	2
1.3	Problemstilling og forskningsspørsmål	2
1.4	Avgrensning og begrepsavklaring	3
1.5	Oppgavens oppbygging	4
2	Teoretisk forankring	6
2.1	Stamming.....	6
2.1.1	Definisjoner	7
2.1.2	Årsaksforklaringer.....	9
2.1.3	Stamming hos voksne.....	11
2.1.4	Håndtering av stamming	12
2.2	Identitet.....	15
2.2.1	Identitet, spørsmålet om hvem jeg er	15
2.2.2	Mulige selv, spørsmålet om hvem jeg kan bli.....	17
2.3	Stamming som en del av identiteten til voksne	18
2.3.1	Stigma.....	19
2.3.2	Følelser	23
2.3.3	Selvaksept.....	25
3	Metodiske overveielser	27
3.1	Valg av metode	27
3.1.1	Kvalitativ tilnærming	27
3.1.2	Fenomenologisk perspektiv.....	28
3.1.3	Kvalitativt forskningsintervju	29
3.2	I forkant av datainnsamlingen	29
3.2.1	Egen førforståelse.....	29
3.2.2	Utvalg	30
3.2.3	Presentasjon av utvalget	32
3.2.4	Intervjuguide	34
3.2.5	Pilotintervju.....	35
3.3	Datainnsamling.....	36

3.3.1	Intervju	36
3.3.2	Memo	37
3.4	Bearbeidelse av datamaterialet	37
3.4.1	Transkripsjon.....	37
3.4.2	Analyse.....	38
3.5	Studiens kvalitet	40
3.5.1	Validitet.....	40
3.5.2	Reliabilitet	43
3.6	Etiske hensyn.....	43
4	Tematisk analyse	45
4.1	Identitet.....	45
4.1.1	Å være «en stammer».....	46
4.1.2	Stammingen som formende for personlighetstrekk	47
4.1.3	Stammingen i møte med de nærmeste.....	48
4.1.4	Stammingens innvirkning på sosial samhandling	49
4.1.5	Å være en av «oss som stammer»	54
4.1.6	Stammingen og forestillinger om fremtiden	55
4.2	Stigma.....	57
4.2.1	Reaksjoner utenfra.....	57
4.2.2	Oppfatning av andres reaksjoner.....	59
4.3	Følelser	60
4.3.1	Frykt	60
4.3.2	Sinne.....	62
4.3.3	Skam.....	63
4.3.4	Mangel på kontroll, håpløshetsfølelse.....	64
4.3.5	Selvaksept.....	64
5	Teoribasert analyse.....	68
5.1	Identitet og stammingens rolle	68
5.1.1	Identitet, spørsmålet om hvem jeg er	69
5.1.2	Mulige selv, spørsmålet om hvem jeg kan bli.....	72
5.2	Stamming som en del av identiteten til voksne	74
5.2.1	Stigma.....	74
5.2.2	Følelser	75

5.3	Selvaksept.....	76
6	Avslutning	78
6.1	Oppsummering av funn	78
6.2	Funnenes implikasjoner for logopeders arbeid med voksne som stammer	79
6.3	Videre forskning	80
	Litteraturliste	81
	Vedlegg	88

1 Innledning

I det første av mine seks intervjuer som danner grunnlaget for denne studien, fortalte en av informantene meg at hun tidligere opplevde stammingen som det mest fremtredende ved seg selv. Senere har hun begynt å tenke at en slik beskrivelse ikke passer henne, og forklarer det med at: «Jeg er så mye, mye mer enn det». Utsagnet har blitt stående igjen som tittel på oppgaven min. Flere av informantene uttrykker at det å bli forstått først og fremst basert på måten de snakker på, er frustrerende og noe de frykter. For noen representerer imidlertid tanken om at «jeg er så mye mer» en aksept for at stammingen utgjør en liten del av hvem de er. Dette er to forskjellige måter å tenke på som representerer svært ulike tilnærminger til stammingens påvirkning på identitet. Jeg opplever å møte begge versjonene i de ulike intervjuene.

1.1 Bakgrunn og aktualitet

Min interesse for taleflytfeltet startet for alvor da jeg gjennom praksis i studiet møtte voksne som stammer. Faglitteraturen jeg hadde lest til da hadde i hovedsak dreid seg om små barn som stammer, altså en gruppe som blir henvist til logoped først og fremst fordi noen andre er bekymret for talen deres. I møtet med de voksne på praksisstedet forsto jeg at stamming for dem ikke bare handler om brudd i taleflyten, men om å leve med en kommunikasjonsvanske. Mange levde godt med stammingen ved hjelp av metoder for å håndtere og forholde seg til vansken. Andre fortalte at stammingen var blitt et tema som tok opp mye tankekapasitet etter at de hadde begynt på en høyere utdanning eller skulle gå ut i yrkeslivet. Det slo meg at stammingen for disse ble en ekstra faktor i den bli-voksen-prosessen jeg selv befinner meg i. Dette ble min igangsetter for å se nærmere på det å leve med stamming som ung voksen.

Innen faglitteraturen har det de siste årene vært et økt fokus på sosiale og kulturelle aspekter ved individuell fungering, og større fokus på identitet i forbindelse med kommunikasjonsvansker som stamming. Kvalitative intervju har ofte blitt brukt som et egnet verktøy for å få tak i rike beskrivelser av hvordan det er å leve med en kommunikasjonsvanske (Hagstrom & Daniels, 2004). Forskning de siste årene har blant annet rettet søkelyset på stammingens påvirkning på jobb og utdanningssituasjoner, livskvalitet, samt hvilken betydning andres reaksjoner har på en persons selvoppfatning, og hvilke strategier som brukes for å håndtere stamming som voksen (Bricker-Katz, Lincoln &

Cumming, 2013, Boyle, 2013a, Klompass & Ross, 2004, Plexico, Manning & Levitt 2009a, 2009b). Det er også blitt sett nærmere på det å danne forhold når man er en person som stammer (Van Borsel, Brepoels & De Coene, 2011). Undersøkelser har vist at stamming kan påvirke selvoppfatning, og den kliniske nytten av å diskutere identitet som et tema med klientene blir stadig nevnt i disse studiene (Boyle, 2013a, Plexico et al., 2009a, 2009b).

1.2 Prosjektets formål

Formålet med dette prosjektet har vært å belyse hvilken rolle stammingen utgjør for identitetsfølelsen hos unge voksne som stammer. Gjennom kvalitative intervjuer og en fenomenologisk innfallsvinkel til materialet søker jeg å ta et innenfra-perspektiv med en målsetting om å få frem informantenes subjektive opplevelser og tanker om identitet. I kvalitativ metode er ikke generalisering av funnene til en stor populasjon noe mål. Jeg vil likevel argumentere for at det å lytte til hvordan voksne som stammer beskriver egne opplevelser av stamming og identitet, kan øke leserens forståelse for hva det vil si å stamme. Videre kan detaljrike beskrivelser gi et godt grunnlag for forståelse i møte med andre voksne i en lignende situasjon. Refleksjon rundt stammingens påvirkning av identitet kan være aktuell for logopeder og andre som jobber nært med voksne som stammer.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Prosjektet har rettet seg mot unge voksne som stammer og deres opplevelse av stammingens innvirkning på identitet. Hovedproblemstillingen er som følger:

«Hvordan opplever unge voksne som stammer at taleflytvansken har påvirket deres identitet?»

Tre forskningsspørsmål underbygger problemstillingen:

1. I hvilken grad har stammingen påvirket informantenes oppfatning av hvem de er?
2. I hvilken grad opplever informantene stigma som personer som stammer?
3. Hvilke følelser knytter informantene til det å stamme?

Det første forskningsspørsmålet viser til refleksjoner om egen identitet, selvoppfatning og rolle sammen med andre. De to påfølgende spørsmålene tar for seg faktorer som inngår i ens identitet, og retter fokus mot stammingens påvirkning.

1.4 Avgrensning og begrepsavklaring

Stamming er en myteomspunnet vanske som oppstår i en liten andel av befolkningen, oftest i barnealder (Shapiro, 2011, Ramberg & Samuelsson, 2008). Jeg har i min oppgave fokusert på unge voksne, og diskuterer i liten grad problemet hos barn. Oppgaven dreier seg om opplevelsen av og erfaringer med stamming, og problemstillingen utelukker erfaring med andre kommunikasjonsvansker som løpsk tale, psykogen, eller nevrogen stamming. I oppgaven legger jeg vekt på at stamming ikke bare er et hørbart problem, men en sammensatt kommunikasjonsvanske som kan farge en persons rolle i en sosial samhandling og valgene personen tar når det kommer til blant annet jobb og utdanning (Yairi & Seery, 2011).

Ulike teoretiske retninger bruker og definerer begrepet **identitet** på ulike måter. Jeg vil i min oppgave bruke identitetsbegrepet slik Robins, Tracy & Trzesniewski (2010) beskriver det, som en sosialt konstruert enhet. Tanken er at menneskets identitet forandrer seg etter de sosiale kontekstene det befinner seg i. I ulike kontekster blir mennesket tildelt en sosial rolle som har med seg en egen identitet. Personer kan ha mange ulike identiteter som reflekterer deres varierende gruppedlemskap, og ulike sosiale sammenhenger. Litt enkelt kan en si at identitet er svaret på spørsmålet om hvem man er. Svaret vil romme alt fra personlighetstrekk, tanker og holdninger, ens plass i et sosialt nettverk, samt kulturelle tilhørighet (Robins et al., 2010). Å ta med teori om identitetsutvikling hadde sprengt rammen for denne oppgaven, og er dermed utelatt. I min forståelse av identitet har jeg også tatt med forståelse av hvem en kan bli, «mulige selv» (Markus & Nurius, 1986). Dette har jeg gjort fordi informantene alle befinner seg på begynnelsen av voksenlivet. Utsagnene deres dreier seg i stor grad om hvordan livet kan bli.

Fordi informantene nevner hvordan **behandling** har vært avgjørende i deres tanker om identitet, gjør jeg kort rede for de vanligste behandlingsmetodene i teorikapitlet. I den tematiske analysen i oppgaven trekker selvaksept frem som en følelse, og diskuteres senere i lys av teori for å diskutere stammingens påvirkning på identitet. Jeg har imidlertid valgt å ikke gå nærmere inn på håndteringsmåter eller behandling. Dette er fordi mitt hovedfokus er informantenes refleksjoner om stammingens innvirkning på identitet, og hvordan stammingen påvirker ulike deler av deres liv. Å se på hvordan de ulike flytskapende teknikkene og samtalene i behandling har hatt innvirkning på informantenes identitetsfølelse kunne blitt en egen oppgave, og derfor et punkt jeg her har utelatt.

1.5 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven har seks kapitler, medregnet dette introduksjonskapitlet. I neste kapittel presenteres aktuell teori som senere danner rammeverket for oppgavens teoribaserte analyse. Kapitlet er tredelt. Først beskrives teorier rundt stamming; definisjoner, årsaksforklaringer og håndtering, samt en kort oversikt over empiri som retter seg mot det spesielle ved stamming hos voksne. I kapitlets midtdel presenterer jeg utvalgt teori om det mangefasetterte begrepet identitet, og viser til teori på området som spesielt diskuterer identitet hos voksne. I slutten av kapitlet ønsker jeg å vise hvordan identitetsteori kan være aktuell i forståelse av stamming hos voksne. Her fremheves forskning som viser hvordan stigma og følelser knyttet til stamming kan internaliseres og utgjøre en del av en persons identitet. Til slutt trekkes teori om selvaksept frem som en viktig håndteringsmåte for en slik påvirkning.

En beskrivelse av og begrunnelse for de metodiske valgene jeg har tatt for å kunne svare på oppgavens problemstilling, er samlet i kapittel 3. For å sikre oppgavens validitet gjennomgår jeg alle steg i forskningsprosessen, fra forberedelse, til gjennomføring og bearbeidelse av datamateriale. I slutten av kapitlet diskuteres studiens kvalitet og etiske overveielser som har blitt gjort.

I kapittel 4 presenteres informantenes betraktninger og beskrivelser av det å være en person som stammer. Informantenes selvforståelse danner utgangspunktet for denne tematiske analysen. Utsagnene er delt inn etter tre hovedtema, som hver representerer et forskningsspørsmål. Disse er identitet, stigma og følelser. Under første hovedtema presenteres informantenes refleksjoner rundt hvordan stammingen påvirker oppfatningen om hvem de er i ulike situasjoner og faser i livet. Under temaet stigma, presenteres informantenes beskrivelser av hvorvidt stamming oppleves som en stigmatiserende vanske. I siste del av kapitlet er informantenes utsagn om hvilke følelser de enkelte knytter til det å stamme og hvordan disse preger dem i hverdagen, samlet.

Kapittel 5 utgjøres av oppgavens teoribaserte analyse. Her diskuteres funnene i kapittel 4 i lys av relevant teori presentert i kapittel 2. Først av alt trekkes informantenes utsagn om hvordan de opplever at stammingen påvirker hvem de er frem, og sees i forbindelse med identitetsteori. Videre diskuterer jeg hvordan de følelsesmessige reaksjonene og opplevelsen av stigma kan påvirke informantenes identitet.

I kapittel 6 oppsummerer jeg undersøkelsenes funn. Deretter diskuterer jeg hvilke implikasjoner denne studiens funn kan ha for logopeders arbeid med unge voksne som stammer. Til slutt retter jeg blikket fremover ved å peke på uberørte elementer i materialet, og potensialet og behovet for videre forskning.

2 Teoretisk forankring

«My stutter is what I'm most embarrassed about in a public sense, and most ashamed of in private» (Crouch, 2010, s. 5).

Sitatet er hentet fra en selvbiografisk artikkel om å være en ung voksen som stammer, om å ha et ønske om endring, men også om å slå seg til ro med følelsene som er knyttet til vansken. Utsagnet sier noe om at stamming er mer enn det første som slår oss når vi møter noen som stammer: de overraskende bruddene i uttalen av helt dagligdagse ord. Problemstillingen i denne oppgaven retter seg også mot den delen av stammingen man ikke nødvendigvis hører. Følelser og holdninger til stammingen påvirkes av ens egne og andres reaksjoner, og kan påvirke både selvoppfatning og sosial samhandling. I dette kapitlet vies derfor plass til teori om begrepet identitet, med særskilt fokus på identitets hos voksne som stammer. Jeg presenterer derfor teori om hvordan stigma og følelser kan internaliseres og prege ens identitet. Aller først gjør jeg rede for stamming. Det vil si at jeg gjør rede for ulike definisjoner, årsaksforklaringer og former for håndtering, samt presenterer en kort oversikt over empiri som retter seg mot det spesielle ved stamming hos voksne.

2.1 Stamming

Stamming er en svært sammensatt vanske som forekommer hos alle typer mennesker på tvers av samfunnslag, språk, kjønn og alder (Guitar, 2014). I Norge brukes begrepet taleflytvansker som en samlebetegnelse for stamming og løpsk tale. De to vanskene har på ulike måter brudd i taleflyten som fellesnevner. Såkalt ikke-flyt finnes imidlertid som en normal del av alles menneskers uttale og språk. Vi nøler, repeterer ord og setninger og legger inn fyllord som «eh» og «øh». Forskjellen mellom stamming og normal ikke-flyt kan både høres av andre og oppleves av den som snakker (Yairi & Seery, 2011). Fra en lytters perspektiv er det funnet forskjeller mellom stammeatferd som beskrives som normal ikke-flyt, og den som beskrives som stamming. Fra talerens perspektiv er det også en forskjell. Normal ikke-flyt kan ofte forklares, talen stopper opp fordi man leter etter ord eller reflekterer over hva man vil si. Annen ikke-flyt er derimot helt ufrivillig og oppleves overaskende og ofte frustrerende.

2.1.1 Definisjoner

«Defining stuttering, especially as a disorder, has proved to be a difficult task that has not yet been successfully accomplished» (Yairi & Seery, 2011, s. 18).

Definisjoner av stamming har endret seg i takt med utviklingen innen forskning og klinisk arbeid. Paradigmeskifter i andre fagfelt som psykologien har også hatt en innvirkning på forståelsen av stamming (Kalinowski & Saltuklaroglu, 2006). Ulike definisjoner vil ha ulike implikasjoner for kartlegging og behandling.

Noen definisjoner fokuserer på selve stammeatferden, det Yairi & Seery (2011) kaller for «stuttering as a speech event». I en slik forståelse er stamming kun noe som oppstår når man snakker, og er en synlig og hørbar faktor. Av Verdens helseorganisasjon (WHO) defineres stamming i ICD-10 (International Classification of Disease) slik:

Talen er kjennetegnet ved hyppig gjentakelse eller forlengelse av lyder, stavelser eller ord, eller av hyppig nøling eller pauser som forstyrrer den rytmiske talestrømmen. Mindre dysrytmi av denne typen er ganske vanlig som en forbigående fase i tidlig barndom eller som et mindre, men vedvarende taletrekk i senere barndom og voksenalv. Dette skal bare klassifiseres som forstyrrelse hvis alvorlighetsgraden er så omfattende at den forstyrrer talestrømmen. Det kan være assosierte bevegelser i ansiktet og andre deler av kroppen som sammenfaller i tid med gjentakelsene, nølingene eller pausene i talestrømmen. (WHO, 2010, s 180)

En slik definisjon vektlegger den synlige og hørbare delen av stammingen, som kan oppleves som en forstyrrelse i talen. Gjentakelser, forlengelser, nøling og pauser brukes som beskrivelser av talebruddene. Van Riper (1982) kaller bruddene i taleflyten for «kjerneatferd». Guitar (2014) har adoptert begrepet og beskriver det som den unormale mengden brudd i taleflyten, som tar form på tre ulike måter: Repetisjoner av lyder, stavelser og enstavelsesord, forlengelser av lyder, eller blokkering i luftstrømmen i talen. Det WHO i sitatet over kaller «assosierte bevegelser i ansiktet og andre deler av kroppen», er ofte reaksjoner en person kan ha på talebruddene, og kalles av Van Riper (1982) «sekundæratferd». Guitar (2014) skiller mellom «fluktatferd», handling for å komme ut av et spesifikt stammeøyeblikk, og «unngåelsesatferd». Sistnevnte oppstår når personen forventer å stamme og bruker de samme metodene som tidligere har fungert for å komme vekk fra stammeøyeblikket, eller helt velger å unngå spesifikke ord eller situasjoner. Hvordan de ulike talebruddene og fysiske

reaksjonene arter seg vil i stor grad variere, både fra person til person og hos en og samme person. Alle som stammer har sitt eget individuelle stammemønster som utvikler seg i takt med vansken (Kalinowski & Saltuklaroglu, 2006). I dette ligger at også andre faktorer ved den hørbare delen av stammingen vil variere fra person til person og utvikle seg med tiden: Lengden og forekomsten av stammeatferd, hvilke ord og lyder det stammes ofte på, hvilke lyder som brukes for å avlede eller sette i gang et ord og de fysiske reaksjoner på talebruddene, som å blunke, nikke, sparke med foten og lignende vil alle variere (Kalinowski & Saltuklaroglu, 2006).

Å definere stamming som handling eller atferd vil imidlertid utelate en stor del av det som gjør stamming til en vanske, «stuttering as disorder» (Yairi & Seery, 2011). En slik forståelse tar høyde for at stamming kan være et gjennomgripende problem som ikke bare er aktuelt når en person snakker, men er en kommunikasjonsvanske som kan være definerende for de valg en person gjør knyttet til jobb og familie og for personens identitet. Sheehan (1970) var den første til å forklare de skjulte vanskene med stamming ved hjelp av isfjellmetaforen (referert i Kalinowski & Saltuklaroglu, 2006). Toppen av isfjellet symboliserer den hørbare stammingen og synlig sekundæratferd. Under overflaten ligger en persons følelser og holdninger til det å stamme, unngåelse, frykt, forventninger og kompenseringstrategier for å skjule stammingen. Dette er noe andre ikke nødvendigvis oppfatter. Disse faktorene vil ofte kunne være til et like stort hinder som selve kjerneatferden, og kan utgjøre en vel så stor del av vansken (Guitar, 2014, Yairi & Seery, 2011). Shapiro (2011) legger vekt på at en kommunikasjonsvanske i stor grad kan prege et menneskes liv: «Communication is a uniquely human experience. Stuttering, a significant disorder of communication, reminds people who stutter of their particularly human limitations. Stuttering has a significant impact on one's life» (Shapiro, 2011, s. 3).

Yairi & Seery (2011) har i sin beskrivelse lagt vekt på både kjerneatferd, sekundæratferd og holdninger og følelser og deres eventuelle implikasjoner for livsførsel og selvoppfatning, i det de ikke kaller en definisjon, men et perspektiv på stamming som en multidimensjonal vanske.

Near its onset in young children, stuttering is a speech disorder (also known as “developmental stuttering” because of its childhood onset) in those who are prone to experience, for at least a period of time, intermittent disruptions in the form of one or all of the following: sound/syllable repetitions, sound/postural prolongations, and

complete blockages of the vocal tract (...) When the disorder persists, it expands to acquire additional characteristics reflected in dynamic, multidimensional patterns of overt body tensions, motor-physiological adaptations, as well as emotional, cognitive, and social reactions. These additional characteristics intensify as the disorder persists and, to the person who stutters may be more disturbing than the stuttered speech events. (Yairi & Seery, 2011, s. 18)

Å forstå stammingen som en vanske vil dermed kreve et innenfra-perspektiv. Hvor stor påvirkning vansken har i et menneskes liv vil variere fra person til person, og vil også kunne endre seg og arte seg ulikt hos den enkelte. Det er hvordan en person opplever stammingen som hinder som sier noe om alvorlighetsgraden. I en undersøkelse utført på 50 voksne som stammer fant Manning & Gayle Beck (2013) ingen sammenheng mellom mengde stammesymptomer og emosjonelle reaksjoner. Studien forslår at angst ikke alltid er knyttet til indikatorer på stamming, og viser at depresjon og personlighetsproblematikk ikke har noen signifikant sammenheng med hørbar stamming. I en kvantitativ undersøkelse blant 200 voksne som stammer ble det ikke funnet noen signifikant sammenheng mellom mengde hørbar stamming og opplevd livskvalitet (Craig, Blumgart, & Tran, 2009). Personer med lite synlig stamming kan dermed ha store problemer i form av negative følelser og ubehag i bestemte situasjoner, mens andre kan ha tydelig hørbar stamming og samtidig holde tale, ta telefonen og virke lite påvirket av stammingen (Ramberg & Samuelsson, 2008). Hva det vil si å stamme er det med andre ord kun personen som stammer selv, som kan svare på (Shapiro, 2011).

2.1.2 Årsaksforklaringer

«Throughout recorded time to the present day, we continue to ask, what causes stuttering?» (Shapiro, 2011, s.82).

Teoriene rundt stammingens årsak og forekomst har variert gjennom tidene og speilet tidsånden (Kalinowski & Saltuklaroglu, 2006). Psykodynamiske modeller forklarte stamming som en ubevisst konflikt som gjenspeiles i talen, hvis primære funksjon er å forhindre forbudte tanker og følelser å uttales (Ramberg & Samuelsson, 2008). Johnsons innlæringsteoretiske modell på tidlig 1900-tall hevdet at foreldre tolket barnets ikke-flyt som stamming som i sin tur gjorde barna oppmerksomme på sin egen tale og unnvikelse, og

dermed skapte stamming (Garsten & Lundström, 2008). Andre, som Kolk & Postma (1997) og deres hypotese om «covert repair», har forklart stamming som et problem i språkproduksjon.

Forskning med fokus på nevrologi og stamming har vokst de siste årene, men selv etter økende forskning på nevrologi og genetikk kan forskere fortsatt ikke enes om en enkeltstående forklaring på hvorfor stamming oppstår. Det finnes imidlertid en enighet om at nevrologiske faktorer skaper en predisposisjon for stamming og at denne trigges av miljømessige faktorer (Yairi & Seery, 2011). Studier av forekomsten av stamming i familier, viser at mellom 30 og 60 % av tilfellene av personer som stammer har andre i familien som også stammer (Kraft & Yairi, 2011). I en sammenlignende studie fant Kraft (2010) at 10 gener kan bli foreslått som såkalte «kandidat-gener» for utviklingsstamming, og videre funnet at disse kan ha innvirkning på produksjonen av flytende tale. Mange av genene ble også funnet å være innblandet i andre kjente nevrologiske, atferds-, tale -og språkforstyrrelser.

Alm (2005) mener for å ha funnet at stamming skyldes en forstyrrelse i en del av hjernen som er knyttet til den automatiske produksjonen av tale. Hovedproblemet foreslås å være bristende startsignaler før uttalen av stavelser og lyder. Chang, Kenney, Loucks & Ludlow (2009) argumenterer for at slike motoriske vansker ikke kun er knyttet til tale. Undersøkelsen deres viste at personer som stammer avviker fra kontrollgruppen bestående av personer som ikke stammer, når det kom til nevrologiske responser under motorisk planlegging og gjennomføring av tale, men også til handlinger som ikke var knyttet til å snakke.

Faktorer som sosialt miljø, emosjonelle forhold, læringsevne, talemotorisk organisasjon, og språklige evner spiller sammen på en kompleks måte som er unikt hos hvert enkeltindivid for å opprettholde og forsterke vansken (Garsten & Lundström, 2008). Samspillet kan variere over tid, og det kan hende tidspunktet for når man er utsatt for en faktor er av betydning. En multifaktoriell modell beskriver årsaksfaktorer og faktorer som opprettholder vansken på følgende måte:

Our view is that predisposing physiological and linguistic (speech and language) factors are likely to be significant in the onset and development of stammering and it is the interaction of these with psychological and environmental aspects that constitutes to the severity and persistence of the disorder, as well as the impact it has on a child and the family. (Kelman & Nicholas, 2008, s. 5)

2.1.3 Stamming hos voksne

«Adults who have stuttered for several decades are likely to have become sophisticated travelers within the culture of stuttering» (Manning, 1999, s. 160).

En voksen person som stammer har ofte levd så godt som hele sitt liv med ufrivillige brudd i talen og opplevelsen av å ikke få sagt det han eller hun ønsker. Personens stammemønster, bestående av muskelspenninger, fluktatferd, ord- og situasjonsunngåelser har nærmest automatisk blitt en del av språket, og livet. På samme måte har en voksen som stammer opplevd mange nederlag og opplevelser av mislykkethet knyttet til stammingen. Mange kan også ha følt seg alene med stammingen. I den voksne befolkningen anses stamming å forekomme hos knappe 1% (Ramberg & Samuelsson, 2008). Av disse er kun 1 av 5 eller 1 av 6 kvinner (Bloodstein & Bernstein Ratner, 2008). Den skjulte delen av vansken kan på dette stadiet utgjøre et vel så stort problem som de konkrete talebruddene. Erickson & Block (2013) fant for eksempel i sin undersøkelse at ungdom som stammer er mer engstelig for kommunikasjon og har lavere selvtillit i kommunikasjon enn andre i aldersgruppen. Undersøkelsen viste videre at familiene deres også var påvirket emosjonelt, og at ungdommens frustrasjon skapte emosjonell slitasje og familiekonflikt. Gjennom disse erfaringene kan den voksne ha kommet til å skape en oppfatning av, og forventning til, seg selv som en «impaired speaker» basert på opplevelsen av andres reaksjoner og frykt for disse (Guitar, 2014). Stammingen og oppfatninger og stereotypier det bringer med seg, kan oppleves som et hinder på veien mot voksenlivet, og for noen kan stamming påvirke livskvalitet og selvbylde negativt (Craig et al., 2009, Plexico et al., 2009b). Noen kan oppleve at denne identiteten ikke er forenlig med voksenlivet og de kvalitetene som kreves her (Daniels & Gabel, 2004).

Som voksen opplever man effektiv og vellykket kommunikasjon som stadig viktigere for å opprettholde selvstendighet og deltakelse i daglige aktiviteter (Bricker-Katz et al. 2013). Selvstendighet kan for mange være en nøkkel til voksenlivet, og er spesielt aktuelt i en tid som er preget av individualisering og sosial fragmentering (Thuen, 2011). Å være velformulert blir ansett som en styrke i dag, og forbindes med kontroll over eget liv. I sin masteroppgave gjorde Steine & Inglingstad (2013) en kvantitativ undersøkelse om livskvalitet hos voksne som stammer. Av de spurte svarte over halvparten at stammingen var til hinder både på skolen og sammen med venner i ungdomsskoletiden og på videregående. Undersøkelsen viser videre at voksne mennesker som stammer har en bedre livskvalitet og større selvtillit enn i barne- og

ungdomsårene. Jobb utgjør for de aller fleste en stor del av voksenlivet, og kan for voksne som stammer representere en ny stressfaktor (Bricker-Katz, et al., 2013). Flere av dem som stammer har negative tanker om seg selv når de er på jobb. Noen opplever at stammingen får dem til å virke mindre intelligente, og gjør at de kompenserer for å bli anerkjent i jobben de gjør (Bricker-Katz, et al., 2013). Over 33 prosent av de spurte i Steine & Inglingstad (2013) sin undersøkelse anså stammingen som en påvirkningsfaktor ved valg av utdanning. I Rice & Kroll (2006) sin undersøkelse svarte flertallet at stamming hindret sjansene for å bli forfremmet på jobb, og at stammingen på ulike måter opplevdes hemmende på flere områder i arbeidslivet.

2.1.4 Håndtering av stamming

«Regardless of the overall treatment strategy, in order for the speaker to achieve success, he must eventually develop fresh ways of thinking about himself and his problem» (Manning, 2010, s. 389).

Voksne som stammer har hatt mange år på å tenke over om de alltid må leve med stammingen, og hvordan de best mulig kan gjøre det. Mange har opplevd at dette er tema på skolen og i familien. Noen har lang erfaring med behandling som barn, mens andre først som voksne tar et aktivt valg om å snakke om stammingen og forsøke å endre den. Når et slikt valg tas har den voksne reflektert over sin egen tale og det å være en person som stammer (Guitar, 2014). Dette kan også være et tema som blir tatt opp i behandlingen (Manning, 2010). En overvekt av informantene i min studie forteller at behandlingen har farget tankene om stammings påvirkning på hvem de er.

Det må imidlertid påpekes av det med håndtering ikke bare dreier seg om behandling. Også sosiale nettverk kan spille en stor rolle i en persons håndtering av talevansken. Flere studier har sett på hvordan sosiale nettverk kan spille en viktig rolle i livet til voksne som stammer. Craig, Blumgart & Tran (2011) fant at sosialt støttende nettverk og vellykket sosial integrering kan gi økt følelse av kontroll over ens liv og daglige fungering, og virke beskyttende mot utvikling av psykiske plager og et negativt selvilde. I undersøkelsen til Blumgart, Tran, & Craig (under publisering) fremheves den potensielt skadelige påvirkningen manglende sosial støtte har på humøret til voksne som stammer. Funn fra kvalitative intervju med voksne som stammer og deres partnere som ikke stammer, utført av Beilby, Byrnes,

Meagher, & Yaruss (2013), viser at informantene og partnerne deler erfaringer som reaksjoner på stamming, behandling og oppfølging. Funnene gir grunnlag for å argumentere for at en partner uten taleflytvansker kan fungere som en «agent for change» i behandling og håndtering (Beilby et al., 2013). Sosial støtte og ulike typer behandling kan med andre ord virke forsterkende på hverandre og henge nært sammen. Nedenfor følger en kort oversikt av de behandlingsmåtene som informantene nevner i samtalene, samt noe om hovedlinjene i logopedisk behandling.

To hovedretninger i logopedisk arbeid med stamming

Måtene å jobbe med stamming på som logoped er mange, men hovedtradisjonene for behandling kan grovt deles inn i to: flytforming og stammemodifikasjon (Shapiro, 2011). I flytformende behandling arbeides det for å redusere den hørbare delen av stammingen. Behandlingen tar utgangspunkt i at stammingen er lært atferd og at den kan endres eller reduseres ved forsterkende responser av positiv eller negativ art. Når taleflyten økes vil også negative følelser og holdninger knyttet til stammingen reduseres (Guitar, 2014). Målet for behandling er spontan flyt i talen, eller kontrollert flyt om det ikke lar seg gjøre. Innen tradisjonen for flytforming regnes også behandlingsmetoder som inkluderer tekniske hjelpemidler (Shapiro, 2011). Speech Easy er et slikt hjelpemiddel. Det ser ut som et høreapparat, og nevnes her som et eksempel, da en av informantene har erfaring fra bruk av dette. Poenget er å oppnå bedre flyt gjennom «delayed auditory feedback» (DAF) (Pollard, Ellis, Finan, & Ramig, 2009). Også andre apparater gjør det samme, og flere applikasjoner med DAF kan lastes ned til smarttelefoner. Ved hjelp av apparatet kan den som stammer høre stemmen sin med en liten tidsforsinkelse, og på en annen tonehøyde. Formålet med forsinkelse og endringer i toneleie er å gjenskape «koreffekten» som menes å være den effekten som gjør at en ikke stammer når man synger eller snakker i kor med andre (Pollard et al., 2009).

Innenfor tradisjonen stammemodifikasjon, retter logopeder fokus mot selve stammeøyeblikkene og den skjulte delen av stammingen. En slik tilnærming antar at stamming oppstår som et resultat av unngåelser av ord og situasjoner der man stammer, og kamp for å snakke flytende. Behandlingen søker å redusere talerelatert unngåelsesatferd, frykt og negative holdninger, ved å endre måten å stamme på (Shapiro, 2011). Målet er at den som stammer skal kunne modifisere sin egen tale i, rett før eller etter et forventet stammeøyeblikk, slik at stammingen blir mer flytende og avslappet (Van Riper, 1982). Ved å redusere tempo

og muskelspenninger kan den voksne som stammer oppleve å kontrollere stammingen som i sin tur kan være med på å endre atferd, følelser og holdninger knyttet til talen, og dermed redusere unngåelsesatferd.

Integrert tilnærming

«Stuttering modification and fluency shaping are endpoints of a psychotherapeutic continuum» (Shapiro, 2011, s. 205). Å plassere de to behandlingsmetodene på motsatte deler av en skala fungerer i følge Shapiro (2011) som et teoretisk rammeverk for å skreddersy et behandlingsprogram for hvert enkeltindivid som stammer. En slik kombinasjon av de to er det Guitar (2014) kaller en integrert tilnærming. Behandling må ta hensyn til personen som stammer som helhet, som en unik person som på best mulig måte skal fungere i en kommunikasjonssituasjon (Shapiro, 2011). Logopeden vil tilrettelegge en best mulig behandlingsmåte, og finne teknikker fra begge logopediske retninger. En endring hos klienten er avhengig av mer enn bruk av teknikker, men krever et hensyn til klientens egne behov og læringsmåter. «More than anything else, both the path and the pace of treatment should be set by the individual we are trying to assist» (Manning, 2010, s. 354). Behandling innenfor en integrert tilnærming fokuserer både på at den som stammer skal snakke flytende, samtidig som han eller hun skal ha et bredt spekter av strategier for å kunne bli i stand til å modifisere stammeøyeblikket slik at den stammingen som oppstår blir mer flytende og avslappet i situasjoner der flyt er spesielt viktig (Guitar, 2014). Videre jobbes det med at den som stammer kan være komfortabel med å stamme noe når det skjer.

Kognitiv tilnærming

Tilnærminger fra kognitiv terapi har de siste årene fått økt oppmerksomhet innen logopedisk behandling for stamming. Kognitivt terapi brukes noen ganger alene, men er mer vanlig å kombinere med trekk fra flytforming og stammemodifikasjon (Manning, 2010). Menzies, Onslow, Packman & O'Brian (2009) har utarbeidet et eget program som kombinerer deler av kognitiv atferds terapi (CBT) med logopedisk behandling, og argumenterer for at det er lett for logopeder å inkorporere i behandling. Riktignok krever det en trygghet med metoden for at logopeden kan jobbe på den måten. I en studie som gjennomførte et CBT-program på 32 voksne som stammer fant Menzies et al. (2008) at en slik terapiform viste seg å være effektiv for sosial og psykologisk fungering, men uten å ha innvirkning i talen. Manning (2010) poengterer at verdien av en slik terapiform nettopp er en slik fungering, og at når kvaliteten på kommunikasjonsmåten øker, gjør den generelle livskvaliteten det samme. Det overordnede

målet for behandling med en kognitiv tilnærming er å forandre måten klienten oppfatter seg selv og stammingen sin, samt måten han eller hun tolker responser fra andre. Behandlingen fokuserer i mindre grad på selve taleflytvansken og mer på individets sårbarhet og ressurser for å gi mer effektive strategier for problemløsning, og behandlingsmetoder tilpasses den enkeltes problem og ressurser. Ved å redusere unngåelsesatferd og bli mer selvsikker, kan personen som stammer forandre det som utgjør den hemmende delen av stammingen som kommunikasjonsvanske.

McGuire programmet

McGuire programmet er et intensivt stammebehandlingskurs drevet av voksne som stammer. Programmet baserer seg på likemannsprinsippet, hvor mennesker som har erfaring med stamming leder kurset og lærer opp andre i samme situasjon. I Norge har programmet fått oppmerksomhet i media, blant annet gjennom BBC dokumentaren «Hjelp eg stammar» som har blitt vist på NRK. Jeg nevner behandlingsprogrammet her fordi to av informantene har erfaring fra det og nevner det i sine svar. I kjernen av McGuire programmet er et fire dagers langt intensivkurs. Behandlingen legger vekt på intensiv behandling og streng disiplin. Her læres en spesiell teknikk for kontrollert pust og tale. Samtidig legges det også vekt på å redusere frykten knyttet til talesituasjoner, ved frivillig stamming, og åpenhet rundt egen stamming (McGuire, 2008). Deltakerne får også langvarig oppfølging etter de fire dagene gjennom en håndbok, og tilbud om kontinuerlig kontakt med de kaller en personlig trener, en tidligere kursdeltaker. Det arrangeres også oppfriskningskurs som det forventes at deltakerne skal være med på underveis i oppfølgingen.

2.2 Identitet

Voksne som stammer vil kunne, ved å reflektere over sin egen tale og sammenligne den med andres, integrere stammingen som en del av sin egen identitet (Boyle, 2013a). Som en inngangsport til å forstå hvordan ulike faktorer som stereotypier, ulike typer stigma og følelser som i årenes løp har oppstått som en reaksjon på stammingen, spiller inn på en persons identitet, vil jeg først gi plass til en definisjon av begrepet.

2.2.1 Identitet, spørsmålet om hvem jeg er

Identitet og selvet er to begrep som i faglitteraturen brukes om hverandre. Disse er mangefasetterte og komplekse begrep som har vært tema for diskusjon hos utallige teoretikere fra ulike faglige bakgrunner (Robins, et al., 2010). Det finnes i dag mange ulike definisjoner, men ikke noe uttalt rammeverk for å forstå begrepene innenfor. Ulike teoretiske retninger bruker og definerer begrepene på ulike måter. Noe av grunnen til forvirringen er kanskje at selvet eller identiteten ikke referer til en enkel enhet, men til et mylder av strukturer og prosesser (Robins et al., 2010). Skaalvik & Skaalvik (2005) beskriver identitet som spørsmålet om hvem man er. For å svare på dette kreves at personen opplever stabilitet og kontinuitet, uavhengig av overflatiske endringer. Det er snakk om en grunnleggende forståelse som ikke endrer seg fra dag til dag. I begrepet inngår mange aspekter, som menneskers selvoppfatning, selvforståelse, selvaktelse, og kommende og ideelle selv (Markus & Nurius, 1986). Robins et al. (2010) mener at de fleste definisjoner av selvet kan kokes ned til to fenomen, nemlig selvoppfattelse, og selvrepresentasjon. Med selvoppfatning menes enhver oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten som en person har om seg selv (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Selvrepresentasjon er slik mennesket ønsker å fremstå for andre, et bilde av den han eller hun ønsker å bli oppfattet som (Robins et al., 2010). En persons selvrepresentasjon kan være styrt av ulike hensyn som varierer fra situasjon til situasjon, basert på en opplevd sosial forventning fra personer rundt en, eller på egen oppfatning av hvilke karakteristika som kreves i den spesifikke situasjonen.

Erikson (1980) hevder at identitet utvikles gjennom ulike stadier hele livet, og at identitet er en størrelse man har én av, den utgjør menneskets opplevelse av seg selv, slik man egentlig er. Identitet skapes både gjennom en persons individuelle egenskaper, og gjennom sosiale relasjoner. Fra et sosialkonstruktivistisk ståsted kan selvet betraktes som en sosialt konstruert enhet, og James (1890) argumenterer for at et menneskes identitet forandrer seg etter de sosiale kontekstene det befinner seg i. I ulike kontekster blir mennesket tildelt en sosial rolle som hver har med seg en egen identitet. Fra dette perspektivet på sosial identitet kan personer ha mange ulike identiteter som reflekterer deres varierende gruppemedlemskap, og sosiale forhold. Det vil si at spørsmålet «hvem er jeg?» vil romme svar som utgjør alt fra personlighetstrekk, tanker og holdninger, ens plass i et sosialt nettverk, og kulturelle tilhørighet (Robins et al., 2010). Et menneskes forståelse av hvem det er, er dermed også sterkt preget av forståelse av hvem andre er. Identitet resulterer fra handlinger gjort med andre i sosiale sammenhenger og individets følelse av identitet oppstår gjennom godkjenning fra andre i gruppen.

Robins et al. (2010) har utviklet James (1890) sitt skjema om nivå og strukturer innad i selvet. Skjemaet beskriver hvordan mennesker har flere sider ved seg selv, og tilpasser seg de ulike sosiale situasjonene og relasjonene de er en del av. Det skilles mellom selvet på fire nivå (Robins et al. 2010). Selvverdet, eller personens aksept av seg selv, det vil si de generelle positive eller negative holdningene til seg selv, preges av hvilken del av identiteten som er i fokus. Det personlige selvet er selvets første nivå, og er menneskets oppfatning av dets private selv, inkludert personlighetstrekk, verdier og evner. Når mennesket fokuserer på dette selvet, oppnår individet selvverd av å møte sine personlige ønsker. Det relasjonelle selvet, nivå to, er menneskets oppfatning av seg selv i nære relasjoner, til familie eller partner, og med fokus på dette selvet er gjensidig bekreftelse grunnlaget for god selvfølelse eller selvrespekt. Det tredje nivået dannes av det sosiale selvet, som handler om hvordan personer oppfatter seg selv i mer generelle mellommenneskelige sammenhenger herunder forståelse av sine rolle og sitt rykte. Personens selvverd påvirkes av offentlig annerkjennelse. Siste nivå, det kollektive selvet, er oppfatningen av identitet knyttet til referansegrupper slik som religion, etnisitet og nasjonalitet. Fokuset på det kollektive selvet kommer selvfølelse av prestasjoner og av anerkjennelse i den sosiale gruppen man tilhører. Jeg vil i denne oppgaven bruke identitetsbegrepet slik Robins et al. (2010) beskriver det, altså som en sosialt konstruert enhet.

2.2.2 Mulige selv, spørsmålet om hvem jeg kan bli

For å utfylle forståelsen av selvoppfattelse og identitet introduserte Markus & Nurius (1986) begrepet mulige selv, «possible selves». De mente at ideer om hva man har vært, hva man ønsker å bli og hva man er redd for å bli, også hører hjemme i forståelsen om hvem man er. Forestillinger om det mulige selvet dannes av individets frykt, håp og fantasier. Det er sterkt preget av den forståelsen mennesket har av sitt nåværende selv, men også av den sosiokulturelle og historiske konteksten det står i, av rollemodeller, media og individets sosiale erfaring (Markus & Nurius, 1986). Hvordan personen ønsker å se seg selv, fungerer som standard eller et referansepunkt, og dermed som en evaluerende og tolkende kontekst for det nåværende selvet. Dette stemmer overens med hvordan Rogers (1969) mener forestillingene om «det ideelle selvet» og «det reelle selvet» er grunnleggende for individets selvoppfatning. En god sammenheng mellom det ideelle og det reelle selvet vil bedre en persons selvoppfatning. Mennesket vil dermed stadig søke etter erfaringer som bekrefter det ideelle selvet, og søke å unngå erfaringer som gjør det motsatte. Skaalvik & Skaalvik (2005) bruker begrepet ideell selvoppfatning om menneskets oppfatning av hvordan han eller hun

ønsker å være, og den reelle selvoppfatningen om oppfatningen mennesket har av hvordan han eller hun faktisk er. Den ideelle selvoppfatningen farger den reelle. Likeledes blir det mulige selv et insentiv for endring, et mål for noe man vil styre mot, eller et negativ bilde man tar valg for å prøve å unngå. Avstanden mellom egne prestasjoner og ønskebildet av seg selv kan ha konsekvenser for menneskets selv vurdering (Skaalvik & Skaalvik, 2005).

Informantene i studien til Plexico et al. (2009a) oppga at det å være en person som ikke stammer, er en mer ønsket identitet enn det å være en person som stammer. Ved å skape en dikotomi mellom de to identitetene, kan identiteten «person som ikke stammer» fungere som en referanse for den man ikke er, og dermed representere et mulig selv man ikke vil kunne oppnå. Dermed er det oppstått en diskrepans mellom «the stuttering self» og «the fluent ideal self» som kan resultere i lav selvaksept og negative følelser, som kommer av et sterkt ønske om å være lik lytteren (Plexico et al. 2009a).

Meningen som gis til en opplevelse eller situasjon som er relevant for selvoppfatningen, kan påvirke bildet av det mulige selv. En konkret opplevelse med et negativt utfall kan aktivere bildet av et negativt mulig selv. Dette kan påvirke selvoppfatningen og det nåværende selv (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Mulige selv har dermed potensialet til å vise den oppfinnsomme og konstruktive naturen til selv, men reflekterer også i hvilken grad selv er sosialt determinert og begrenset (Markus & Nurius, 1986).

2.3 Stamming som en del av identiteten til voksne

Identitet er et sosialt fenomen og kan sees på som et resultat av sosial samhandling innen en kulturell kontekst (Robins et al., 2010). En kan dermed si at vi får vår identitet bekreftet når vi plasserer oss i forhold til andre. Flere teoretikere legger vekt på at å forstå identitet som en sosial konstruksjon kan være et nyttig rammeverk for forståelsen av personer som stammer. Van Riper (1982) sier for eksempel at oppfatning en person har om seg selv vil forandre seg i det han eller hun definerer seg som en person som stammer. Stammingen vil være en faktor som gjør en annerledes enn felleskapet, og tilhørende en gruppe det finnes en oppfatning av. Stammingen vil også kunne preget individets forventninger til seg selv som deltakende i den sosiale settingen. Identiteten som en person som stammer vil følge med i alle andre sosiale situasjoner fordi tale er viktig i alle sosiale forhold (Van Riper, 1982). I det at stamming er en kommunikasjonsvanske ligger det at all interaksjon vil kunne potensielt minne den som stammer på at den skiller seg fra andre (Shapiro, 2011). På samme måte sier Manning (1999)

at et liv med stamming vil prege forståelsen av hvem man er, vil kunne være utslagsgivende for de valg man tar i ulike situasjoner og faser i livet.

Følelsene knyttet til opplevde nederlag i kommunikasjonssammenheng, forventninger og frykt for å ikke lykkes i samhandling, samt erfaring med andres reaksjoner, som utålmodighet eller avvisning, er alt med på å farge en persons identitet (Daniels & Gabel, 2004, Boyle, 2013a). Sekundæratferd som unngåelses- og fluktatferd eller andre emosjonelle reaksjoner kan for enkelte danne et kommunikasjonsproblem, som i sin tur vil kunne utvikle seg til å bli et sosialt problem. Spesifikke kommunikasjonssituasjoner og forventninger til disse påvirker individets oppfattelse av seg selv som et sosialt vesen, og kan farge de oppfatninger en har om hvem man er og hvem man kan bli, og hvor stor plass stammingen tar i livet. Det er dermed ikke sagt at å stamme som voksen nødvendigvis vil bety å ha store sosiale vansker. Hvordan en person håndterer stammingen, og i hvor stor grad stammingen utgjør en del av personens selvoppfatning, vil variere på samme måte som den hørbare delen av vansken. Jeg vil i det kommende presentere teori om hvordan stigma kan oppleves for personer som stammer, samt hvilke følelser som ofte kan knyttes til det å stamme, og hvordan dette kan ha implikasjoner for forståelse av identitet.

2.3.1 Stigma

«Once a stutterer defines himself as a stutterer, as belonging to a special category of persons, the new role changes his perceptions in many ways» (Van Riper, 1982, s. 234).

Stigma er sterkt knyttet til en persons identitet, og flere teoretikere har sett på sammenhengen mellom stigma og stamming (Boyle, 2013a, Butler, 2013, Flynn & St Louis, 2011). Det er funnet at stamming kan være en stigmatiserende vanske og at denne i sin tur kan påvirke en persons identitet (Boyle, 2013a). Personer blir stigmatisert av hvordan andre oppfatter dem basert på enkle karakteristika som merkes som avvikende (Goffman, 1963). Stereotypier kan føre til begrensninger i alle deler av livet. Den faglige diskusjonen rundt stamming som stigmatiserende ser ut til i hovedsak å ha dreiet seg om stereotypier i arbeidslivet og funnet flere eksempler på dette: Personer som stammer blir oppfattet mindre positivt i spesifikke jobber, flere har opplevd å ikke få jobb på grunn av stammingen, og andre rapporterer å ha takket nei til jobber på grunn av sin egen stamming (Klein & Hood, 2004, Rice & Kroll, 2006, Bricker-Katz et al., 2013).

Når andre rundt oppfatter stamming og personer som stammer negativt, kan dette være begrensende for kommunikasjon og sosiale erfaringer. Dette kan påvirke personer som stammers oppfatning av hvem de er og forestillingene deres om fremtiden (Boyle, 2013a). Fire typer stigma nevnes ofte i nyere sosiologisk og psykologisk litteratur (Jones & Corrigan, 2014):

Offentlig og strukturelt stigma

Et offentlig stigma, «public stigma» oppstår når den generelle offentligheten tilslutter seg stereotypier om sykdom og vansker, og diskriminerer disse gruppene (Jones & Corrigan, 2014). Media og andre offentlige instansers presentasjon av offentlige normer er med å underbygge et slikt stigma. Det kan blant annet være implisitte beskrivelser brukt om personer i nyhetssaker, eller fremstillinger i film og tv. Personer som stammer har stadig blitt negativt fremstilt i film, ofte med stamming som et karaktertrekk som skal understreke svakhet eller nervøsitet (Johnson, 2008). Det er gjort mange funn på negative stereotypier knyttet til personer som stammer, oppsummert av Boyle (2013a) og Daniels & Gabel (2004) som sjenert, nervøs, engstelig, tilbaketrukket, selvbevisst, anspent, nølende, flau, innadvendt og usikre. Disse stereotypiske oppfatningene av personlighetstrekkene til personer som stammer er funnet hos mennesker i ulike yrker på kryss av kulturer. Det er også gjort funn som viser at personer som stammer tolkes som mindre intelligent, og mindre kompetente enn de med flytende tale (Boyle, 2013a, Daniels & Gabel, 2004).

Et offentlig stigma kan føre til diskriminering av grupper, spesielt i helsesammenheng, som igjen kan føre til mindre muligheter i skole og jobbsammenheng, i en boligsituasjon, med tanke på forhold og i andre kommunikasjonssammenhenger (Jones & Corrigan, 2014). Forskning viser at det finnes et offentlig stigma knyttet til stamming, som kan påvirke ulike sosiale dimensjoner av livet. Unge voksne som stammer oppfattes i noen grad som mindre attraktive av jevnaldrende, og mindre aktuelle til å innlede et romantisk forhold til (Van Borsel et al., 2011). Rice og Kroll (2006) fant at 16 % av de 282 deltakerne i studien hadde opplevd å bli fortalt at de ikke fikk en jobb på grunn av at de stammer. Videre ble en det funnet at en 39 % av de spurte trodde at deres evne på jobb har blitt feilaktig vurdert av deres overordnede. Det er funnet at mange som ikke stammer har en mening om at jobber som krever verbal utfoldelse er lite egnet for en person som stammer (Gabel, Blood, Tellis & Althouse, 2004). Disse stereotypene gjør seg spesielt gjeldende i en ansettelsesprosess, fordi de aller fleste ansettelsesprosesser er tuftet på et intervju. Om en arbeidsgiver ikke er bevisst

på hva stamming er kan stereotypene spille inn i han eller hennes bestemmelsesprosess (Garcia, Barrette & Laroche, 1999).

Strukturelt stigma, «structural stigma» inkluderer både private og offentlige institusjonaliserte regler, reguleringer, og normer som diskriminerer individer med stigmatiserte tilstander, tilsiktet og ikke tilsiktet (Jones & Corrigan, 2014). For eksempel kan det stadige kravet om tempo og muntlig presentasjon i situasjoner som et jobbintervju, være eksempler på ikke-tilsiktet diskriminering. Audition som jobbintervju er en stadig vanligere rekrutteringsmodell for hotellbransjen (Nordby, 2011) som det er lett å forestille seg kan være en utfordring for folk som stammer. Garcia et al., (1999) tror det å samme kan gjelde for selve jobbsituasjonen:

The growing demands put on communication skills in the workplace suggest that persons with impairments related to the skills are at risk of being systematically excluded from the job market if no action is taken to reduce or eliminate the obstacles that they must face. (Garcia et al., 1999, s. 21)

Selvopplevd stigma

Selvopplevd stigma, «self-stigma» beskriver individets internalisering av offentlige stereotypier og den selvdiskriminering som kan følge med (Jones & Corrigan, 2014). Personer som stammer kan være redde for å bli oppfattet som dumme, introverte, uintelligente, eller rare, som et resultat av at andre tolker dem på grunnlag av stereotypiene som finnes om dem som gruppe (Klompas & Ross, 2004). Personer som stammer kan komme til å internalisere disse negative holdningene og integrere dem som en del av sin selvoppfattelse (Klompas & Ross, 2004). Personer vil kunne oppleve at en slik selvdiskriminering fungerer som et hinder i arbeidslivet, for selvstendig liv, for meningsfulle relasjoner eller andre sosiale situasjoner. Frykt for å bli negativt mottatt kan resultere i isolasjon eller unngåelsesatferd som i sin tur kan føre til positiv, men over lengre sikt negativ, påvirkning på livskvalitet (Plexico et al., 2009b). Ved å internalisere andres reaksjoner vil personen som stammer kunne oppleve kommunikasjonssituasjonen på en annen måte enn det som var samtalepartnerens intensjon. «A negative self-concept is formed not only by perceptions of listeners reaction but it, in turn, also affects those perceptions» (Guitar, 2014, s. 132). Måten en blir betraktet av andre vil farge en persons selvoppfatning.

I litteraturen forklares selvstigmatisering med tre a-er. «Awareness of public stereotypes, agreement with these stereotypes, and application of one or more stereotypes to the self»

(Jones & Corrigan, 2014, s 18). Disse tre fasene kan overføres til personer som stammer. Voksne som stammer er klar over at de blir tolket negativt (Bricker-Katz, Lincoln, & McCabe, 2009), og kan i følge Craig, Hancock, Tran & Craig (2003), være enig i de allmenne stereotypiene. På den måten kan en person som stammer danne tankerekken: «De fleste tror folk som stammer er dumme, de har rett, jeg er dum.» En slik forståelse kan naturligvis påvirke sosial interaksjon, og videre individets tanker om identitet. Opprettholdelsen av stereotypier som at personer som stammer er dumme, er i følge Garcia et al. (1999) del av det som kan gjøre taleflytvansken til et handicap. Mens stigma i det offentlige rom kan være diskriminerende, er denne typen indre stigma hindrende for en selv. Det påvirker selverdet, kan gi lavere forventninger og lavere selvtillit. Samtidig kan det påvirke hvordan individet forholder seg til andre. Personer som stammer kan reagerer på de følte oppfatningene fra andre ved å isolere seg fra andre, som igjen vil kunne forsterke stereotypiene (Garcia et al., 1999). I tråd med forståelsen av selvdiskriminering viser forskning at enkelte personer som stammer, velger bort jobber og andre ønskede aktiviteter som involverer verbal utfoldelse på grunn av stammingen. Klein & Hood (2004) fant at and 20% av de 232 spurte i undersøkelsen hadde takket nei til en jobb eller en bedre stilling på jobb på grunn av stammingen. Bricker-Katz et al., (2013) fant at informantene i deres kvalitative studie så ut til å begrense seg selv når det kom til å prøve å få en bedre jobb fordi de fryktet intervjuer eller fryktet økt verbal kommunikasjon i en ny rolle. En slik begrensning kan også skyldes en negativ forventning til den kommende situasjonen. Jones & Corrigan (2014) kaller en slik negativ forventning til fremtiden for «why try» effekten. Hvorfor prøve å få jobben som krever god verbal fremstillingsevne når man vet man kommer til å stamme allerede på jobbintervjuet? Individet danner gjennom en slik argumentasjon med seg selv et spesifikt negativt mulig selv (jamfør Markus & Nurius, 1986), og bruker dette som referansepunkt for å unngå konkrete situasjoner eller muligheter i fremtiden.

Label avoidance

«Label avoidance» (i mangel av et godt norsk uttrykk) refererer til prosessen hvor individer avviser eller nekter å være en del av en gruppe som mottar eller søker hjelp for en vanske, for på den måten å unngå å bli stemplet som en sterotyp (Jones & Corrigan, 2014). Det vil kunne si å la være å oppsøke logoped grunnet en frykt for merkelappen «stammer» og dermed de egenskapene man tror følger med. Dette henger nært sammen med selvopplevd og offentlig stigma, fordi det både er frykten for andres oppfatning, men også egen frykt for den merkelappen som styrer et slikt valg. Butler (2013) diskuterer på samme måte hvordan en

«dis-identification» kan være en måte å distansere seg fra en sosial identitet og de negative stereotypiene som følger med identiteten. Hun eksemplifiserer dette med noen av at informantene i hennes studie distanserte seg fra stammingen ved å omtale vansken som et «det», en faktor utenfor dem selv. Jones & Corrigan, (2014) argumenterer for at «label avoidance» gjør at en har vanskelig for å være åpen rundt problemet blant andre og på jobb, som igjen kan vanskeliggjøre sosial samhandling. En slik frykt kan være hemmende når man vet hvor mye åpenhet og utlevering vektlegges i behandling av stamming (Shapiro, 2011).

2.3.2 Følelser

«For persons who stutter, negative emotions influence both the ability to communicate and the style of communicating, leading them to communicate in a different way or to choose not to communicate» (Daniels & Gabel, 2004, s 202).

Personer som stammer kan ofte erfare følelsesmessige reaksjoner til deres fortløpende forsøk, og der tilhørende nederlag, med å kommunisere flytende. Stadige brudd i kommunikasjonssituasjonen kan skape negative følelser relatert til hvordan personene møter kommunikasjon, hvordan de opplever en interaksjon, og hva de føler om samhandlingen i etterkant. På samme måte som talebruddene kan styre en persons ønske om å kommunisere med andre, kan følelsene knyttet til stamming gjøre det. Disse følelsene kan til slutt bli en del av personens måte å kommunisere på, som potensielt kan være mer forstyrrende i kommunikasjonen enn selve ikke-flyten (Shapiro, 2011). Følelsene kan både oppstå som en reaksjon på egen stamming, men også i frykt for andres reaksjoner. På den måten kan det argumenteres for at følelsene også kan forstås som en reaksjon på de ulike typene stigma en person som stammer kan oppleve. Negative følelser kan for noen farge hele opplevelsen av å stamme. Begrepet «personalized stuttering» viser hvordan følelsene knyttet til stammingen kan påvirke en persons sosiale samhandling og virke identitetsskapende for noen (Daniels & Gabel, 2004).

I en gjennomgang av teori om stammingens påvirkning på sosial identitet påpeker Daniels & Gabel (2004) at spesielt de tre følelsene sinne, skam og skyld går igjen i litteraturen. Corcoran og Stewart (1998) fant i sine dybdeintervjuer med åtte voksne mellom 25 og 50 at erfaringene med stamming i livet til disse informantene resulterte i følelser som hjelpeløshet, skam, frykt og unngåelse. Gjennom intervjuer med seksten personer som stammer mellom 20 og 59, fant Klompass & Ross (2004) at alle informantene hadde kjent på sterke følelser knyttet til

stammingen, spesielt frustrasjon og sinne. Plexico et al. (2009a) sin intervjuundersøkelse med ni voksne viste at disse syntes stammingen kunne bli et hinder i kommunikasjon, og at de hadde opplevd å føle frykt, frustrasjon, skam, flauhet, hjelpeløshet og sinne knyttet til stammingen. Disse følelsene viser hvordan stamming kan oppleves som en svært stressende og fryktingytende erfaring. Guitar (2014) understreker at noen som stammer kan komme til å projisere sine egne følelser om stamming over på samtalepartneren, noe som vil virke hemmende på kommunikasjonssituasjonen og på sosial samhandling.

Sinne og frykt

Følelsen av sinne kan for noen være grunnet det urettferdige i stammingens natur, i og med at den rammer tilsynelatende tilfeldig, og at følelsen av sinne således kan bli en kjernefølelse i samvær med andre (Daniels & Gabel, 2004). Det er tidligere funnet en sammenheng mellom sinne og frykt, ofte forklart som alternative emosjonelle reaksjoner på fare (Riggs, Dancu, Gershuny, Greenberg & Foa, 1992). Shapiro (2011) mener likeledes at frykt skapes av oppmerksomhet eller forventning om fare, og viser seg som angst eller panikk. For en person som stammer kan frykt, sinne, eller frustrasjon oppstå på grunn av en forventning om å stamme. Frykt for negativ vurdering eller andre sosiale sanksjoner kan være styrende for hvordan voksne som stammer forholder seg til andre (Bricker-Katz et al., 2009, Klompass & Ross, 2004, Plexico et al., 2009a). Negative følelser som sinne kan i noen tilfeller være et hinder for andre positive følelser, og kan rette seg både mot en selv, mot andre, og mot en konkret situasjon der stammingen oppleves som begrensende, og kan dermed gjøre det vanskelig å hankses med kommunikasjonsproblemene (Daniels & Gabel, 2004).

Skyld og skam

«Guilt is the painful feeling that results from doing something we think is wrong or not doing something we think we should» (Shapiro, 2011, s. 418). Personer som stammer kan oppleve å føle skyld på grunn av en forståelse av at de ikke burde stamme, eller fordi de føler seg ansvarlige for stammingen (Daniels & Gabel, 2004). Andre kan føle skyld for at de ikke klarer å gjøre noe med stammingen (Van Riper, 1982). Med andre ord er skyld sterkt knyttet til atferd, og kan for personer som stammer også være relatert til vansker med kommunikasjonen, til unngåelse eller en opplevelse av at det er flaut å utsette seg selv og andre for stammingen. Skyld kan i noen grad fungere som en motivasjon til å jobbe med stammingen.

Der skyld til en viss grad kan fungere som et insentiv til endring, er skam en mindre konstruktiv følelse (Robins et al., 2010). Det handler ikke lenger om det man gjør, men snarere om den man er, og dermed sterkt knyttet til identitet og stigma. Uten selvoppfatning, ingen skam (Robins et al., 2010). «Shame is the painful feeling we experience when we realize that part of us is defective, bad, or a failure» (Shapiro, 2011, s. 418). Det kan ofte være stereotypier som skaper en slik forståelse av å være avvikende (Boyle, 2013a). Skam kan komme som en reaksjon på en samhandlingssituasjon, en telefonsamtale som ender med at samtalepartnerna legger på, eller en situasjon som ender i unngåelse (Shapiro, 2011). Unngåelsesatferd, både for situasjoner, men også for stammingen som tema, kan føre til at følelsen eskalerer til et punkt der den som stammer velger fullstendig isolasjon, som igjen fører til ensomhet og mulig depresjon.

2.3.3 Selvaksept

«Acceptance involves acknowledging to the self and others that a problem exists, that the problem does not define the speaker's identity, and that the individual is capable of being an active agent in the change process» (Plexico et al., 2009b, s. 121).

Selvaksept er funnet å være en viktig del av voksnes håndtering av stamming, og fremheves i klinisk arbeid (Plexico et al., 2009a, Manning, 2010, Guitar, 2014). Selvaksept har innvirkning på en persons selvoppfatning, det vil si av hvor stor del av ens identitet stammingen utgjør. Plexico et al. (2009a) viste i sin kvalitative studie at der flukt og unngåelsesstrategier ga nedsatt livskvalitet, gjorde konfronterende strategier personene til aktører i eget liv. Informantene oppga at de ved å akseptere de ofte negative konsekvensene av sine følelsesbaserte unngåelsesstrategier, ble mer villige til å vurdere mer funksjonelle metoder for mestring. Bedret selvbilde og selvaksept gav økt sosial deltakelse og bedre sosiale opplevelser. Manning (2010) understreker at ved å nærme seg stammingen, ved å akseptere eller anerkjenne problemet, kan de negative tankene og følelsene reduseres og problemet kjennes mer håndterbart.

Selvaksept vil imidlertid ikke si at man inntar en passiv eller underdanig holdning til problemet. Å akseptere en del ved seg selv vil snarere kunne fungere som en drivkraft for endringer i form av større selvinnsikt, økt selvverd, større trygghet i sosiale sammenhenger, og dermed mindre av lite hensiktsmessige håndteringsformer som unngåelse og flukt (Falck, 1996, Skaalvik & Skaalvik, 2005). Ved å nærme seg et problem kan problemet oppleves å ta

mindre plass i en persons identitet (Plexico et al., 2009b). Beisser (1970) kaller dette «Den paradoksale teori om forandring». Individet må godta hvem det er før han eller hun kan forsøke å endre det. Det vil for en person som stammer bety å være åpen om talevansken før han eller hun prøver å minske stammesymptomene. Guitar (2014) argumenterer på samme måte for at personer som stammer kan redusere frykten for å stamme sammen med andre, ved å selv adressere stammingen og diskutere den med familie venner og kollegaer. Falck (1996) beskriver paradokset på denne måten: «Den indre krig slutter først, når man *bliver den, man er*, i betydningen: tager sin natur alvorligt uten at fordømme den. Og først da bliver en ægte forvandling (vækst) mulig» (Falck, 1996, s. 31).

3 Metodiske overveielser

I dette kapitlet vil jeg beskrive og grunngi de metodiske valgene jeg har tatt for å kunne svare på spørsmålet «Hvordan opplever unge voksne som stammer at taleflytvansken har påvirket deres identitet?». Aller først begrunnes valg av metode, deretter følger en beskrivelse av alle steg i forskningsprosessen, fra forarbeid og utvelgelse av informanter, til gjennomføring og bearbeidelse av datamaterialet. I slutten av dette kapitlet diskuteres studiens kvalitet og etiske overveielser som er blitt gjort.

3.1 Valg av metode

I kjernen av min oppgave ligger ønsket om å prøve å forstå hvordan informantene opplever å være personer som stammer. Jeg er opptatt av deres subjektive oppfattelser av hvordan det har vært å møte voksenlivet med stamming. Har de opplevd å bli stigmatisert, og hvilke følelser knytter de til det å stamme? Målet har vært å gå i dybden av fenomenet å stamme og bli voksen, og å belyse individuelle opplevelser av den rollen stammingen har spilt i de ulike fasene av informantens liv. Videre har jeg villet beskrive så detaljert som mulig hvordan stammingen har påvirket personlige forhold og livsvalg. Valg av metode er helt avhengig av mål og problemstilling. «Forskning handlar om å finne rett metode til rett forskningsspørsmål» (Krumsvik, 2014, s. 12). For å best mulig fange de unges voksnas erfaringer og opplevelser, vurderte jeg at en fenomenologiske tilnærming til en kvalitativ metode var godt egnet.

3.1.1 Kvalitativ tilnærming

I kvalitativ forskning er ikke målet bare å beskrive de forholdene den enkelte lever under, men å si noe om menneskets oppfattelse av sin egen livssituasjon (Dalen, 2011). Jeg har forsøkt å gå i dybden på informantenes genuine opplevelse av å være en person som stammer. Metodene som brukes i kvalitativ forskning er åpne og lite standardiserte i formen. Det legges vekt på personlig samhandling mellom forsker og informant, og gjør forskeren selv til analyseverktøyet (Postholm, 2010). Forskeren søker å beskrive og fortolke et fenomen ut i fra den meningen informanten selv har konstruert, og fokuserer derfor på små utvalg for en mest mulig detaljert beskrivelse. Analysen har ofte form av en induktiv innfallsvinkel til materialet. Kunnskapen jeg sitter igjen med danner grunnlaget for å forstå informantenes opplevelse av å

bli voksen som en person som stammer, men funnene er kontekst- og tidsbundet. Målet er å få dybdeinformasjon fra mine informanter om deres opplevelser, og at denne informasjonen kan bidra til å forstå lignende situasjoner.

3.1.2 Fenomenologisk perspektiv

Mitt ønske om å ta et aktørperspektiv førte meg til en fenomenologisk tilnærming i forskningsprosessen. Fremfor å anse virkeligheten som en objektiv sannhet, vektlegges i fenomenologien derimot menneskets subjektive opplevelse. Verden forstås altså slik den fremtrer for mennesket, som en subjektiv virkelighet, og forskeren streber å se det samme som sine informanter ved å sette seg inn i deres livsverden. I psykologisk fenomenologi står individet i fokus. Målet med å fokusere på individet, er å gripe enkeltmenneskets opplevelse samtidig som forskeren prøver å finne ut hvordan erfaringen av det samme fenomenet oppleves av flere enkeltindivider (Postholm, 2010). Jeg har forsøkt å gi en fordomsfri beskrivelse av stammingens påvirkning på identitet slik den opptrer for informantene. En forutsetning for en slik beskrivelse, er at man kan sette sin egen førforståelse i parentes (Kvale & Brinkmann, 2009). I dette ligger det at jeg må se bort fra forestillinger om hvorvidt en bestemt opplevelse eksisterer eller ikke, men gå ut ifra at det har eksistert i informantenes forståelse av virkeligheten. Jeg prøver på samme måte å forstå erfaringer som informantene har gjort tidligere, og som dermed ikke er direkte til stede for meg. Fenomenologisk forskning baserer seg på å få tak i opplevelsen andre har hatt gjennom samtale med dem (Postholm, 2010).

I tolkning av funnene har jeg valgt en fortolkende fenomenologisk tilnærming. Tilnærmingen er fenomenologisk på den måten at jeg utforsker hvordan mine informanter tillegger mening til deres personlige og sosiale verden ved å innta et aktørperspektiv (Dalen 2011). Samtidig søker jeg gjennom en reflekterende tolkningsprosess en forståelse for hvilken betydning meningene har for informantene. Denne versjonen av fenomenologien separerer ikke beskrivelser og fortolkning, men baserer seg på innsikt fra hermeneutiske tradisjonen og argumenterer for at alle beskrivelser innebærer en form for tolkning (Willig, 2008). Forståelse kan ikke skje uten at vi gjør noen foreløpige antagelser om meningen om det vi prøver å forstå. Dette vil si å anerkjenne at en slik utforskning nødvendigvis må blande inn forskerens egne syn på verdens, samt samhandlingen mellom forskeren og deltakeren. Som et resultat er

den fenomenologiske analyse som skapes av forskeren, alltid en tolkning av informantenes erfaring (Willig, 2008).

3.1.3 Kvalitativt forskningsintervju

Jeg vurderte det kvalitative forskningsintervjuet som beste metode for å få innblikk i informantenes erfaringer, tanker og følelser knyttet til det å være en person som stammer. Forskningsintervjuet er et samarbeid i form av en samtale mellom to parter om et emne av felles interesse, og kunnskap skapes nettopp her, i skjæringspunktet mellom intervjuerens og informantens synspunkter (Kvale & Brinkmann, 2009). Som forsker må jeg forsøke å balansere konkrete, detaljerte spørsmål med et rom for informanten til å presentere sin egen innsikt og refleksjon (Barbour, 2014).

Grad av struktur og spontanitet i spørsmålstillingen skiller ulike forskningsintervju fra hverandre. Utgangspunktet for et semistrukturert intervju er en intervjuguide basert på konkrete tema og intervju spørsmål (Kvale & Brinkmann, 2009). Denne typen intervju gav meg anledning til å følge opp generelle spørsmål med konkrete spørsmål, til å følge opp ikke forutsette tråder fra informanten, og til å stille spørsmål som ikke er formulert på forhånd, om situasjonen skulle tilsi det. Tanken er at informantene skal få muligheten til å dele de deler av sin livsverden som oppleves mest relevant for han eller hun (Krumsvik, 2014). Westby, Burda & Mehta (2003) anbefaler bruken av kvalitative intervju også i behandlingsøymed, innenfor logopedien. De understreker at et kvalitativt intervju gir logopeden anledning til å forstå erfaringen med kommunikasjonsvansken gjennom klientens øyne. Ved å bruke semistrukturerte intervju valgte jeg dermed en form som gir informantene mulighet til å dele erfaringer og belyse temaer som går utover min førforståelse.

3.2 I forkant av datainnsamlingen

3.2.1 Egen førforståelse

For en forsker vil førforståelsen alltid prege møtet med informanter og det innsamlede materialet (Dalen, 2011). Å legge fra seg sine subjektive teorier, tanker og erfaringer fra feltet er i praksis nærmest umulig. Førforståelsen springer ut fra et individs måte å forstå verden på, og alle opplevelser sees i følge Gadamer (1997) gjennom individets forståelseshorisont. Min

erfaring med unge voksne som stammer utgjør meningsinnholdet i mine begreper, og vil prege forventningene i møtet med informantene. Å forsøke å beskrive virkeligheten slik den fremstår for mine informanter fordrer at jeg forsøker å være bevisst min egen subjektivitet, og forforståelsen jeg tar med meg inn i forskningsprosessen (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg har forsøkt å bruke den på en måte som øker forståelsen av datamaterialet (Dalen, 2011).

Min kunnskap om personer som stammer preger min førforståelse i den forstand at jeg har et inntrykk av hvordan stamming oppleves og håndteres av en begrenset mengde mennesker. Jeg har møtt voksne som stammer i praksis, og hørt dem dele erfaringer om å bli voksne, og refleksjoner om hvem de er. For noen av disse var det å begynne å jobbe noe som gjorde at de begynte å tenke mer på at de stammet enn de hadde gjort tidligere, og jeg vet at noen synes det å stamme var lite forenelig med forventningene de hadde om å være voksne. Min teoretiske førforståelse sier meg at stammingen kan ha en innvirkning på personers selvoppfatning og oppleves for noen som et hinder i sosiale sammenhenger. Voksne som stammer er en heterogen gruppe, og jeg må derfor være åpen for at erfaringene med å stamme er svært individuelle.

3.2.2 Utvalg

For å kunne vurdere gyldigheten i funnene krever kvalitative intervjuundersøkelser en grundig gjennomgang av utvalget (Dalen 2011). Utvalget kan ikke være for stort, da både intervju og analyse begge er svært tidkrevende prosesser. Samtidig må det ikke være for lite, det kan føre til at for få meninger blir belyst (Postholm, 2010). I samråd med veileder fant jeg at seks var et godt antall. Da jeg for å besvare problemstillingen min trenger refleksjoner fra personer som har førstehåndserfaring med fenomenet, kontaktet jeg noen med klinisk erfaring med voksne som stammer. Jeg bad to logopeder om hjelp til å få kontakt med informanter. Logopedene sendte min forespørsel til noen av sine nåværende eller tidligere klienter som selv kunne velge å kontakte meg. Til sammen ble åtte klienter kontaktet, tre kvinner og fem menn. Av disse var det to som svarte da datainnsamlingen allerede var avsluttet, og en som takket nei til å være med. De fem andre var positive, og vi avtalte å møtes. En siste person kom jeg i prat med om prosjektet, og vedkommende foreslo spontant seg selv som informant.

Utvalgskriterier

Utvalget i denne studien er kriteriebasert. Det innebærer at jeg som forsker har gjort avgrensinger og bestemt meg for visse særtrekk hos personene jeg ville intervju

(Dalen, 2011). Jeg satte følgende kriterier for utvelging av informanter: 1) alder 20- 40 år, 2) naturlig utviklet stamming, 3) vurdert evne til å reflektere over hvem de er og stammings påvirkning av identitet, 4) begge kjønn, med overvekt av menn.

Jeg ville snakke med personer i første del av voksenlivet som var nye i roller som arbeidstaker, partner og forelder. Jeg satte derfor alderskriteriet til å være 20-40 år. Tilfeldigvis var de som takket ja til å bli med i studiet i det yngste segmentet. At informantene var så unge gjør at noen av temaene, som rollen som forelder, falt naturlig bort.

I kravet om at informantene skal ha naturlig utviklet stamming, det Guita (2014) kaller «developmental stuttering», ligger det en implisitt forståelse av at stamming opp gjennom hele livet har vært, og fremdeles er, en faktor i informantenes liv i stor eller liten grad. Stamming skal derfor ikke være av psykogen eller nevrogen karakter. Det var imidlertid ikke satt noe krav om hvor hørbar stammingen skulle være, og hvor hørbar den har vært de siste årene. Informantene har alle svært varierende stammeadferd og ulike erfaringer med taleflyten. Det kan dermed sies at det er opplevd stamming som er kriteriet.

Kravet om at informantene må kunne reflektere over stammings påvirkning av identitet, ble oppfylt gjennom at to logopeder hjalp meg i utvelgelsen av informanter. Jeg kontaktet de to med en beskrivelse av prosjektet mitt. De kontaktet så nåværende eller tidlige klienter som de selv vurderte som i stand til å reflektere over sin egen situasjon. Jeg ønsket å gjøre et utvalg bestående av det Befring (2007) kaller informasjonsrike individer. Slike individer har førstehånds erfaring med fenomenet som forskes på, men må også være i stand til å reflektere og uttrykke seg om fenomenet. Manning (1999) hevder at voksne klienter som kommer frivillig til en logoped for å være med i forskning eller motta behandling, har tenkt og reflektert over sin egen tale, og over sin egen situasjon som en person som stammer. En av de seks informantene foreslo seg selv som informant nettopp på grunn av egen interesse. Jeg vurderte raskt vedkommende som reflektert over egen situasjon.

Det fjerde kriteriet gikk ut på at jeg ville ha informanter fra begge kjønn. En kvalitativ undersøkelse vil ikke kunne brukes som utgangspunkt for å trekke slutninger om resten av populasjonen, likevel ville jeg vise en kjønnsfordeling som matchet den i populasjonen. Overvekten av informantene er derfor menn.

3.2.3 Presentasjon av utvalget

Utvalget ble som planlagt bestående av seks personer, to kvinner og fire menn. For at teksten skal bli lett å følge har jeg gitt dem navn. Disse er tilfeldig hentet fra en oversikt over de ti mest populære navnene fra årene informantene er født, hentet fra Statistisk sentralbyrå sine nettsider (www.ssb.no).

Informantene er mellom 20 og 29 år, og jeg bruker betegnelsen «unge voksne» om dem. Akkurat når voksenlivet inntreffer, og hva det innebærer, er vanskelig å angi (Thuen, 2011). Jeg vil likevel beskrive informantene som på begynnelsen av voksenlivet. De færreste av dem er etablert i forhold, en er gift. Samtlige av informantene har arbeidserfaring, og jobber eller er i en utdanningssituasjon for øyeblikket. To av informantene er nyutdannede, to er under utdanning, en står foran studier, og en går på folkehøyskole og er usikker på fremtidige utdanningsplaner. Hvor mye erfaring informantene har med behandling, varierer i stor grad. Det samme gjør hvor mye de har snakket med andre om stammingen tidligere. Tre av informantene går jevnlig til logoped pr. i dag. Alle informantene fortalte at de begynte å stamme da de var små, og stammer fremdeles i varierende grad. Se figur 1 på neste side for ytterligere beskrivelse.

Figur 1: Oversikt over utvalg

Navn	Født	Stammet siden	Behandling	Går fast til logoped?
Julie	1993	Tredje klasse	Logopedisk behandling siden videregående	Ja
Lars	1984	Skolealder	Logopedisk behandling som barn. Deltatt på McGuire kurs i 2010	Nei
Marte	1993	Barnehagealder	Logopedisk behandling som barn og som voksen	Nei
Martin	1993	6 årsalderen	Logopedisk behandling som barn og som voksen. Bruker Speech Easy	Ja
Ole	1984	Tidlig skolealder	Logopedisk behandling som barn og som voksen. Deltatt på McGuire kurs i 2013	Ja
Thomas	1987	Barnehagealder	Logopedisk behandling som barn og som voksen. Enkelttimer med alternativ behandling	Nei

Jeg refererer i oppgaven til informantene som «personer som stammer». Et slikt begrep brukes i utstrakt grad i faglitteraturen og beskriver hvordan de enkelte først og fremst er mennesker, som også har en taleflytvanske (Shapiro, 2011, Guita, 2014). Noen av

informantene bruker imidlertid begrepet «en stammer» om seg selv, og i direkte sitater har jeg beholdt begrepet.

3.2.4 Intervjuguide

I god tid før intervjuene, utarbeidet jeg en intervjuguide med temaer og tentative spørsmål for å besvare studiens overordnede problemstilling, «Hvordan opplever unge voksne som stammer at taleflytvansken har påvirket deres identitet?». Se vedlegg nr.1 for intervjuguide. En intervjuguide fungerer som en pekepinn for samtalene og kan ha en mer eller mindre stram struktur (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg valgte en semistrukturert intervjuform. Det vil si at samtalen ble fokusert mot bestemte forhåndsbestemte tema, som ble inndelt i strukturerte spørsmål og mer åpne oppfølgingsspørsmål. Da jeg har tre forskningsspørsmål med tre ulike tema; identitet, følelser og stigma, lot jeg dette utgjøre grunnmuren for intervjuguiden. Temaet identitet delte jeg videre inn i to kategorier, «tanker om hvem du er» og «tanker om hvem du er sammen med andre». Jeg forberedte også en mindre kategori med spørsmål om stammingen frem til i dag, som en innledning. Til hver hovedkategori formulerte jeg åpne spørsmål og mer konkrete oppfølgingsspørsmål. Ved å legge opp til en fleksibel samtale hadde jeg mulighet til å tilpasse spørsmålene etter svarene informantene kom med.

Kunnskap om forskningsfeltet eller fenomenet jeg forsker på, er avgjørende for å kunne formulere spørsmål som er relevant for forskningsdeltakeren (Postholm, 2010). Jeg leste teori og satt meg inn i lignende forskningsprosjekter, for å danne meg en forståelse av hva som kunne være relevant å spørre om for å besvare prosjektets problemstilling. Jeg ønsket imidlertid tross min førforståelse å ikke møte informantene med forutinntatthet. Det var derfor viktig å stille åpne spørsmål som ikke kunne oppfattes som ledende. Manning (2010) gir følgende råd til logopeder i en veiledningssituasjon: «Be extremely curious but know little» (Manning, 2010. s. 402). I dette ligger det at man ikke skal gå ut i fra at man vet alt det er å vite, og at man fullstendig forstår klientens historie. Jeg opplevde det samme å være fruktbart i møte med informantene.

For best mulig å skape en trygg atmosfære i intervjusituasjonen, og for at spørsmål som kan oppleves som personlige skulle være ok å svare på, utarbeidet jeg intervjuguiden med «traktprinsippet» i bakhodet. Ideen er å åpne og avslutte samtalen med åpne, enkle spørsmål, og stille mer konkrete spørsmål som kan være mer følelsesladde et stykke inn i samtalen (Dalen, 2011). Jeg begynte samtalen med å spørre informantene hva de jobber med eller

studerer, for så å spørre om de husker når de begynte å stamme. Etter at en relasjon var bygget, stilte jeg mer direkte og personlige spørsmål, samt oppfølgingsspørsmål hvor jeg ba om å få høre mer om enkelttema. Avslutningsvis spurte jeg alle informantene om det var noe de ville tilføye, og om hvordan de synes det hadde vært å snakke med meg om temaene.

I intervjuguiden ønsket jeg å bruke begreper som er vanlige i dagligtalen fremfor teoretiske begreper. Dette er i tråd med Kvale & Brinkmann (2009) sine anbefalinger om at språket i spørsmålene bør være lett forståelig. Akademisk sjargong i spørsmålene kan gjøre informantene tause, eller gjøre at de svarer det de tror dette betyr og dermed står i fare for å svare på noe annet enn det forskeren spør om (Krumsvik, 2014). Eksempelvis spurte jeg ikke om «identitet» eller «selvet». Dette kan være vanskelig begrep å operasjonalisere. Jeg formulerte derfor spørsmål om faktorer som i faglitteraturen kan forstås innenfor begrepene, som personlighet, forholdet til dine nærmeste og opplevelse av hvem du er. Ved å stille spørsmål som teoretisk kan knyttes til identitet, fikk jeg en forståelse av informantenes opplevelse av ulike sider av det teoretiske begrepet.

3.2.5 Pilotintervju

Et pilotintervju er en god anledning til å teste både spørsmålene, det tekniske utstyret, og seg selv som intervjuer (Dalen, 2011). Jeg gjennomførte intervjuet med en 27 år gammel kvinne som stammet som barn og som i noen grad opplever å stamme som voksen. Hun har snakket lite med andre om stammingen som voksen, og har aldri mottatt logopedisk behandling. På dette punktet skilte hun seg fra utvalget. Vi kjenner hverandre godt, men har før jeg fortalte om mitt masterprosjekt aldri snakket om stammingen hennes. Dermed ble pilotintervjuet en reell øvelse i å snakke om et tema som for informanten kan vekke til live følelser som man til vanlig kanskje ikke tenker så mye på.

Pilotintervjuet gav meg for det første en god innsikt i hvordan oppbyggingen i intervjuguiden fungerte, og jeg valgte å gjøre en god del endringer etter denne samtalen. Jeg opplevde at jeg godt kunne stille enda åpnere spørsmål og følge opp med mer konkrete spørsmål som kunne gi meg detaljinformasjon. Jeg erfarte at det å spørre om konkrete erfaringer var mer fruktbart enn å bruke abstrakte begreper. For det andre var transkripsjonsarbeidet en god øvelse. Jeg bestemte meg for hvordan jeg skulle transkribere, hvilke fyllord jeg ville utelate og hvor dialektnært jeg ville legge meg i gjengivelsen. I kodingsarbeidet etter intervjuet oppsto det

knagger å henge temaene på som gjorde det videre kodingsarbeidet lettere, men som også påvirket den redigerte versjonen av intervjuguiden.

3.3 Datainnsamling

3.3.1 Intervju

«Interviewing is both an art and a science» (Barbour, 2014, s.112)

Etter å ha etablert kontakt med noen av informantene, begynte jeg å intervju. Jeg la opp til å ha to intervjuer hver uke, i tre uker. Det gav meg akkurat nok tid til å rekke å transkribere etter hvert intervju. To av intervjuene fant sted på et logopedkontor, to på Blindern, et på vedkommende sin arbeidsplass og et hjemme hos meg selv. Dette ble avtalt med informantene og bestemt etter hva som passet dem best. Alle intervjuene foregikk på et stille rom uten forstyrrelser utenfra. Hvert intervju tok om lag 90 minutter og ble tatt opp med lydopptaker. Dette for at det skulle være lettere å vie informantene min fulle oppmerksomhet.

Kvale & Brinkmann (2009) hevder at et hvert forskningsintervju vil innebære et klart asymmetrisk maktforhold mellom forsker og intervjuobjekt. Forskeren styrer samtalen ved å bringe temaer og spørsmål på banen, og lydopptakeren og eventuelle notater kan bidra til å gjøre situasjonen spent. Jeg brukte lang tid i forkant på å reflektere over hvordan jeg allerede tidlig kunne bygge en relasjon som åpnet for en ærlig og åpen tone oss imellom, fordi den relasjonen som oppstår mellom informant og intervjuer er helt avgjørende for de svarene en får (Postholm, 2010). Ved å lytte oppmerksomt og vise forståelse og respekt for hva informanten fortalte, håpte jeg å kunne skape en god kontakt. «One of the great challenges of conducting any interview is to develop and maintain a comfortable, productive relationship» (Westby et al., 2003, s. 4). Det var spesielt nyttig å dra inn erfaringer jeg har fra rådgivningsfag fra utdanningen, erfaringer fra praksis, samt tidligere erfaringer fra sceneintervjuer på diverse litteraturarrangement, og som journalist. Utfordringen i samtalen ble å lytte aktivt og reagere genuint på det som ble sagt, samtidig som jeg var bevisst på hvor samtalen skulle.

Når jeg i etterkant av hvert intervju hørte på opptakene, ble det ofte tydelig for meg når det «løsnet» i samtalen. Informantene fortalte gjerne om følelsesmessige reaksjoner først i siste halvdel av intervjuet. Noen fortalte først generelt om sin opplevelse, for senere i samtalen å

dele mer personlige og kanskje såre eller flau opplevelser. Pausene som oppsto i løpet samtalen var ofte fruktbare fordi de kunne gi informantene litt ekstra tid til å tenke en gang til. Fordi informantene stammer, er dette et ekstra viktig punkt. Noen ganger opplevde jeg at informantene begynte på ytringer, men avfeide det som ikke så viktig når de merket at de stammet. En pause kunne derfor være til hjelp. Et oppfølgingsspørsmål som «Kan du si noe mer om det?» kunne på samme måte sette av tid til et nytt forsøk. Svarene fra informantene opplever jeg i stor grad som rike beskrivelser av deres personlige erfaringer. Historiene som har kommet frem oppleves som ærlige, og er detaljerte. Jeg opplevde ikke at informantene forstilte seg eller kun gav meg det jeg ville høre. Flere ganger korrigerte de meg da jeg spurte om jeg hadde forstått det rett, for å gi meg et tydeligere bilde på hvordan en situasjon opplevdes for dem.

3.3.2 Memo

Noe av det første jeg gjorde etter intervjuet, var å skrive et memo. Et memo inneholder forskerens refleksjoner rundt hendelser i intervjuet, og hvilke følelser hun satt igjen med (Dalen, 2011). Her skrev jeg ned hvordan informantene reagerte på ulike spørsmål, hvilke tema de ulike trengte mye betekningstid på, og hva som så ut til å være utfordrende å svare på for den enkelte. Jeg gjorde også plass til refleksjoner over hva som praktisk fungerte, som hvilke spørsmål som sendte oss inn på viktige tema, og hvilke ord som fungerte som trigger for gode historier. I forkant av hvert nye intervju leste jeg gjennom forrige memo for å se hva jeg burde tenke på til neste gang. Memoene fungerte med andre ord først og fremst som en støtte til meg selv i intervju- og kodingsprosessen. De inngikk også senere som bakgrunn for den kvalitative analysen.

3.4 Bearbeidelse av datamaterialet

3.4.1 Transkripsjon

Da jeg hadde gjennomført det første intervjuet, startet jeg prosessen med å transkribere. Dette var en tidkrevende, men viktig prosess som økte min kjennskap til datamaterialet. Kvale & Brinkmann (2009) kaller transkripsjonen en abstrahert, transformert representasjon av intervjuet. I det de muntlige intervjuene blir til tekst, fjernes de fra konteksten sin og blir til egne språklige handlinger, som videre blir grunnlaget for analysen (Dalen, 2011).

Krumsvik (2014) legger vekt på at tekstdata som samles inn i forskningsarbeidet, må håndteres med like stor varsomhet og struktur som kvantitative metoder håndterer talldata. Flere metodiske overveielser måtte tas i forkant av transkripsjonsprosessen. Hvordan jeg ville fremstille de muntlige utsagnene skriftlig, var en av dem. Da det språklige ikke har hovedfokus i intervjuene, trenger ikke transkripsjonene være like detaljerte som i for eksempel en lingvistisk analyse. De fleste småord som «likksom» og «ikke sant», på samme måte som nølinger, gjentakelser av lyder og ord, forlengelser og blokkeringer er utelatt i transkripsjonen, da det ikke oppleves som å ha noe betydning for innholdet i samtalen. . Heller ville det kunne oppleves som forstyrrende i lesingen (Krumsvik, 2014). For å øke leserens forståelse, har de sitatene som er blitt trukket frem i den tematiske analysen blitt redigert i større grad enn resten. Jeg har inn tegn og i noen tilfeller skrevet om for å gjøre utsagnet mer grammatisk korrekt. Digresjoner og utsagn som er utelatt er erstattet med (...). Setninger som slutter midt i en ytring er markert med «...» Da noen av informantene kom inn på tema som ikke var av relevans for problemstillingen, valgte jeg å ikke bruke for mye tid på å transkribere akkurat disse utspillene. Jeg noterte derimot hva de handlet om og på hvilket tidspunkt i lydopptaket de forekom, slik at jeg på en enkel måte kunne finne tilbake til dem skulle det bli nødvendig.

I transkripsjonene ble informantenes anonymitet ivaretatt ved å bruke fiktive navn og utelate stedsnavn og andre egennavn. Dialektuttrykk, og dialektale varianter i språket er også endret for å sikre anonymisering. Dette drøftes videre i kapittel 3.6 om etiske vurderinger.

3.4.2 Analyse

Analysen av datamaterialet i denne studien er gjort med utgangspunkt i Kvale & Brinkmann (2009) sine tre analysenivåer for intervjuanalyse; selvforståelse, kritisk forståelse basert på sunn fornuft og teoretisk forståelse.

På det første analysestadiet skal informantens selvforståelse komme tydelig frem. Jeg brukte en meningskoding i tråd med Grounded Theory sin tilnærming til koding, som vil si å begynne kodingen uten faste kategorier, og utvikle disse ved å lese og forstå materialet (Kvale & Brinkmann, 2009). Dalen (2011) understreker at en slik koding er godt egnet til kvalitative intervju, og kan brukes på tvers av forskningsteorier. På dette stadiet er det informantenes meninger som ble kodet, ikke mine tolkninger av utsagnene. De transkriberte intervjuene ble gjennomgått i detalj, og et eller flere nøkkelord, ble knyttet til tekstavsnitt underveis.

Analyseprogrammet NVivo 10 opplevdes som et godt verktøy i denne prosessen. De ulike nøkkelordene dannet senere utgangspunkt for fire hovedkategorier: identitetsfølelse, følelser knyttet til å stamme, livsfaser og situasjoner, og samhandling. Mange av sitatene som er kodet i den siste hovedkategorien, er også kodet under en eller flere av de andre. Likevel synes jeg det var interessant å gjøre denne inndelingen, fordi det å forholde seg til andre stadig var et tilbakevendende tema hos informantene, jeg ville gjerne tydeliggjøre disse svarene for meg selv. Kodingsprosessen kan eksemplifiseres med et utdrag fra samtalen med Lars:

-Hvordan var det når det ble et problem igjen, snakket du med familien din om det?

Ja det gjorde jeg for jeg oppfattet det som et problem. Så husker jeg at pappa sa det en gang på telefonen, 'ja, nå stammer du fælt Lars'. Det husker jeg var sånn, 'nei'. Da følte jeg meg liksom litt mislykket. Eller ja. Så jeg prater med dem om det.

I dette sitatet blir to ting sagt som er av spesiell interesse for min problemstilling. Det er følelsen av å være mislykket, og samtalen med far om problemene stammingen skaper. Jeg knyttet derfor ordet «mislykket» til teksten, som senere ble samlet under hovedkategorien «følelser». Videre knyttet jeg nøkkelordet «familie» til den markerte teksten, som fikk plass under hovedkategorien «livsfaser og situasjoner».

Etter at alle intervjuene og notatene var kodet, valgte jeg å presentere svarene i en beskrivende form i et eget kapittel, og kalte dette en tematisk analyse (se kapittel 4). Fordi det var så mye stoff, valgte jeg ut det som i størst grad var relevant for problemstillingen, og presenterte utsagnene i tre kategorier lik de i intervjuguiden: identitet, stigma og følelser.

I det neste nivået i analysen, kritisk forståelse basert på sunn fornuft, tolket jeg informantens meninger med et utenfra-perspektiv, med utgangspunkt i sunn fornuft. Tolkningen ser forbi informantenes selvforståelse og jeg trekker inn min egen førforståelse og retter et kritisk blikk mot uttalelsene. Memoene jeg skrev underveis i intervjuprosessen var i denne prosessen en støtte for å samle mine egne refleksjoner. Jeg har i min oppgave slått dette analysenivået sammen med det neste, og latt det inngå i drøftingen i den teoribaserte analysen.

I det tredje analysenivået, teoretisk forståelse, trakk jeg inn teori for å belyse informantenes mening. En slik analyse krever at forskeren er fortrolig med faglitteraturen knyttet til fenomenet og de teoriene som blir brukt som rammeverk. Min teoretiske forståelse vokste raskt de første månedene av prosjektet. Oppgaven hadde arbeidstittelen «Konstruksjon av en

sosial identitet» men jeg endret tittelen og begrepsbruken etter å ha fått dypere innsikt i faglitteraturen. Problemstillingen «Hvordan opplever unge voksne som stammer at taleflyt vansken har påvirket deres identitet?» dannet dermed utgangspunkt for intervjuene og den påfølgende analysen. Som en hjelp i denne delen av analysen satt jeg opp sitater skjematisk og koblet dem til teori. Videre drøftet jeg disse i teoribasert analyse i kapittel 5. Dette kapitlet strukturerte jeg slik som andre halvdel av kapittel 2, for at det skal være lett for leseren å følge bruken av teori.

3.5 Studiens kvalitet

Kvalitativ, fenomenologisk forskning er som sagt basert på antagelsen om at mennesker skaper sin egen livsverden (Postholm, 2010). Det finnes ikke en universell virkelighet, men forskeren prøver å forstå informantens egen oppfattelse av sin virkelighet. Dette gjør spørsmålet om hvorvidt undersøkelsen er troverdig, gyldig og overførbar interessant. Maxwell (1992) hevder at måten å måle validitet på i kvantitativ forskning ikke kan overføres direkte til kvalitativ metode. Med validitet i kvalitativ forskning menes undersøkelsens gyldighet og pålitelighet (Dalen, 2011). Det vil si hvorvidt metoden er egnet til å undersøke det den skal undersøke. Ved å være åpen og reflektert over egne valg øker gyldigheten og troverdigheten til den kvalitative studien.

3.5.1 Validitet

Validitet i min undersøkelse dreier seg om hvor vidt jeg gjennom mine metoder og prosedyrer, faktisk undersøker hvordan voksne som stammer opplever at stamming påvirker deres identitet. For å undersøke dette tar jeg utgangspunkt i fire av fem kategorier Maxwell (1992) bruker for å forklare validitet i kvalitativ forskning. Disse er deskriptiv validitet, tolkningsvaliditet, teoretisk validitet og generaliseringsvaliditet. Den siste av Maxwells fem kategorier, evalueringsvaliditet, har liten relevans for mitt forskningsprosjekt og blir her utelatt.

Deskriptiv validitet

Deskriptiv validitet dreier seg om påliteligheten i gjengivelsen av datamaterialet forskeren har samlet inn. Forskeren må gjøre rede for hvordan datamaterialet er samlet inn, om dette er gjort på en nøyaktig og korrekt måte, og forklare hvordan dette danner utgangspunkt for

tolkning og analyse (Maxwell, 1992). Det empiriske datamaterialet i oppgaven består av informantenes egne uttalelser omgjort til nedskrevet tekst, samt memos skrevet underveis i prosessen. Disse må være av god kvalitet for å sikre validiteten. Intervjuene ble tatt opp med en opptaker som gav lydfiler av god kvalitet. Jeg opplevde lydfilene som en støtte. Om stammingen i noen tilfeller gjorde utsagn vanskelig å forstå hjalp det å ha intervjuene til å høre gjennom flere ganger for å fange opp meningen i utsagnet.

For å sikre at spørsmålene var relevante og forståelige, satte jeg opp en intervjuguide basert på teoretisk forståelse og gjennomførte et prøveintervju. Spørsmålene i guiden reviderte jeg så på bakgrunn av hvordan ulike begreper ble forstått, mine egne refleksjoner og faglig diskusjon med veileder. Jeg forklarer i avsnitt 3.2., 3.3, og 3.4 hvordan jeg har funnet informanter, gjennomført intervju, transkribert og tolket datamaterialet, alt for å sikre validiteten.

Tolkningsvaliditet

Med tolkningsvaliditet menes hvorvidt forskerens tolkning av datamaterialet kan regnes som gyldig, og hvordan det er funnet sammenhenger i datamaterialet (Maxwell, 1992). Jeg har i min oppgave forsøkt å tolke informantenes beskrivelser, og dermed utvikle en dypere forståelse av hvordan stammingen påvirker en persons identitet. Fortløpende diskuterte jeg mine antagelser og tolkninger med veileder og andre fagpersoner. Kvale & Brinkmann (2009) beskriver dette som forskervalidering med forskningsfellesskapet som valideringsfellesskap. Det kan argumenteres for at jeg kunne forsterket tolkningsvaliditeten ved å også inkludere informantene i denne prosessen. På grunn av prosjektets knappe tidsramme har jeg ikke hatt anledning til å kontakte informantene for å høre om de er enig i min tolkning.

Jeg forsøker som en del av den tematiske analysen å se informantenes utsagn i lys av hverandre, prøver å se forbi øyeblikksbildene og knytte dem opp mot en helhetsforståelse. Postholm (2010) beskriver forskeren som det viktigste forskningsinstrumentet i kvalitativ forskning og understreker at analysen begynner allerede med det første møte med informantene. Det vil si at i den tematiske analyse, når informantenes forståelse legges frem, vil min egen tolkning allerede her komme til syne. For å besvare første forskningsspørsmål «I hvilken grad har stammingen påvirket informantenes oppfatning av hvem de er?» stiller jeg spørsmål som dekker min egen teoretiske operasjonalisering av begrepet identitet.

Hvilke utsagn jeg legger vekt på hos informantene, og hvilke sitat jeg trekker frem, kan også ha betydning for tolkningsvaliditeten. Eliteskjevhet kan forekomme når en informants utsagn tillegges ekstra mye vekt (Dalen, 2011). I min oppgave er historiene fra de seks personene trukket frem, men omfanget av beskrivelsene fra de ulike informantene har variert. Noen informanter brukes oftere som eksempel og siteres mer. Dette kan enkelt forklares med at folk er forskjellige, og hvordan de forskjellige har uttrykket seg, varierer. Noen av informantene kom med utfyllende tankerekker mens andre var knappere i språkbruken.

Teoretisk validitet

For å sikre teoretisk validitet må forskeren forsøke å løfte sine empiriske funn opp på et teoretisk nivå, og trekker sammenhenger mellom det konkrete og det mer abstrakte. Å se datamaterialet i lys av relevant teori kan gi stoffet en dypere mening (Maxwell, 1992). I min undersøkelse vil dette dreie seg om å trekke linjer mellom informantens refleksjoner rundt identitet, og teori og empiri på området. Jeg har satt av et eget kapittel til å drøfte funnene i lys av teori, slik at den teoretiske analysen skulle bli tydelig, og ikke forsvinne blant beskrivelser og informantenes utsagn.

Generaliseringsvaliditet

Generaliseringsvaliditet handler om hvorvidt funnene i undersøkelsen kan overføres til andre lignende situasjoner og tider eller til andre personer og miljøer enn de som har blitt undersøkt i den aktuelle oppgave (Kvale & Brinkmann, 2009, Maxwell, 1992). I den kvalitative forskningen er det ikke på samme måte som i den kvantitative, et mål å trekke konklusjoner som er generaliserbare. Informantene mine valgte selv å delta i forskningen min. Hvorvidt mine informanter er de som mestrer sin hverdag godt i forhold til populasjonen, eller om de strever og derfor ville dele sine erfaringer, er umulig å vite. Utvalget er uansett ikke representativt for populasjonen, noe som heller ikke var noe mål i seg selv. Utvalgskriteriet om at informantene skulle være i stand til å reflektere over sin egen vanske, gjør utvalget i utgangspunktet skjevt. Det samme gjør det faktum at alle informantene har erfaring med å gå til logoped. Manning (2010) understreker at majoriteten av personer som stammer ikke mottar profesjonell behandling.

Hvordan mine seks informanter opplever stammingens innvirkning på identitet kan være en helt annen enn hos andre. Jeg er bevisst at den informasjonen som kommer frem i samtalen mellom oss to er unikt for denne ene situasjonen. Hvordan informantenes oppfatter sitt liv på

intervjudagen er ikke nødvendigvis det samme som han eller hun tenker neste dag. Samtidig er det det som er målet i studien, å få frem informantens subjektive opplevelser, her og nå.

For å sikre generaliseringsvaliditeten i min undersøkelse, har det derfor vært viktig å trekke frem relevant informasjon og kunnskap som kan være til nytte for mennesker i lignende situasjoner som mine informanter, eller for logopeder eller andre som er nær dem. Maxwell (1992) fremhever at forskere som driver med kvalitativ forskning ikke har til hensikt å generalisere resultater til en stor populasjon, men målet er ofte å generere teori. Jeg har sett på om de begreper og tolkninger jeg har kommet frem til kan brukes for å øke forståelsen av hvordan det er å være ung voksen og stamme. Dette drøftes i kapittel 5.

3.5.2 Reliabilitet

Reliabilitet handler om troverdigheten av forskningsresultatene. I kvalitativ forskning er reliabilitet sterkt knyttet til forskerrollen. Ved å være transparent i beskrivelsen av de ulike prosessene og stegene i prosjektet, kan de ulike stegene bedre etterprøves (Dalen, 2011). Kravet om gjennomsiktighet har jeg hatt i bakhodet i min fremstilling av informantene og i beskrivelsen av metodiske valg, gjennomføringen av datainnsamling og analytiske fremgangsmåter. Med bakgrunn i mine tydelige beskrivelser kan dermed andre forskere følge de ulike prosedyrene som har blitt gjort. Ved å bruke rike beskrivelser av fremgangsmåte og resultater, kan det tenkes at min undersøkelse kan ha en overføringsverdi til andre personer, tider og/ eller miljøer.

3.6 Etiske hensyn

Norsk Samfunnsvitenskapelig Database for Samfunnsfag og Humaniora (NESH, 2006) har utviklet en del etiske retningslinjer det er hensiktsmessig å ha med seg i et slikt prosjekt. Retningslinjene sier at alle informantene skal ha gitt sitt frie og informerte samtykke. I det ligger det at samtykket er avgitt uten ytre press eller begrensinger av personlig handlefrihet, og at informantene informeres om alle detaljer rundt deltakelse i forskningsprosjektet (NESH, 2006). Det er forskerens ansvar at denne informasjonen blir gitt på en tydelig og forståelig måte (Dalen, 2011). Deltakelse skal være frivillig, og informantene skal kunne trekke eller reserve seg fra å delta uten press eller ulemper for seg selv. Disse retningslinjene har vært førende for mitt prosjekt i hele prosessen.

De to logopedene jeg kontakten i forkant av intervjuundersøkelsen sendte et informasjonsskriv om prosjektet til aktuelle unge voksne, slik at de selv kunne vurdere å ta kontakt med meg. I informasjonsskrivet informerte jeg om målsetningen med prosjektet, for metodebruk, samt forklarte hvordan funn skulle presenteres og formidles. Se vedlegg nr. 2 for informasjonsskriv. Jeg sendte også med en samtykkeerklæring som informantene tok med på intervjuet. Se vedlegg nr. 3 for samtykkeerklæring.

Voksne som stammer er i Norge en relativ liten gruppe. Anonymitet har derfor vært en viktig etisk betraktning. Fordi de innsamlede dataene er av personlig karakter, ble datamaterialet behandlet konfidensielt. Det vil si at opptak ble oppbevart på en passordbeskyttet datamaskin, og transkripsjonen ble fortløpende anonymisert. For å sikre anonymitet og unngå gjenkjennbarhet har jeg også gitt informantene fiktive navn, og fyllord, fraser og dialektord er av samme grunn fjernet i sitering. Dette er beskrevet i avsnitt 3.4.1. I skriveprosessen har også hensynet til den enkeltes integritet og verdighet stått høyt. Det har alltid vært et mål å ikke fremstille verken den enkelte informanten eller voksne som stammer som gruppe, på en feilaktig eller stigmatiserende måte.

Et krav jeg også forholdt meg til, er kravet om å unngå skade og alvorlige belastninger. Jeg ber mine informanter reflektere om eksistensielle temaer. For noen av dem er dette vanskelige spørsmål å ta stilling til. En slik samtale kan virke utløsende på tanker og følelser som de selv kanskje ikke er bevisst eller har tenkt på før. NESH (2006) fremhever at det i slike tilfeller vil være nødvendig at informantene får tilbud om å bearbeide de vansker som eventuelt oppstår i forskningsprosessen. Jeg avtalte derfor med de to logopedene som sendte mitt informasjonsskriv ut til nåværende og tidligere klienter, at de kunne bistå informantene med nødvendig bearbeidelse ved behov.

Prosjektet er godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. Se vedlegg nr.4. Etter godkjent tilbakemelding ble prosjektet gjennomført i tråd med opplysningene i meldeskjemaet.

4 Tematisk analyse

For å presentere og diskutere resultatene i oppgaven tar jeg utgangspunkt i Kvale & Brinkmann (2009) sine tre analysenivåer, selvforståelse, kritisk forståelse basert på sunn fornuft og teoretisk forståelse. I dette kapitlet presenteres informantenes utsagn tematisk. Sitatene vil uttrykke informantenes selvforståelse, slik det første nivået i til Kvale & Brinkmann (2009) tilsier. I kapittel 5, som jeg har kalt teoribasert analyse, skjer tolkningen på de to neste nivåene. De tre hovedtemaene i denne analysen er identitet, følelser og stigma, som også var hovedtemaer anvendt i intervjuguiden, for å kunne besvare de tre forskningsspørsmålene:

1. I hvilken grad har stammingen påvirket informantenes oppfatning av hvem de er?
2. I hvilken grad opplever informantene stigma som personer som stammer?
3. Hvilke følelser knytter informantene til det å stamme?

Det første hovedtemaet tar for seg refleksjoner rundt hvordan stammingen påvirker oppfatningen av den de er i ulike situasjoner og faser i livet, samt forestillinger om hvem de kan være. De to neste hovedtemaene, følelser og stigma, kan videre sees på som faktorer som kan påvirke en persons identitet i større eller mindre grad. Under temaet stigma, har jeg samlet informantenes utsagn om hvorvidt stamming oppleves som en stigmatiserende vanske. I siste del av kapitlet presenteres informantenes beskrivelser av hvilke følelser de enkelte knytter til det å stamme, og hvordan disse preger dem i hverdagen. Innenfor de tre hovedtemaene har ulike underpunkter kommet frem, basert på informantenes utsagn.

4.1 Identitet

Informantene har alle tanker om hvor stor del stammingen utgjør, både i livet og i deres oppfatning av «meg». De har videre reflektert over hvilke livssituasjoner påvirkningen eventuelt er størst i. Beskrivelsene vitner om ulike opplevelser og holdninger til det å stamme. Svarene viser også at informantenes syn på identitet endrer seg fra situasjon til situasjon, og etter hvilken del av seg selv de retter fokus mot når de skal reflektere over stammingens innvirkning. De kommende underkategoriene vil belyse informantenes ulike syn på identitet i forskjellige situasjoner. Det må også understrekes at noen av svarene har kommet basert på spørsmål som jeg har stilt uten at informantene kanskje har tenkt at det handler om identitet,

men som henviser til ulike elementer som i litteraturen presentert i kapittel 2 forstås som å inngå i identitetsbegrepet.

4.1.1 Å være «en stammer»

I hvor stor grad informantene føler at stammingen preger hverdagen, og hvor vidt det er definerende for hvem de er, varierer i stor grad. Noen er tydelig på at stammingen ofte føles dominerende for hvordan de lever og hvem de er.

For Marte føltes stammingen tidligere som det eneste fremtredende hos henne:

Før tenkte jeg at stammingen er på en måte, oi 'Jeg er Marte og jeg stammer', at det er det folk tenker. Men det er jo ikke sant. Jeg er så mye, mye mer enn det. Nå begynner jeg på en måte å innse det. Det er en veldig god følelse. (...) Mens den gang kunne jeg ingenting, så det eneste jeg følte var meg, var stammingen. Jeg ble hun som stammet hver gang hun prøvde å si noe.

Martin sier at han er mer komfortabel med å identifisere seg som «en som har et stammeproblem», enn en person som stammer, men at stammingen har preget hele livet hans og fortsatt preger han i stor grad. Han beskriver ofte stammingen som det, en faktor som han hele tiden må ta hensyn til, og som på mange måter styrer han, både ved å påvirke personligheten hans, og ved å styre valg han tar. Han har en klar formening om at stammingen har gjort han til en mer stille og tilbakeholden person enn det han føler seg som, og at han har unngått mange situasjoner på grunn av stammingen. «Det har jo selvfølgelig vært noe som har preget hele barndommen min. En veldig stor ting som alltid har vært der, som alltid har måttet ta hensyn til og alltid måttes legge avtaler og planer rundt.»

Ole beskriver stammingen som eksistensiell:

De som ikke stammer selv, eller kan så veldig mye om stamming, de forstår virkelig ikke hva det er, og de klarer ikke å sette seg inn i hva det er. De skjønner ikke at jeg blir så lei meg. De skjønner ikke hvor eksistensielt det kan være da. Det er jo sånn du forholder deg til andre mennesker. Det er den personen du er foran andre mennesker. (...) Jeg har tenkt veldig mye på det. Og sånn har det vært det siste halvåret, jeg har tenkt på den nesten hele tiden, også på fritiden utenfor arbeid.

Andre sier at stammingen til vanlig tar liten plass. Lars sier at han tenker på stammingen mest i situasjoner der han kan komme til å stamme, som når telefonen ringer når han sitter i bilen med venner. Er han fordypet i et spennende arbeid sammen med andre, kan han imidlertid glemme at han stammer. Lars legger likevel vekt på at han identifiserer seg som en person som stammer. En aksept for at han er en person som stammer, gir han en trygghet til å tenke lite på det til vanlig. Andre, som Thomas og Marte forteller at de synes det er ok å stamme, men at de likevel ikke identifiserer seg som en som stammer. Julie forteller også at hun lenge fryktet at stammingen skulle være et hinder, men at hun har forstått at det hverken er, eller trenger å være, det. Samtaler med logopeden om andres erfaringer med stamming har hjulpet i denne prosessen.

4.1.2 Stammingen som formende for personlighetstrekk

I samtalen om hvordan informantene føler at stammingen preger hvem de er, trekker fire av dem frem hvordan personlighetstrekkene deres er farget av stammingen.

Stammingen har jo gjort meg veldig sjenert. Stammingen har formet personligheten min, vil jeg tro. Men jeg gjør jo fortsatt mange av de tingene jeg synes er kjempegøy. Så stammingen stopper meg ikke i alt. Det er noen ting som jeg tror jeg ville gjort hvis jeg ikke hadde stammet. (Marte)

Det er klart, hvis jeg stammer mye i en periode, så preger jo det til dels hvordan jeg er som person. Særlig i sammenhenger der flere er samlet. Jeg er ikke av typen som snakker høyest og alltid tar ordet, det er jeg ikke. Og det er ganske uavhengig av om jeg stammer mye en periode eller om jeg stammer lite. Det er kanskje et karaktertrekk som er utviklet på grunn av stammingen. (...) Altså, jeg ser jo på foreldrene mine, og kanskje spesielt faren min at han er til dels på samme måte han også, så det er nok ikke bare på grunn av stammingen at jeg kanskje er litt tilbaketrukket i større sosiale sammenhenger. Men at det kan ha noe med saken og gjøre, det tror jeg. (Thomas)

«Når det er mye [stamming], så påvirker det deg mye og former personligheten din mye. Det er på en måte alltid en varierende grad av påvirkning på personligheten» (Ole).

Martin sier at stammingen gjør han mer tilbakeholden og innadvendt enn det han føler at han egentlig er:

Bare kunne være en person som kan ta mikrofonen på scenen og si noe, eller holde tale til klassen. Sånne ting. Det er sånne ting som jeg tror, jeg vet jeg hadde gjort. For jeg er ikke redd, jeg driter i hva folk sier, jeg er ikke redd for å prate, eller nå er jeg jo redd for det, men hadde jeg ikke stammet hadde jeg tatt sånne ting på strak arm og vært mye mer utadvendt.

Marte forteller hvordan stamming ikke passer inn i bildet hun har av seg selv: «Jeg har alltid vært flink. Flink til alt, eller, du skjønner hva jeg mener. Flink på skolen, flink i idrett, men jeg følte meg ikke flink. Jeg følte meg bare helt håpløs.»

Flere trekker frem at det å ha hatt det vanskelig på grunn av stammingen også kan ha formet personligheten deres. Marte forklarer dette slik:

Jeg tror at det at jeg stammer har gjort meg til den personen jeg er i dag. Det å vite hvordan det er å være litt annerledes, eller å ha et slags handicap. Det å vite hvordan det er å føles seg litt utafør innimellom (...) Jeg har på en måte lært meg litt hvordan det er. Og det at jeg er veldig åpen da. Jeg har lært meg å være veldig åpen om ting. Jeg kan snakke med omtrent alle om veldig personlige ting, fordi jeg er så åpen. Jeg har ikke noe å skjule lenger.

Lars sier på samme måte at motgangen han har kjent på har gjort at han har måttet jobbe litt ekstra, som han har fått igjen for:

Så tror jeg generelt at alle mennesker trenger litt motgang, at det gjør en litt sterkere å måtte kjempe litt, ikke ta ting for gitt. Så sann sett har det påvirket meg, men jeg tror ikke det har påvirket noen av personlighetstrekkene mine forøvrig. Det tror jeg ikke. Det er bare hvordan jeg bruker de personlighetstrekkene jeg har til å tilpasse meg verden. At jeg har lært noe av det, at jeg må kjempe litt.

Ole trekker også frem hvordan det å oppleve motgang kan være noe positivt: «Og så tenker jeg også at det har nok en og annen positiv effekt også. Man blir mindre oppesen, mindre eplekje. Du vet hvordan det er å ikke være verdensmester».

4.1.3 Stammingen i møte med de nærmeste

Jeg ba informantene beskrive hvordan forholdet til de aller nærmeste, som foreldre eller partner, er farget av stammingen, og om det i sin tur påvirker hvem de er. Marte sier at hun

tror stammingen har påvirket forholdet til familien hennes i en positiv retning. De problemene som stammingen har forårsaket for henne, som sinne og frustrasjon over skolesituasjonen, har nærmest tvunget henne til å måtte snakke med foreldrene om hvordan hun har det:

Vi har jo et nært og godt forhold. Hvis jeg ikke hadde stammet... det er ikke sikkert at vi hadde vært så åpne da. Fordi det er dem jeg snakker med om alt. De vet veldig mye om hvordan det føles å stamme. Det er dem jeg alltid snakker med hvis det er noe. Jeg kan jo bli såret, jeg kan være sint, og da sier jeg til dem hvordan jeg har det. Jeg tenker at stammingen kanskje har bragt oss enda mer sammen.

Lars har også snakket med foreldrene om stammingen sin, og opplever ikke at stammingen har påvirket forholdet deres i noen grad: «(...) bortsett fra at akkurat det å prate om stammingen med dem, det er vel en måte å åpne litt opp da. Få litt nye roller. Jeg har på en måte meislet ut et rom hvor jeg viser sårbarhet også».

Thomas tror ikke at stammingen har påvirket forholdet til konen, men at det alltid har føltes som en trygg plass, at han veldig sjelden stammer foran henne, men at han heller ikke er redd for det, skulle det skje. Hun kan også minne han på å bruke teknikkene han har lært hos logopeden. Julie forteller på samme måte at hun har en nær venninne som hun deler erfaringene fra logopeden med. Flere av informantene trekker frem at det andre ikke bryr seg om stammingen som noe positivt. Ole forteller at han stammer mindre sammen med noen han er trygg på og har høy selvtillit. Marte forteller at hun føler en slik trygghet hjemme hos sine foreldre. Der føler hun seg som «den jeg egentlig er». Her føler hun seg trygg nok til å snakke og ta stor plass, og hun stammer lite. Lars og Julie forteller begge at de har opplevd tidligere forhold som trygge arenaer når det kommer til stammingen, hvor de hverken har stammet mye eller har vært redde for å stamme.

4.1.4 Stammingens innvirkning på sosial samhandling

Beskrivelser knyttet til hvem man er sammen med andre, har fått stor plass i samtalen med informantene. Flere trekker frem krevende sosiale situasjoner, og forteller hvordan de har mestret ulike sosiale utfordringer. Noen deler såre eller flau historier fra opplevelser med andre. De forteller om unngåelse og frykt for andres reaksjoner. Alle informantene ser ut til å ha gjort seg opp tanker om voksenrollen generelt, og det å være arbeidstaker og venn spesielt.

Å være voksen

Lars opplevde at det ble vanskeligere å være en person som stammet da han ble voksen, og mente det kanskje var fordi han da var mer opptatt av hvordan han fremsto for andre. Martin synes noen sosiale situasjoner har blitt vanskeligere med årene. Voksenlivet presenterer mange utfordringer han slapp som barn.

Verdenen som voksen er mye mer aggressiv enn barneverdenen. Folk får ikke jobb og har ikke råd til husleien og... Det er en verden som er veldig hensynsløs og veldig brutal. Så da er det liksom ikke plass til, i tillegg til det å skulle klare seg, å da stamme. Fordi folk bryr seg ikke, og man må klare seg selv, og man skal lage seg et liv for seg selv. Man skal få venner og familie og hus og jobb og alt mulig. Å klare å få til alt det der og samtidig realisere seg selv, det er jo fryktelig mye som må fikses. Og når man da ikke klarer å få kjøpt en cola, liksom, så blir resten veldig vanskelig.

Thomas har ikke opplevd stammingen som noe hinder, og forteller at han har fått til det han har ønsket å oppnå både privat og på jobb. Stammingen kan likevel noen ganger påvirke hvem han er sammen med andre:

Den påvirker jo delvis hvem jeg er i sosiale sammenhenger, at jeg som regel ikke er den som sitter og forteller lange historier gang på gang, som tar styringen i enhver samtale. Så på den måten påvirker det litt hvem jeg er. Men jeg har jo selvfølgelig aldri ønsket at stammingen skal påvirke hva jeg ønsker å gjøre, men jeg føler heller ikke at den har gjort det. Sånn i realiteten. Jeg har jo valgt et yrke hvor man snakker en del (...) Så jeg føler at de større valgene jeg har tatt ikke har vært påvirket av at jeg stammer.

Marte forteller at det ofte har vært vanskelig å prate med ukjente, og at stammingen derfor har hindret henne i å være selvstendig:

Det [stammingen] hindrer jo meg i å være helt selvstendig. Jeg er sånn at jeg har måttet ha med meg mamma til legen. Hun må fikse ting, hun må ringe skolen hvis det er noe, det er alltid hun som har ordnet opp i ting. (...) Det er jo sånn som man gjør uten voksen når man begynner å bli sånn seksten år, kanskje, men jeg har hatt henne med sånn frem til for et halvt år siden. For jeg synes det er så forferdelig å si hei jeg heter (...) Det å presentere meg med fullt navn, det har jeg unngått skikkelig

Martin har også måttet spørre om hjelp, og synes det er en vond følelse:

Det er forferdelig, for jeg har så lyst å gjøre det selv, og være selvstendig. Det er mitt største ønske i verden å kunne være selvstendig og si hva jeg vil og gå hvor jeg vil. Men i visse situasjoner må jeg bare få noen til å ta ordet for meg.

Å være arbeidstaker og kollega

Alle informantene har arbeidserfaring, og jobber eller er i en utdanningssituasjon for øyeblikket. Samtlige forteller at jobben er den arenaen hvor de i størst grad frykter å stamme, eller synes det er verst om de skulle komme til å stamme. Reaksjonen kan være både å være nervøs eller redd for å stamme på jobb, å aktivt unngå spesifikke situasjoner, eller å oppleve det å stamme som ubehagelig i større grad enn i andre situasjoner.

Ole forklarer at jobben skaper et press som ikke oppstår i andre situasjoner. Han har nylig begynt i en ny jobb som del av et prestisjetungt utdanningsprogram det er vanskelig å komme inn på. Han forteller at organisasjonen er hierarkisk, og at det er store forventninger til jobben han gjør:

Den følelsen av at man skal være noe helt for seg selv. Det er nok fortsatt en sånn prestisje knyttet til denne jobben, og for meg har det nesten mer negativ enn positiv effekt. Tenker at nå må jeg være så perfekt.

Å stamme mer i nye situasjoner eller situasjoner som utgjør et stort press er ikke nytt for Ole. Han har flere ganger opplevd at han i perioder med mange nye situasjoner både har stammet mer og hatt større emosjonelle reaksjoner. Nå er han i en periode der stammingen utgjør et større problem enn vanlig:

Jeg begynte i jobben her i september og etter det har jeg nok gått inn i en fase hvor jeg har stammet veldig mye. Og hvor jeg har synes det er veldig mye mer ubehagelig. Jeg har hatt veldig mye mer negative følelser knyttet til det enn jeg har hatt på ganske lang tid.

Lars sier at han i jobbsammenheng oftere tenker at han helst ikke vil stamme, og forklarer det på samme måte med ønsket om å fremstå som feilfri. «Det [å være på jobb] er vel situasjoner hvor man vil fremstå perfekt da. Med vennene mine er det ikke så farlig. Det er jo et par steder hvor man skal være profesjonell, eller være plettfri». Også Thomas sier at det er blant folk han ikke kjenner, som de på jobb, at han synes det er viktig å ikke stamme:

Om jeg stammer foran venner eller familie, eller hvert fall mor far, søsken, kona, de aller nærmeste, så kjenner de meg jo så godt også så der føler jeg ikke noe særlig negative tanker ved å stamme. Det er mer i situasjoner hvor jeg har en litt fjernere tilknytning hvor jeg gjerne vil være som alle andre og snakke helt fritt, hvor jeg vel synes det er negativt å stamme. Det kommer også an på hvor mye jeg stammer.

Marte beskriver også jobben som et sted med et høyt forventningspress, og derfor et ubehagelig sted å stamme:

Hvis jeg sitter i et møte, så sitter jeg kanskje med sjefen min og kollegaene mine og så skal jeg si noe om hva jeg synes om noe, eller noe sånt. Og alt fokuset er på meg plutselig. Alle ser på meg, og det er helt stille, å, da får jeg høy puls og blir svett i hendene. Det er helt grusomt.

Er hun ikke trygg på kollegene, eller om det er mye stress i jobbsituasjonen synes Julie at det er verre å stamme. Marte beskriver hvordan det å føle seg trygg har alt å si for hvordan hun opplever det å stamme blant kolleger, med en sammenligning mellom sin gamle og nåværende jobb:

Jeg skulle spise med masse fremmede kolleger. Og jeg kjente at det gruet jeg meg skikkelig til. Så jeg endte opp med å spise i garderoben. Sånn holdt jeg på i en uke. Så begynte jeg i ny jobb og da tenkte jeg at nå skal jeg virkelig skjerpe meg. Og nå er jeg en av de som prater mest. Alt har forandret seg veldig. Og jeg vet ikke helt hvorfor. Det er vel mye det med å føle seg trygg. Det tar tid.

Ole beskriver hvordan frykten for å stamme på jobb også kan farge hans opplevelse av jobbhverdagen generelt:

Nå i voksenalder tar jeg ordet mye mindre i forsamlinger, og da mener jeg jobbrelatert. (...) Det er nok mest i jobbsammenheng at jeg tar ordet mindre. Så jeg kan nok oppfattes som mer usikker og mutt. Kanskje noe mindre interessert. Og det former jo, i og med at det gjør at jeg mye oftere er lei meg og sånn. Så er man jo mindre interessert også. Mindre energi for arbeidet. Når man ikke kan ta del i en prosess hundre prosent sånn som andre kanskje kan da. Så blir det jo... konsentrasjonsproblemer.

Hvor mye stammingen har vært et tema på jobb varierer hos de ulike informantene. Både Thomas og Marte ble møtt med forståelse på jobb. Marte forteller at hun fortalte sin

nåværende sjef om talevansken, og litt om hvordan stammingen arter seg. I dag opplever hun både støtte og motivasjon til å prøve ut situasjoner som hun i utgangspunktet frykter. «De viste veldig forståelse. Men det at de også motiverte meg til å komme videre, det er viktig, ellers hadde jeg aldri kommet dit jeg er i dag». Thomas sier at han er godt fornøyd med hvordan han er blitt møtt av kolleger. Stammingen har vært et tema på medarbeidersamtaler:

Og de sier jo også at om jeg skulle føle behov for det så blir de heller med i møter en gang ekstra for meg dersom jeg føler behov for det, på grunn av stammingen. Så jeg føler egentlig at jeg har fått like muligheter, samtidig som jeg har blitt møtt med forståelse for den situasjonen jeg er i.

Å være venn

For Julie har stammingen noen ganger vært et sosialt hinder på den måten at hun ofte har bekymret seg for folks reaksjoner, og unngått å snakke i frykt for å stamme. Hun synes likevel ikke at stammingen har påvirket det forholdet hun har hatt til sine venner, eller det å skape vennskapsbånd, da hun har kunnet snakke med vennene sine om stammingen og opplevd at de godtar henne som hun er. Flere forteller på samme måte at de har gode vennskapsrelasjoner, der de føler seg trygge på seg selv. Marte opplever også at stammingen ikke er noe vennene hennes bryr seg om, men at stammingen likevel påvirker den rollen hun har i vennegjengen, fordi hun opplever at hun er mer stille og bidrar mindre enn det hun gjerne skulle gjort. Hun beskriver denne følelsen av å ha en skjult del av seg selv som det verste med det å stamme:

Jeg synes egentlig at det aller verste med å stamme er den følelsen. Si at du sitter sammen med venner og du har så mye du vil si, men så holder du det heller inni deg, du sier det ikke, for du vet at da stammer jeg. Hvis du får en morsom kommentar, og så vil du egentlig vise at du er morsom du også, men så holder du heller kjeft da, fordi du vil ikke stamme. Det er det verste. Alt jeg ikke har sagt. (...) Det har føltes sårt. Det er det verste. (...) Alt du har inni deg og ikke sier, i frykten for å stamme. Det er så dumt, vet du.

Martin forteller at stammingen i blant kan kjennes som et sosialt hinder. Han har flere ganger sagt nei til invitasjoner fra folk han ikke kjenner så godt om å bli med på ting, i frykt for å stamme. Det har i blant vært vanskelig å være impulsiv, og han føler at stammingen har gjort at han har gått glipp av sosiale opplevelser. Stammingen oppleves også som at den skygger

for at andre kan bli kjent med han. «For jeg føler jo at folk ikke får den hele Martin, at de ikke blir helt kjent med meg». Selv om vennene hans har vært aksepterende for at han stammer, har han også kunnet bekymre seg for å stamme foran gode venner:

Jeg har vært redd for å stamme til bestevennen min, men så har jeg sett i ettertid at dette er ikke noe de bryr seg om. Det er meg de bryr seg om, mens jeg har anstrengt meg mer enn det jeg har behøvd tror jeg. For å få folk til å like meg, og for de vennene jeg har da, skal jeg ikke stamme noen ting, liksom.

4.1.5 Å være en av «oss som stammer»

I hvor stor grad informantene kjenner andre som stammer variere i stor grad, fra Lars og Ole som har deltatt på McGuire-kurs, til Thomas som ikke kjenner noen som stammer. Det er også svært ulikt hvor vidt informantene føler tilhørighet til en slik gruppe. Marte forteller at hun fant en slags trøst i å møte andre i samme situasjon som henne, på en gruppesamling for unge voksne som stammer:

Jeg tenkte at det er bare meg i hele verden som stammer. (...) Det [å møte andre som stammer] var kjempeinteressant (...) Det var veldig mange av oss som hadde opplevd mye av det samme. Det med skolen, hvordan det har vært. Hatt de samme forferdelig tankene.

For Lars har det å møte andre som stammer, og sett at andre har det verre enn han, hjulpet han med å akseptere at han er en person som stammer. Samtidig uttrykker han ambivalens til det å identifisere seg med denne gruppen mennesker:

Nei, i starten så klarte jeg ikke helt å identifisere meg med dem, for de var mye mer alvorlige stammere enn meg. Så jeg har nok hatt litt motstand mot å «bonde» helt med stammere, for det er ikke en gruppe man har lyst å identifisere seg med sånn i utgangspunktet. Men når det har gått litt tid, så har det blitt mer aksept, og da er det helt kurant. (...) Det er alltid en verdi, tror jeg, uansett hva man sliter med, å treffe likesinnede, (...) Det er noe fornuftig i det også, det er noe med å utveksle erfaringer og kjenne på at man ikke er alene med problemene sine.

Ole har også deltatt på McGuire kurs, og forteller at han ikke alltid kjente seg igjen i andre erfaringer:

Det er jo allright å høre om andres erfaringer. Samtidig så innser jeg at du verden, folk har veldig varierte erfaringer med å stamme. Og der var det veldig mye fokus på det hvor utrolig begrensende og invalidiserende det er. Og jeg synes ikke jeg kjenner meg igjen i det i det hele tatt. At du går inn i butikken og du skal egentlig ha fyrstikker eller hva det måtte være, men du klarer ikke å få sagt det. Så du står der og alle ser på deg og til slutt så bare løper du ut av butikken. Noe sånt har aldri skjedd meg.

Martin uttrykker også en ambivalens til å tilhøre en gruppe personer som stammer:

Jeg ble veldig interessert når du sa du hadde snakket med folk fra 20 til 29, så ble jeg litt sånn, de vil jeg treffe, se andre folk som stammer. For jeg har aldri vært i et sånt miljø. Men jeg tror i en sånn setting at jeg hadde jobbet for å ikke stamme. Og hvorfor? Jeg vet ikke. Jeg har ikke noe problem med å være en av dem, men samtidig så føler jeg at jeg er noe mer enn det folk ser på den gruppen som. Jeg har et behov for å være mer enn det også.

4.1.6 Stammingen og forestillinger om fremtiden

I informantenes forståelse av hvem de er, hører også tanker om hvem de kan bli, hjemme. Flere forteller at stammingen har preget livsvalg de har tatt, og deres tanker om fremtiden. Mange av disse historiene er knyttet til karriere og utdanningsvalg.

Thomas og Lars forteller begge at de har visst siden ungdomsalderen hva de ville utdanne seg til, og at stammingen ikke har stått i veien for den drømmen. Ole forteller også at stammingen ikke har påvirket valg han har tatt for sin utdanning. Han beskriver seg selv som et uredd barn, og kan ikke huske at stammingen var et hinder før videregående. Også når en frykt begynte å utvikle seg, har han tatt vågale valg med tanke på stammingen. Han mener selv at han med språkfag og samfunnsfag ikke har valgt noe lett studieløp for en som stammer. Fagene er mye basert på samtaler og muntlig prestasjoner. Stammingen har ikke påvirket hans karrierevalg, men han sier han har tenkt mye på hvordan stammingen kan bli et minst mulig problem innenfor den utdannelsen eller jobben han har valgt. «(...) jeg har kombinert det å ikke la stammingen styre de store valgene med kanskje å la stammingen styre en del av de små hverdagsvalgene».

Martes forestillinger om fremtiden har i stor grad blitt farget av stammingen. Hun forteller at stammingen har styrt akademiske valg hun har tatt, allerede fra ungdomskolen:

Jeg har alltid valgt skole og fag etter stammingen (...) Jeg måtte ta mitt første valg etter ungdomskolen. I byen min er det en stor skole som alle går på, og en liten privatskole. Og jeg tenkte bare at jeg skal ikke gå på den store skolen. Det kan du bare glemme, det er helt uaktuelt, sa jeg da. Så jeg søkte privatskolen. Det koster jo masse penger, og jeg kunne jo like gjerne gått på den andre skolen, men jeg nektet det. Jeg bare tenkte at så mange mennesker, det funker ikke.

Tross interesse og ønske om å gjøre det bra, utviklet hun et hatforhold til enkelte fag, på grunn av stammingen:

Stammingen har vært et hinder i for eksempel å bli god i språk. Egentlig synes jeg at språk er kjempespennende. Men jeg hater jo å snakke, ikke sant. (...) Engelsktimene var helt katastrofe. Jeg sa minst mulig. Og hvis jeg først snakket, var ikke akkurat flyten så veldig bra. Jeg fikk et sånt hatforhold til språk. (...) Jeg skulle ønske at jeg ikke stammet, for da kunne jeg blitt god i engelsk, reist til USA, gått på skole i England, ett eller annet. Opplevd litt mer da.

Etter å ha avbrutt et utdanningsløp mye på grunn av negative opplevelse knytter til stammingen, ønsker Marte nå å begynne på en ny utdanning, men sier at valget fortsatt er påvirket av stammingen:

Men jeg velger nok ikke det jeg ville gjort hvis jeg ikke hadde stammet. Hvis jeg ikke hadde stammet, tror jeg at jeg ville ha gått på et universitet, eller noe litt større da. Mens nå velger jeg [et studium] med små klasser, det er trygt. Men altså, jeg elsker [faget] og jeg ser jo nå at dette er kjempebra for meg. Men jeg har på en måte alltid valgt ting ut i fra stammingen.

Tanken om at stammingen kan være et hinder for utdanningsvalg, har også streift Julie. Hun synes det er spennende å reise, men tenkte at å være reiseguide kunne bli vanskelig fordi det krevde å snakke mye. Martin forteller at spørsmålet om hva han kan bli er et som opptar han mye for tiden. Det er mye han har lyst til, men han tror ikke drømmene kan kombineres med å stamme. Han har lyst å reise på lange turer til utlandet alene, men tviler på om han skal klare å ta kontakt med andre på et annet språk. Han forteller også at han lenge har hatt en lidenskap for skuespill, og at han har lyst å søke en skuespillerutdanning, men at han ikke kommer til å gjøre det fordi han tenker at det å stå på en scene er en umulighet for han. «Akkurat nå er jeg

på en fryktelig blindvei. [Tenker] at jeg ikke vet hva jeg vil videre og mye av grunnen til det er at jeg lar språket i stor grad påvirke hva jeg tenker er mulig og ikke mulig».

Julie forteller at vissheten om ting hun har fått til tross stammingen, som å ta lappen og få en jobb, gir henne en styrke i troen på at stammingen ikke skal behøve å hindre henne i fremtiden. Martin forteller at opplevelser av å ikke mestre en situasjon på samme måten kan prege hans tanker om fremtiden, men da i negativ retning:

Men etter en sånn situasjon tenker jeg bare sånn at hva skal det her være i fremtiden, kommer det til å være så mange situasjoner, og kommer det til å bli mer av disse tingene også. Hvis jeg noen gang får barn og skal på konferansetime, nabolag, sånt sosialt i et voksenliv som det vil være, på en måte som er mer skremmende og formelt... For da er det ikke en gang en folkehøyskole, da er det et voksenliv.

Ole forteller at han i perioder der han har hatt mye frykt for situasjoner knyttet til stammingen, ofte tenker på fremtiden. «Kan det bare bli verre og verre på en måte? Kan jeg bli helt invalidisert på en måte?». Julie forteller på samme måte at frykten hun har hatt for å begynne å stamme i konkrete situasjoner har gjort at hun har gruet seg mye til å måtte snakke, men også for hvordan det skal bli i fremtiden: «Da har jeg kanskje tenkt, skal jeg gå og føle sånn resten av livet».

4.2 Stigma

For å besvare det andre forskningsspørsmålet «I hvilken grad opplever informantene stigma som personer som stammer?» stilte jeg spørsmål om hvorvidt de opplever at stammingen påvirker hvordan andre oppfatter dem, og om de har opplevd at andre tillegger dem egenskaper på bakgrunn av måten de snakker på. De fortalte også i andre sammenhenger om folks reaksjoner. Mest fremtredende er hvordan frykten for andre reaksjoner, mer enn reaksjonene i seg selv, har hatt innvirkning på tanker om deres identitet, og på forestillinger om fremtiden.

4.2.1 Reaksjoner utenfra

Informantene forteller at de sjelden får negative reaksjoner fra andre på at de stammer. De erfaringene som kan være negative kommer oftest i møte med personer de ikke kjenner godt.

Flere forteller om konkrete reaksjoner, som at noen smiler overdrevent, ser bort, foreslår ord, ler, avslutter setningene for dem og ber dem slappe av, eller puste. Martin sier at enkelte reaksjoner fra andre kan gjøre han sint og frustrert. Marte og Martin forteller begge om frustrasjonen de føler ved å møte noen som ber dem slappe av og puste som en reaksjon på stammingen, men unnskylder disse med at de ikke vet hva det vil si å stamme. Martin ble mobbet på barneskolen, men har ikke opplevd noe lignende i voksenalder. Ole forteller at han stort sett opplever at de rundt han er høflige, holder øyekontakt og ikke gjør noe vesen av at han stammer, men at han også kan ha negative erfaringer.

Noen ser bort. Det er jo ubehagelig. Det er jo min skamreaksjon de ikke vil se. Det er jo sånn man gjør når andre gjør noe som er flaut for dem, så ser man bort for ikke å gjøre det ubehagelig for dem. (...) jeg blir kanskje mer selvbevisst [på grunn av dette]. Og det gjør det mer ubehagelig. Selv om det jo ikke er vondt ment. Og jeg forsøker, jeg kan jo ikke la det påvirke meg. Men det gjør det jo. Inntil videre gjør det det.

Alle informantene forteller at de ikke tror andre identifiserer dem som en person som stammer. Noen sier at stammingen kan være et kjennetegn, men at det nok ikke er et vedvarende inntrykk, eller noe de defineres ut ifra. Julie sier det slik: «Det er nok ikke det inntrykket de sitter igjen med. Det er i hvert fall det jeg har merket når jeg har blitt kjent med folk». Flere, som Ole, grunngir dette med at de nok først og fremst oppfattes som mye annet: «Jeg tror nok ikke de identifiserer meg som det når det har gått litt tid, for jeg tror nok jeg viser en del andre deler av min personlighet som overskygger det da». Martin har gått aktivt inn for at andre skal få et annet førsteinntrykk av han, enn stammingen:

Jeg har jo kompensert med at jeg alltid vil se bra ut og følge med fordi jeg vil at folk rundt meg skal, det høres kanskje litt teit ut å si, men jeg vil at folk skal... (...) Jeg må jo ha en måte å vise hvem jeg er på, når jeg ikke kan si det selv.

Ole forteller at han på jobb er opptatt av å forsterke personlighetstrekkene sine for at stammingen ikke skal bli et vedvarende inntrykk:

Kanskje en teknikk for meg har vært å være veldig morsom, for da vet jeg at det liker folk, og da er det kanskje det heller enn at jeg stammer som blir meg, liksom... Og det har nok vært tilfelle også for de andre. Og det samme gjelder kollegene mine her. Jeg vektlegger veldig tungt å være hyggelig og hjelpsom og blid og sånn.

4.2.2 Oppfatning av andres reaksjoner

Selv om informantene svarer at de ikke føler folk rundt dem identifiserer dem som stammere, eller at stammingen påvirker hvordan andre oppfatter dem, har de alle beskrivelser av hva de tror folk tenker om dem. Mange er også bekymret for hva folk tror om dem. Dette sier i realiteten lite om hvordan personer rundt dem reagerer, og hvilke egenskaper disse tillegger personer som stammer, men heller noe om hvilke reaksjoner informantene tillegger personer rundt seg. Julie har ofte vært redd for at folk skal tillegge henne egenskaper, men sier at hun de siste årene har opplevd at dette ikke er tilfelle. Hun sier at hun har brukt mye tid på «å tolke og tro» om folks reaksjoner, og tillagt dem mer verdi enn nødvendig. Martin sier at han nok alltid vil være opptatt av hvordan han fremstår for andre, og at han aldri helt vil vende seg til å være en person som stammer. Nervøs, dum, usikker, ukontrollert, beskjeden, høy, full eller invalid er beskrivelser som kommer opp når informantene forteller hva de tror andre kan tenke om dem når de stammer. Lars sier at han også tenker at andre kan komme til å synes synd på han om han stammer. Martin sier han frykter hvordan nye mennesker skal oppfatte han:

Jeg har vært og er fortsatt så sykt redd for at de skal se på meg som en freak. Altså, jeg vet jo at jeg ikke er noe freak, men at jeg er redd for at de ikke skal tenke at jeg er så bra som jeg tenker at jeg er selv. (...) Det er en kamp jeg kjemper for meg selv og omverdenen at jeg skal bevise at jeg er normal.

Dette er spesielt vanskelig om det skjer i en situasjon det allerede er knyttet press eller forventning til: «Så det er nye personer som jeg er kjemperedd for å møte og stamme for. Og så er det på dater, med potensielle kjærester, og selvfølgelig man har lyst å gjøre et bra inntrykk». Julie sier at hun er redd for at gutter hun er interessert i skal få et annerledes syn på henne. De andre deler Martins erfaring med at frykten for andre reaksjoner er spesielt knyttet til situasjoner som allerede er krevende, eller der forventningen til selvpresentasjon er høyere enn vanlig. Thomas kan bekymre seg for inntrykket arbeidskolleger eller samarbeidspartnere får av han om han stammer. «Du er avhengig av å gi et godt førsteinntrykk, vise at du har kontroll på det du skal drive med. Så hvis jeg begynner å stamme mye på møter, så forbinder jeg det med en del negativt».

Lars opplevde stammingen som et større problem da han ble voksen, kanskje fordi han da var mer opptatt av hvordan han fremsto for andre. I en jobb han hadde opplevde Lars at han gruet

seg for å stamme og at han også stammet mer enn vanlig. Han tolket miljøet på arbeidsplassen som lite åpent for stamming. Han forteller at han opplever det samme i «machomiljø», der det er lite rom for å være sårbar:

(...) da hadde jeg veldig problemer med stamming husker jeg. I den settingen der. Jeg vet ikke hva det var, kanskje at jeg ikke trivdes så godt sosialt. Og så var det lite rom for, på en måte, ja, å være seg selv.

4.3 Følelser

Sitatene som utgjør svaret på det siste forskningsspørsmålet «Hvilke følelser knytter informantene til det å stamme?» er hentet fra informantenes beskrivelser av situasjoner de har vært i og forhold de har til andre, men også konkrete svar på spørsmål om hvilke følelser de knytter til det å bli voksen og stamme. Følelsesmessige reaksjoner på stammingen ser hos informantene ut til å være sterkest i situasjoner med høyt forventningspress, på jobb eller skole, situasjoner der selvpresentasjon er i fokus. For Martin er slike situasjoner svært negativt ladet: «Det er to ord i verden som jeg hater. Det er bli-kjentgruppe og presentasjon».

4.3.1 Frykt

Frykt er en følelse alle informantene trekker frem som fremtredende når det handler om stammingen. Ole beskriver frykt som den følelsen som preger hans forhold til stammingen i størst grad:

[Det er] frykt som får deg til å unngå. Frykt som får deg til å få alle disse ulike reaksjonene og som gjør at man lærer slike fryktreaksjoner, i veldig mange vanlige situasjoner som man kommer ut for som menneske hele tiden. Så for meg er nok det nøkkelordet. (...) Er du ikke redd, har du ikke stammeproblem. Da bare stammer du, kan man si.

Hva informantene har vært, eller er, redd for, varierer. Det dreier seg i stor grad om hvordan de fremstår for andre, frykt for andres reaksjoner, eller frykt for sosiale sanksjoner på ulike måter. Lars forteller om frykt for å bli avslørt som stammer, Martin, Marte og Julie om å bli tillagt egenskaper av andre, mens Ole og Thomas begge beskriver en frykt for å miste kontrollen.

Etter årevis som personer som stammer virker det som informantene nå har en nøye utviklet evne til å vite når en situasjon eller person representerer en fare for å begynne å stamme, og når det vil føles ubehagelig. Mange kan på samme måte vite akkurat hvilke ord de vil begynne å stamme på. «For å si etternavnet mitt, det er helt forferdelig for meg. Jeg stammer alltid, jeg vet at nå kommer det stamming» forteller Marte. Ulike personlige og situasjonsbetingede faktorer som kan øke sjansen for å stamme er blant annet hvor godt de kjenner samtalepartneren og hvilke relasjon de har. Situasjoner fra i det offentlige, til familiært, på jobb eller i en annen situasjon med en tydelig maktfordeling vil utgjøre ulike fareområder. Noen av informantene nevner personer de er interessert i, kolleger eller samarbeidspartnere på jobb eller andre man vil fremstå på en spesiell måte for. Situasjoner og personer som utgjør faktorer som øker forventningen om å stamme skaper ikke bare ubehag i situasjonen, men også i forkant. Hvor mye frykt hver av faktorene skaper varierer mellom informantene. Hvorvidt en faktor forstås som fryktinngytende er avhengig av individuelle erfaringer og følelser knyttet til den faktoren. Thomas forteller at om han *ikke* stammer i en situasjon han frykter det, kan han føle mestring. Han eksemplifiserer dette med et møte på jobb:

Da snakket jeg litt, og da snakket jeg helt fritt for stamming, og var så happy og glad for det fordi jeg ikke hadde stammet. Så det er både forsterkende for negative følelser når jeg stammer i situasjoner jeg gjerne skulle unngått og følelse av mestring når jeg ikke gjør det.

Frykt kan resultere i unngåelse av ulik art. Unngåelsene kan være små, som å unngå ord, eller å la være å ta ordet i spesifikke situasjoner, som når Lars lar være å rope ut i forelesning at foreleseren skal skru opp lyden på filmen de skal se, eller når Marte unngår å fortelle historier til vennene sine fordi hun er redd for å stamme, til situasjonen der Ole later som han får migrene for å kunne forlate en presentasjonsrunde på jobb, eller Martin gjemmer seg på jobb for å slippe å si ha det til kollegene. Unngåelseseksemplene er mange. Marte forteller at hun lenge unngikk alle situasjoner som krevde at hun snakket med personer hun ikke kjente:

Jeg gav ofte dem jeg var sammen med, si jeg skulle kjøpe en pizza til 140, så gav jeg dem 200 og sa at de kunne få vekslepengene hvis de kjøpte til meg. Skjønner du? Jeg var så desperat etter å slippe unna.

På høyskolen opplevde Marte at det å stamme blant medstudenter var så ubehagelig at frykten for å stamme utviklet seg til en frykt for hele utdanningssituasjonen:

Alt føltes helt forferdelig akkurat da. (...) Jeg gikk der i tre måneder og fant ut at dette her, det funker ikke (...) Jeg hadde begynt på et studie med hundre nye mennesker, alt var så skummelt. Det var helt forferdelig. Så skulle jeg stå der foran hundre mennesker og si ja jeg heter Marte. Det er det verste jeg har gjort tror jeg. Etter det fikk jeg helt skrekken for alt som het skole. (...)

Frykten for situasjoner og unngåelser kan etter hvert ta så mye plass at det går ut over livskvaliteten. Ole eksemplifiserer dette. Han forteller at hans frykt for konkrete situasjoner på jobb ble verre da han begynte i en ny og krevende jobb i høst. Han opplevde da at redselen ikke slapp taket da han dro hjem fra jobb, men at han ble redd for andre situasjoner også hjemme:

Da var det slik at jeg var redd alt. Var redd for private settinger med foreldre, med kjæresten min. Og det var en ny og forferdelig opplevelse (...) Kan det bare bli verre og verre på en måte? Kan jeg bli helt invalidisert på en måte? Og da var jeg veldig redd og sov ikke om nettene. (...) Det tar opp veldig mye plass, skråstrekk har angst og er deprimert hele tiden. Angst og depresjon er jo veldig sterke ord, jeg tror at når man sitter foran datamaskinen og får helt uprovosert hjertebank, da begynner man å være inne på angstlignende symptomer. Og når man ikke klarer å gå ut av et negativt tankemønster over mange måneder, så er du kanskje inne på en depresjon. Derfor vil jeg bruke slik sterke ord.

4.3.2 Sinne

Sinne blir nevnt av noen av informantene som en stadig tilbakevendende følelse knyttet til det å stamme.

Marte forteller at hun kan bli sint og frustrert av stammingen. På dager hun er i godt humør og har en god dag, kan stammingen nærmest overraske henne og få henne i dårlig humør. Det føles som hun har mistet kontrollen, og hun blir skuffet over at stammingen fortsatt kan ødelegge sosiale situasjoner som å ta telefonen. Julie forteller at hun tidligere kunne bli sint hvis hun stammet, men jobbet hardt for å skjule det. Den samme frustrasjonen opplevde hun også da hun jobbet med teknikker for å ikke stamme, og ikke følte at hun mestret dem. «Nå

må du skjerpe deg. Det tenkte jeg også da jeg skulle skjule at jeg stammer, skjerp deg, dette skal du ikke vise noen».

Martin forteller at han har vært mye frustrert over at han er en person som stammer, og hva det gjør med hans relasjon til andre.

Jeg har vært rasende sint. Selvfølgelig, jeg har ikke skjønt hvorfor det skulle skje med meg, og jeg har misunt folk rundt meg så utrolig for at de bare kan prate og ikke tenke mer over det. Så selvfølgelig, jeg har vært dritsur og lei meg og grått.

4.3.3 Skam

Ole forteller at han har kjent mye på en skam, men ikke konkret fordi han stammer. Skammen kommer over at han stadig lar seg styre av stammingen. «Det er ikke nødvendigvis det å stamme mye, det er heller det å unngå mye, og den indre nederlagsfølelsen man får ved å la stammingen styre valg man tar». Han mener det er det å unngå fryktede situasjoner som har størst emosjonelt virkning. Etter å ha unngått spesifikke situasjoner beskriver han at han føler seg ynkelig og at det oppleves patetisk:

Skammen min er nok mest knyttet til at jeg ikke har klart å gjøre noe med det. Ikke klart å kontrollere det. For mange voksne har jo klart det. Og da er det vondt å ikke være en av de som har mestret det, for jeg vil jo gjerne være god på det jeg gjør.

Andre informanter forteller også at de opplever nederlagsfølelse etter å ha stammet. Lars mener at alle situasjonene hvor han er redd for å stamme i grunn skyldes at det å stamme i den situasjonen føles skamfullt, og at nederlaget det kan føles at stamming er, har en skam ved seg: «Man skal si noe og så klarer man det ikke. Og så kan man kjenne på at man ikke duger, da». Flere av informantene forteller at de reagerer sterkt når de opplever å ikke mestre enkelte kommunikasjonssituasjoner. Martin forteller at han har forlatt situasjoner der han har stått fast, opplevd håpløshet og frustrasjon, og grått over situasjonen i ettertid. Marte forteller at slike opplevde nederlag forsterker frykten for lignende situasjoner. Thomas sier også at han kan bli både frustrert og skuffet når han stammer i en situasjon der han har ønske om å fremstå feilfri. Om en spesifikk kveld på jobben forteller han:

Det var forbundet med mye negative følelser at jeg stammet så mye på akkurat den kvelden. (...) Jeg hadde det gøy fremdeles, men jeg følte meg mer usikker på meg

selv. At shit, nå snakker alle de andre hele tiden og jeg sliter med å få sagt det jeg vil. I sånne situasjoner synes jeg det er mest negativt.

4.3.4 Mangel på kontroll, håpløshetsfølelse

Noen av informantene føler en mangel på kontroll, eller håpløshetsfølelse i de situasjonene det stammingen oppleves som en faktor som styrer både personlighetstrekk og livsvalg. Marte beskriver det som at «alt var svart». Hun bekymret seg for å ikke klare å fullføre videregående, for å ikke klare å ta høyere utdanning, og gråt ofte fordi hun ikke visste hvordan hun skulle håndtere problemet.

Ole forteller at håpløshetsfølelsen innhenter han når han føler han ikke har kontroll over stammingen, og at han ikke har teknikker som hjelper i stressede situasjoner. Han beskriver følelsen som «da vet jeg ikke hvor jeg skal gå». Martin kan også bli overmannet av en følelse av håpløshet i en situasjon hvor han har stammet veldig:

I selve øyeblikket tenker jeg bare faen, faen, faen, klarer ikke å tenke noen ting, for jeg er bare så fokusert på å prøve å få frem noe. Men så er det jo slik at jo mer jeg tenker på det, jo mer stamming kommer også. For da stresser jeg jo så sykt og klarer ikke å roe meg ned og bruke teknikkene, ikke noen ting.

4.3.5 Selvaksept

For mange av informantene har aksept for at de stammer, eller for det å være en person som stammer, vært viktig i prosessen med å bli voksen. Det har vært viktig for hvordan de forholder seg til stamming som en del av identiteten sin, hvor vidt stammingen har vært et hinder, og det å forholde seg til andres reaksjoner.

Lars forteller at han lenge fryktet å stå frem som stammer. Han var redd for at folk skulle vite at han stammet, og mener dermed at frykten hemmet han i dagliglivet.

Når jeg fikk litt oppmerksomhet og sånn der, ble jeg reddere for å stå frem som stammer. Det ble et høyere press og mer å tape på å stamme, så jeg ble reddere for å stamme, rett og slett. (...) Og da begynner man selvsagt å stamme mer. Når man er redd for å stamme, da begynner man å stamme mer, og da blir det et større problem, og da begynte jeg på det kurset, det var vel det som var grunnen.

Gjennom McGuire-kurs, samt samtale med andre som stammer har Lars slått seg til ro med at å være en person som stammer, er noe han er. Ved å stadig ha stått frem som stammer på kurset og siden, er han nå mer komfortabel med merkelappen stammer:

Self-disclosure. Det er uhyre viktig altså. Det synes jeg. (...) Og det er noe utrolig frigjørende med det da, for da er katten ute av sekken. Da er det ikke så farlig lenger. (...) Jeg gjør det ganske mye. Det er ikke det første jeg sier til folk, men jeg nevner det i en bisetning, sånn som nå at jeg skulle bli intervjuet fordi jeg stammer, det har jeg fortalt flere sånn i dag, bare sånn [tilfeldig]. Det er en fin måte å gjøre det på. For da blir det ikke noen stor sak, da er det nevnt. Da er det liksom ikke noe å grue seg for lenger.

På denne måten har han også blitt mer komfortabel med å stamme i de situasjonene der han gjør det: «Det er ikke sånn at jeg føler at verden går i grus, eller at jeg er avslørt hvis jeg stammer. Fordi jeg er såpass trygg ellers, sosialt sett også, at det gjør liksom ingenting».

Aksept for at hun stammer har gjort situasjoner hun tidligere unngikk i frykt for å stamme enklere for Marte. Hun beskriver det som lettere å være selvstendig og møte voksne ansvarsområder nå som hun ikke i like stor grad lar seg styre av taleflytvansen:

Nå har det [å gjøre ting alene uten hjelp av mor] gått kjempebra. Det kommer jo stamming innimellom. Men jeg blir ikke så sint og så flau lenger. For nå begynner jeg å tenke at det er greit å stamme. Jeg tror det er det som er hele nøkkelen. I hvert fall for meg. (...) Jeg har lært meg at det å stamme er greit. Før var stammingen min største uvenn. Nå tenker jeg at faktisk så er det greit å stamme. Og når man kommer dit, da blir ting så mye enklere.

Lars og Marte beskrev en lik ambivalens da vi snakket om aksept. De forteller begge at de tidligere så på stammingen som et onde, noe de ikke ville tenke på og vise til noen. Marte sier at hun avfeide alle forsøk på hjelp. «Alt som hadde med stammingen å gjøre, det var helt sånn 'ikke snakk til meg. Jeg vil ikke snakke om det' Jeg var sånn. (...) Alt som handlet om stamming måtte bare pakkes lengst mulig bort». Samtidig forteller de begge at de, da de følte det slik, også synes stammingen tok stor plass i livet deres, og synes den i stor grad var definerende for hvem de var. I dag sier de begge at de synes stammingen tar betraktelig mindre plass, og utgjør en mindre del av hvem de er, samtidig som de nå synes det er lettere å identifisere seg som en som stammer, er mindre redde for at noen skal høre at de stammer, og

blir mindre frustrert når de stammer. Thomas forteller også at det å godta at han stammer hjalp han i å forstå at stammingen ikke nødvendigvis definerer hvem han er:

Jeg synes de samtalene jeg har hatt som en del av behandlingen, har hjulpet meg med å godta at jeg stammer. Jeg synes det har vært positivt å høre at det er helt ok å stamme, og det har jo hjulpet meg å få den selvtillitboosten, så det har hatt veldig god effekt å høre andre si at det er helt ok å stamme. (...) At det er ikke noe, at jeg får høre at det ikke er noe galt i å stamme. At det ikke er med på å definere hvem jeg er.

Thomas skiller likevel mellom tankene om å være en person som stammer, og den spesifikke opplevelsen av å stamme:

I det lange løp så synes jeg det er helt ok. Men der og da så er det jo noe drit, ikke sant. Fordi da står du jo fast. Du har lyst å si det du vil men så får du det ikke til. (...) Men jeg er for så vidt vant til det så det er ikke sånn at jeg får panikk om jeg begynner å stamme, men jeg synes jo ikke det er noe gøy.

Aksept vil for disse si at de ved ikke å skyve stammingen bort, kan gjøre nettopp det. Stammingen kan dermed ta mindre plass i tankene, og utløse mindre negative følelser. Martin synes derimot det er vanskelig å helt kunne akseptere at han er en person som stammer:

Men jeg tror nok ikke jeg kan klare å akseptere det fult ut, det tror jeg ikke. For jeg tror det vil være noe som ligger så latent i meg. (...) At jeg er en person som, på en måte hele tiden kommer til å si at det her vil jeg ikke ha, det her hadde jeg vært så mye bedre uten. Jeg har bare hatt så sykt lyst å ikke ha det. Det vil jeg ikke tro at jeg klarer å legge fra meg. Sånn helt fullstendig.

Ole sier at noen aspekter er lettere å akseptere enn andre:

Jeg har aldri hatt noe behov for å være konform. Og det gjelder fortsatt. Derfor synes jeg at det er helt alright å være en som stammer. Hvis det jeg har stammet med deg i dag hadde vært det verste jeg har stammet, så hadde det ikke vært så fælt. Det hadde jeg overlevd, og det tror jeg at folk også hadde overlevd. De hadde ikke blitt helt satt ut av at jeg stammer så mye som jeg gjør her nå. Men jeg kan jo stamme mye mer i andre situasjoner, og mindre også da. (...) Men det er ikke alright for meg å være en som stammer ukontrollert. Det er det ikke. Det er to forskjellige ting. For meg handler

det om kontroll og selvdisiplin. Det blir jo sett på som viktige verdier vårt samfunn så da er det å miste kontroll over talen en veldig dårlig verdi.

Aksepten handler for noen om å være bevisst at stammingen ikke skal stå i veien for noe man ønsker å få til. Både Thomas og Lars forteller at de har bestemt seg for enkelte områder hvor de ikke vil at stammingen skal få bestemme. For Thomas handler det om ikke å bruke synonymer:

Jeg prøver å unngå det. Jeg har mer lyst til å få sagt akkurat det jeg har lyst til.

Uavhengig om det tar litt lengre tid. Det er noe jeg vet at andre stammere gjør, og jeg har jo gjort det til del selv også, men jeg prøver å få sagt akkurat det jeg vil.

Lars trekker frem at han har bestemt seg for at han også i situasjoner hvor han kan bli nervøs for å begynne å stamme, skal gjennomføre:

Hvis jeg rekker opp hånden på forelesning, (...) da begynner hjertet å banke litt, og så tenker jeg 'håper at jeg ikke begynner å stamme nå', når jeg rekker opp hånden. Men jeg gjør det. Jeg har bestemt meg for lenge siden for at jeg ikke skal la det påvirke meg i noen grad. Så jeg prøver å være konsekvent med det. Hver gang jeg merker at jeg nøler på grunn av stammingen, da får jeg en litt sånn automatisk tanke da heldigvis, at nei faen heller. Dette skal ikke hemme meg.

Å akseptere at man stammer vil også si å tillegge andres reaksjoner mindre tyngde. Thomas sier det slik: «Jeg ønsker jo selvfølgelig å bevise at jeg kan snakke helt fritt, men samtidig så tenker jeg også litt at folk bare får ta meg som jeg er». Julie har begynt å tenke i denne retningen de siste årene: «Jeg har begynt å tenke at hvis folk ikke aksepterer at det er slik jeg er, så er det de som har et problem og ikke meg».

5 Teoribasert analyse

Hensikten med denne oppgaven har vært å undersøke hvordan unge voksne opplever at stammingen påvirker deres identitet. Etter samtaler med informantene sitter jeg igjen med seks individuelle «stammehistorier»; refleksjoner om hvordan det er å møte voksenlivet som en person som stammer. Hver enkelt historie er unik og gjelder akkurat den ene personen. Erfaringene informantene har gjort seg er til dels svært ulike, og hvorvidt stammingen oppleves som en begrensing, varierer i stor grad. Det er viktig å understreke at stammingen er situasjonsbasert og uforutsigbar. Det samme er informantenes opplevelse av den.

Noen ting har informantene imidlertid til felles. Alle har gjort seg opp tanker om hvordan stammingen påvirker hvem de er, og alle har kjent på ulike følelser knyttet til det å stamme. De ulike fortellingene og refleksjonene rundt identitet og stamming tar ikke bare utgangspunkt i livssituasjonen slik informantene har det pr. i dag. Informantene viser til tanker de har gjort seg tidligere, og til hvordan de tenker seg fremtiden. De tre kategoriene identitet, stigma og følelser dannet rammen for en tematisk presentasjon av informantenes opplevelser i forrige kapittel. Jeg vil i dette kapitlet forsøke å se forbi informantenes selvforståelse, trekke inn min egen førforståelse og rette et kritisk blikk på uttalelsene. I denne teoribaserte analysen vil hovedfunn fra den tematiske analysen bli trukket frem og diskutert på nytt i lys av teori. Først av alt trekkes informantenes utsagn om hvordan de opplever at stammingen påvirker hvem de er frem, og sees i forbindelse med identitetsteori. Videre vil jeg diskutere hvordan de følelsesmessige reaksjonene og opplevelsen av stigma som er gjort rede for i forrige kapittel kan påvirke informantenes identitet.

5.1 Identitet og stammingens rolle

Utdragene fra samtalene med informantene, gjengitt i forrige kapittel, viser at det blant de seks informantene ikke finnes noe enkelt, eller enstemmig svar på hvordan stammingen preger veien mot en voksentidentitet. Også for hver enkelt av informantene har stammingens betydning i deres oppfattelse av dem selv variert, i årenes løp og fra situasjon til situasjon. Når informantene referer til seg selv trekker de både frem personlighetstrekk, hvordan de er sammen med sine nærmeste og hvordan de er på skole og jobb. Som vist tidligere er stammingens påvirkning på deres identitet ikke konstant.

5.1.1 Identitet, spørsmålet om hvem jeg er

Tre av informantene forteller at de ikke er komfortabel med å definere seg som en person som stammer, fordi de er opptatt av at de er så mye mer enn stammingen. Martin definerer seg ikke som en som stammer, men sier at stammingen stadig må tas hensyn til og er en stor del av livet hans. Marte og Thomas sier begge at de ikke definerer seg som personer som stammer, men at stammingen har påvirket dem i ulike deler av livet, og at de aksepterer at de stammer. For dem ser ikke det å definere seg som en som stammer ut til å være det samme som å oppleve påvirkning fra stamming i ulike deler av livet. Lars, på den andre siden, sier at han definerer seg som en som stammer, men at det preger livet hans i liten grad. Dette viser at identitet ikke er et enkelt fenomen og at spørsmålet om hvem man er, ikke har et entydig svar.

Stammingen kan gjøre seg gjeldende på et av områdene som er med på å definere hvem informantene er, mens det ikke nødvendigvis utgjør noe problem på andre. Hagstrom & Daniels (2004) forklarer dette med at «the stuttering identity» skifter på å være i fokus i livene til personer som stammer. I enkelte situasjoner kommer denne identiteten tydeligere frem enn i andre. Marte forteller for eksempel at hun er redd for at folk skal tenke på henne som «hun som stammer» når hun er blant folk hun ikke kjenner, mens hun føler seg som «den jeg egentlig er» hjemme hos familien. Å forstå identitet som en skiftende sosial konstruksjon, vil dermed kunne beskrive den dynamiske opplevelsen av å være en person som stammer. Informantenes historier nyanserer Van Riper (1982) sin antagelse om «the stuttering identity» følger med overalt i kommunikasjon. Han argumenterer for at stammingen gjennomsyrrer alle sosiale roller man har, fordi tale er en del av alle sosiale forhold. Ikke alle informantene har opplevelser som passer en slik beskrivelse. Derimot forteller Lars at det er enkelte kommunikasjonssituasjoner som ikke er vanskelig med tanke på stammingen, mens andre er det. Jeg vil i det kommende bruke Robins et al. (2010) sin forståelse av selvet på ulike nivåer som et utgangspunkt for å drøfte hvordan informantene opplever stammingen i ulike deler av identiteten sin, på det personlige, det relasjonelle, det sosiale og det kollektive nivået.

I avsnitt 4.1.2 gjør jeg rede for informantenes beskrivelser av hvordan deres personlighetstrekk er påvirket av stammingen. Ens personlighetstrekk, verdier og evner inngår i det Robins et al. (2010) beskriver som det personlige selvet. Fire av informantene forteller at stammingen til en viss grad påvirker deres personlighetstrekk. Med det personlige selvet i fokus oppnår individet selvverd ved å nå sine personlige ønsker (Robins et al., 2010). Flere av informantene forklarer hvordan de kan sammenligne en kommunikasjonssituasjon med en

annen og forvente å stamme. Thomas kan i slike situasjoner føle mestring og glede om han forventer å stamme, men ikke gjør det. Plexico et al. (2009b) fant på samme måte at informantene deres følte mestring av å konfrontere situasjoner de frykter, og å oppleve å mestre en teknikk som reduserer stammingen i en krevende situasjon. Er stammingen et hinder, kan det påvirke selvverdet negativt, og videre personens selvfølelse og livskvalitet (Plexico et al., 2009b). Marte sammenligner sine evner til å kommunisere, med evnene på andre områder. Hun er vant til å være flink på skolen og flink i idrett. Det å ikke mestre kommunikasjonssituasjoner passer ikke med hennes oppfattelse av seg selv på de andre områdene. Talesituasjonen melder seg dermed som noe påfallende som ikke bare skiller seg fra de andre i en sosial situasjon, men også fra henne selv, og den forståelsen hun har av seg selv. De to eksemplene viser dermed hvordan en intern sammenligning kan ha en innvirkning for selvvurdering og selvoppfatningen, og stammingen kan oppleves som en påvirkning i både positiv og negativ forstand.

Ved å rette fokus mot sin opplevelse av seg selv i nære relasjoner, forandrer informantene samtidig oppfatning av stammingens påvirkning. Alle informantene trekker frem at de er mindre bekymret for å stamme foran personer de kjenner godt. Flere av informantene sier de føler seg trygg med personer som sier de ikke bryr seg om at de stammer. Robins et al. (2010) argumenterer for at gjensidig bekreftelse fra de nærmeste øker selvverden til selvet på det relasjonelle nivået. Det virker med andre ord som at det er forventningen om at de unngår sosiale sanksjoner og negative reaksjoner, som skaper større trygghet. Disse funnene stemmer overens med forskning som har funnet at foreldre, søsken og partnere kan fungere som støttespillere for personer som stammer (Beilby et al., 2013, Klompass & Ross, 2004). To av informantene peker på hvordan det kan være noe positivt i påvirkningen stammingen har på forholdet til foreldrene. Stammingen og vanskene det har skapt har tvunget dem til å ha en åpen dialog. Slik fungerer stammingen som en døråpner for å styrke forholdet. Dette forholdet kan senere fungere som en støtte når det trengs, som i perioder der stammingen blir vanskeligere å håndtere. To av informantene forteller at de har en nær venn eller familiemedlem som de kan dele teknikker med og som kan hjelpe dem, både til sosialt vanskelige situasjoner, og til å minne dem på å bruke teknikker de har lært hos logopeden. Disse kan dermed fungere som det Beilby et al (2013) kaller en «agent for change» i behandling og håndtering. Jeg vil argumentere for at en nær relasjon fungerer som en beskyttelsesfaktor mot stammingens negative påvirkning på identitet i denne sammenhengen.

Med identiteten som familiemedlem eller nær venn i fokus blir dermed «the stuttering identity» skjøvet i bakgrunnen (Hagstrom & Daniels, 2004).

Gjennom flere eksempler har jeg vist at frykten for å stamme hos informantene i stor grad dreier seg om frykt for andres reaksjoner, eller en frykt for å bli oppfattet kun som en person som stammer, og dermed de negative stereotypiene som følger med. Mennesket får bekreftet sin egen identitet i samhandling med andre, og på samme måte blir stammingen tydelig i denne relasjonen. Reaksjoner fra andre kan dermed påvirke ens identitet. De reaksjonene vi tror vi ser hos andre, kan ofte bestemme hva og hvem vi tror vi er (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Robins et al. (2010) mener vi oppnår selvverd på det sosiale nivået ved å få bekreftelse fra andre. Der nære relasjoner kan virke beskyttende, ser løsere sosiale relasjoner ut til å kunne være en risikofaktor for at stammingen skal påvirke informantenes identitet negativt. Jobb og utdanning peker seg ut som spesielt utfordrende situasjoner for alle informantene. Boyle (2013a) understreker at en eller to negative erfaringer kan være nok til å plassere en permanent frykt i slike sosiale interaksjoner. Noen tenker spesielt på stammingens påvirkning av hvem de er, når de er på jobb. Alle informantene forteller at de følelsesmessige reaksjonene på å stamme, i forkant og ettertid, og frykten for andres reaksjoner, er størst på jobb eller skole. Flere forklarer det med forventningspresset som er knyttet til slike situasjoner. Bricker-Katz et al. (2013) peker på at jobbsituasjonen kan by på utfordringer som allerede er vanskelige, som verbale presentasjoner og telefonsamtaler, og at stresset blir forsterket av å være i en situasjon med høye forventninger til en selv. Det må samtidig understrekes at to av informantene forteller at de opplever å få ekstra tilrettelegging på arbeidsplassen på grunn av stammingen. Det kan argumenteres for at en slik støtte gjør at arbeidsplassen i større grad kan oppleves som en trygg, eller i alle fall en tryggere, arena for å stamme. Garcia et al. (1999) argumenterer for at første steg i tilrettelegging på arbeidsplassen krever en bevissthet rundt hva det vil si å ha en kommunikasjonsvanske. De hevder videre at liten kjennskap til vansken nettopp kan skape mer av de stereotypiske holdningene mot personer som stammer.

Hvorvidt det Robins et al. (2010) kaller det kollektive selvet, nemlig oppfatningen av identitet knyttet til referansegrupper, blir påvirket av stammingen, vil variere etter hva man forstår som referansegruppen. Dreier det seg om gruppen «personer som stammer» er det svært ulikt om informantene finner tilhørighet her. Tre av informantene fant det lærerikt å møte andre i samme situasjon som seg selv i behandlingsgrupper. Anerkjennelse fra andre i gruppen kan

øke ens selvverd innenfor det kollektivet selv (Robins et al., 2010). Boyle (2013b) fant i en komparativ studie at voksne som stammer og har erfaring fra støttegrupper, har mindre internalisert stigma, bedre selvbilde, og la mindre vekt på å ha flytende tale i samtaler, sammenlignet med deltakere uten erfaring fra støttegruppe. Det må likevel understrekes at man ikke vet om mindre internalisert stigma i disse tilfellene er følgen av gruppedeltagelse, eller grunnen til den. Å delta i et felleskap med andre som stammer kan imidlertid også være utfordrende for noen. Stereotypier som er knyttet til personer som stammer kan være fordommer personer som stammer selv kan være enig i (Craig et al., 2003). «Jeg har nok hatt litt motstand mot å «bonde» helt med stammere, for det er ikke en gruppe man har lyst å identifisere seg med sånn i utgangspunktet» sier Lars. Noen av informantene virker komfortabel med å ha stamming som en del av livet, men uten å identifisere seg som en som stammer. En forklaring kan være det stigmaet som er knyttet til det å stamme. Hvordan vi oppfatter oss selv, vil ha sammenheng med hvilket miljø vi er i og hvordan vi oppfatter de andre medlemmene i miljøet (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Å knytte seg til en slik gruppe betyr også å godta at man passer inn med de karakteristika man legger på medlemmene av gruppen (Jones & Corrigan, 2014). Martin omtaler stammingen som «det», en faktor som spiller inn i store deler av livet, men vil ikke definere seg som en person som stammer. Butler (2013) argumenterer for at en slik måte å tenke på kan forstås som en «dis-identification». Martin distanserer seg dermed fra den kollektive identitet som en person som stammer, og samtidig de negative stereotypiene som kan følge med. Marte og Lars ville tidligere ikke vedkjenne seg en stammeidentitet. Deres skepsis minner om den Jones & Corrigan (2014) forklarer som «Label avoidance». Ved å ikke tilhøre en gruppe som mottar hjelp for en vanske, unngår man samtidig å bli stemplet som en stereotyp. Det kan også argumenteres for at det å kompensere ved å skape et annet førsteinntrykk enn stammingen, slik Ole sier han gjør med å være morsom, kan muligens også forstås som en måte å distansere seg fra stammingen som et definerende trekk ved seg selv.

5.1.2 Mulige selv, spørsmålet om hvem jeg kan bli

Flere eksempler fra samtalene viser at flere av informantens erfaringer her og nå påvirker tankene om egen framtid. Gjennom positive erfaringer styrkes de i troen på at de vil kunne møte utfordringer i fremtiden. For Julie fungerer tanken på at hun klarte å få seg en jobb som en støtte til å tenke at hun også kan klare andre oppgaver som hører voksenlivet til. Meningen som gis til en opplevelse eller situasjon som er relevant for selvbildet/selvet, kan påvirke

bildet av det mulige selv. Dette kan igjen påvirke selvoppfatningen og det nåværende selvet (Markus & Nurius, 1986). Det vil si at en positiv opplevelse av å lykkes med å få jobb, aktiverer et positivt mulig selv hvor hun også når andre mål. Andre kan på samme måte bruke et nederlag som et referansepunkt i fremtiden. En refleksjon av typen «Jeg kan ikke engang dette» blir en utløser for å unngå ting i fremtiden. Martin opplever at han ikke en gang kan bestille en cola, og lurer på hvordan han da skal kunne møte voksenlivets utfordringer. Opplevelsen med å ikke kunne bestille noe på cafe, kan dermed tenkes å aktivere det negative mulige selvet som sosialt handikappet, og en slikt mulig selv kan påvirke det nåværende selvet negativt.

Flere av informantene sier at ubehagelig og negative opplevelser kan komme til å være en utløser for tankerekker om hvordan det kommer til å bli i fremtiden. Hvilke oppgaver som blir vanskelige å løse, og hvilke forhold de vil kunne ha til andre. Dermed kan tankene om fremtiden påvirke de valg man tar her og nå. Marte og Martin beskriver begge at de har tatt konkrete, store valg i livet basert på en forståelse av at stammingen hindrer dem i å få noe til. Mennesket vil stadig søke etter erfaringer som bekrefter det ideelle selvet, og søke å unngå erfaringer som gjør det motsatte (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Plexico et al. (2009a) peker på hvordan deres informanter så ut til å skille mellom «the stuttering self» og «the fluent ideal self». Opplevelsen av å stamme vil dermed kunne øke avstanden mellom disse to, og dermed påvirke selvverdet negativt. Av mine informanter uttrykker én eksplisitt at han ikke får stammingen til å passe inn med sine ønsker om et ideelt selv, når det kommer til fremtidsplaner og utdanning. Martin forklarer hvorfor, slik: «[Tenker] at jeg ikke vet hva jeg vil videre, og mye av grunnen til det er at jeg lar språket i stor grad påvirke hva jeg tenker er mulig og ikke mulig». Martins måte å kompensere for stammingen på, ved alltid å ville se bra ut, kan forstås som en måte å nærme seg sitt ideelle selv. Ole understreker at hans ideelle selv ikke er en identitet uten stamming. For han dreier det seg om å kontrollere stammingen. Det å stamme ukontrollert, for eksempel på jobb øker dermed distansen mellom det reelle og det ideelle selvet. Det kan argumenteres for at det dermed er avstanden som gir han følelsen han forklarer som en gjennomsyrende redsel for fremtiden og farger hans negative følelser om situasjonen i dag.

5.2 Stamming som en del av identiteten til voksne

I kapittel 2 har jeg gjort rede for hvordan stigma og følelser kan være en del av en persons identitet. De to forskningsspørsmålene «I hvilken grad opplever informantene stigma som personer som stammer?» og «Hvilke følelser knytter informantene til det å stamme?» er rikt besvart i forrige kapittel. I det kommende vil jeg drøfte hvordan disse følelsene og stigma kan være definerende for informantenes tanker om identitet, med bakgrunn i forskning på feltet.

5.2.1 Stigma

Ingen av informantene tror de blir definert av andre som en person som stammer, og de har generelt få historier om å bli diskriminert eller behandlet negativt av andre. Flere studier har funnet at personer som stammer har blitt mobbet og diskriminert på arbeidsplassen og på skolen på grunn av stammingen (Rice & Kroll, 2006, Blood et al., 2011). Mine informanter deler i liten grad disse erfaringene. Marte og Martin forklarer grunnen til andres reaksjoner med at mange ikke vet hva det vil si å stamme. Klompass og Ross (2004) fant på samme måte manglende forståelse for stamming som en reaksjon deres informanter opplevde. De argumenterer for at økt forståelse i samfunnet og jobbmiljøet kan redusere stigmatisering og diskriminering. Personer som vet mer om stamming vil være lettere å kommunisere med for personer som stammer. En studie utført av Flynn & St Louis (2011) fant at en informativ presentasjon og foredrag om stamming endret ungdommers holdninger om stamming, på kort sikt. Ved et redusert offentlig stigma kan man anta at et selvopplevd stigma også vil reduseres (Klompass & Ross, 2004, Jones & Corrigan, 2014).

Et interessant funn er at ingen av de unge voksne mener at andre definerer dem som en person som stammer. Likevel har de alle gjort seg opp tanker om hva andre kan tro om dem. Som tidligere nevnt, er nervøs, dum, usikker, ukontrollert, beskjeden, høy, full eller invalid beskrivelser som kommer opp når informantene forteller hva de tror andre kan tenke om dem når de stammer. Ved å internalisere de stereotypier og fordommer som finnes blant folk, påfører personer seg et selvopplevd stigma (Jones & Corrigan, 2014). Når andres fordommer internaliseres kan det være selvdiskriminerende, og begrensende for de valg en person tar. Boyle (2013a) understreker at internalisert stigma ikke trenger komme fra en egen erfaring med et reelt offentlig stigma, eller negative reaksjoner. Det internaliserte stigmaet kan også sees som et resultat av å leve i årevis med vissheten om det offentlige stigma (Bricker-Katz et

al., 2013). At Marte opplever støtten på jobb som viktig for identitet og håndtering av stamming, men at hun samtidig oppgir at hun synes det å stamme på jobb er noe av det verste hun kan tenke seg, sier noe om at frykten for å stamme ikke nødvendigvis henger sammen med en reell erfaring med sanksjoner eller diskriminering om en stammer. I det følte eller selvopplevde stigmaet ligger skammen ved negative reaksjoner, og frykten for disse (Boyle, 2013a). Martin uttrykker det slik «Jeg har vært og er fortsatt så sykt redd for at de skal se på meg som en freak».

Dobbelt stigma- et uberørt punkt

Det er verdt å merke seg at flere av informantene har flere identiteter knyttet til seg, som det i sin tur kan knyttes stigma til. Et slikt stigma, som også kan påvirke den hørbare stammingen er leppe- kjeve- ganespalte. En av informantene er født med åpen gane og er nasal i uttalen. Det er naturligvis vanskelig å skille hvilke opplevelser og følelser knyttet til det å ha en talevanske, som kun er knyttet til stammingen, samt i hvor stor grad spalten har vært en merbelastning. Andre faktorer som kommer opp i intervjuene er det å være adoptert, og det å være homofil. Det kan argumenteres for at dette kan bidra til merbelastning som kan ha innvirkning på identitet, og igjen oppleves som et dobbelt stigma. Ayala (2009) skriver i sin selvbiografiske artikkel om det dobbelte stigmaet som finnes i å være kvinne og stamme. Hun påpeker at kvinner som stammer generelt er et lite utforsket tema. Klompass & Ross (2004) påpeker på samme måte at etnisitet også kan skape en dobbel identitet, som sjelden tas hensyn til i forskning om stamming. Dette temaet forblir udiskutert i denne oppgaven.

5.2.2 Følelser

Alle informantene forteller om ulike følelser i forskjellige situasjoner. For noen er følelsene knyttet til stammingen altomfattende, og en sterk påvirkning på deres selvoppfattelse. Informantene forteller om frykt, sinne, skam og håpløshetsfølelse. Andre opplever situasjoner som ubehagelige og har følelsesmessige reaksjoner, men tillegger det ikke like mye verdi.

Alle informantene forteller om ulike grader av frykt for å vise at de stammer, som bunner i en redsel for andres reaksjoner. Frykt for negativ vurdering, som er nøkkeltrekket ved sosial angst, ble funnet i en gruppe eldre voksne som stammer, med større spor etter angst i sosiale situasjoner (Bricker-Katz et al., 2009). Hos noen kan en slik reaksjon nærmest forstås som et sosialt problem. Martin bekrefter dette når han sier han føler han har gått glipp av sosial samhandling på grunn av stammingen. Begrepet «personalized stuttering» kan være

beskrivende for følelsenes innvirkning på livsvalg og selvoppfatning (Daniels & Gabel, 2004). Marte og Martin forteller begge at studievalget er preget av stammingen, og at de tror de hadde reist mer om de ikke hadde stammet. Det kan slik sies at de har internalisert følelsene knyttet til stammingen som videre preger deres identitet.

Informantene forteller hvordan frykten fører til unngåelse i større og mindre grad. Unngåelse kan videre gi følelsesmessige reaksjoner. Selv om det der og da kan føles som en lettelse å unngå konkrete situasjoner eller ord, kan unngåelsen seinere føre til følelsesmessige belastninger. Informantene forklarer hvordan det å omformulere en setning, forlate en situasjon, eller be andre ta telefonen, av og til er nødvendig for kommunikasjonen. Noen av informantene forteller imidlertid om negative reaksjoner etter en slik unngåelse. Disse måtene å forsøke å mestre stammingen på, synes ikke som gode løsninger. Som nevnt i forrige kapittel føler Ole seg ynkelig, og at det oppleves patetisk å måtte unngå. På samme måte kan selve stammesituasjonen i blant føles håpløs. Også det å skjule de stigmatiserende karakteristikkene er i litteraturen funnet å ha negative konsekvenser som økt stress, negative følelser, depresjon (Boyle, 2013a).

Jeg har tidligere forklart hvordan noen av informantene føler det som altoppslukende og håpløst å stamme i enkelte situasjoner. Man kan argumentere for å knytte en slik følelse til skam. Lars mener at nederlaget det kan føles at stamming er, har en skam ved seg: «Man skal si noe og så klarer man det ikke. Og så kan man kjenne på at man ikke duger, da». Flere forteller om en nederlagsfølelse etter å ha stammet, som preger dem i stor grad. Klompass & Ross (2004) peker på at frykten informantene i deres undersøkelse følte så ut til å skape en følelse av skam og håpløshet i etterkant av opplevelsen. Teori om skamlignende følelser legger vekt på at skam er sterkt knyttet til identitet, fordi den knytter seg direkte til hvem man er heller enn hva en gjør (Robins, et al., 2010). Ole knytter stammingen sterkt til sin identitet når han føler skam over å ikke kunne kontrollere vansken: «Skammen min er nok mest knyttet til at jeg ikke har klart å gjøre noe med det. Ikke klart å kontrollere det. For mange voksne har jo klart det».

5.3 Selvaksept

Mitt inntrykk er at selvaksept fungerer som en beskyttelsesfaktor for både internalisering av stereotypier, og av negative følelser hos informantene. Selvaksept vil si å tørre å se både sine

sterke og svake sider, og at man har en trygghet som gjør at man godtar seg selv (Skaalvik & Skaalvik, 2005). Flere av informantene sier eksplisitt at tanken om at «det er i orden å stamme» gjorde livet som en person som stammer lettere. For mange av informantene har aksept for at de stammer, vært viktig for hvordan de forholder seg til stamming som en del av identiteten sin. Selvaksept gjør for eksempel at Thomas og Lars kan oppleve situasjoner som ubehagelig og har følelsesmessige reaksjoner, men fortsatt synes det er ok å være en person som stammer. Det vil ikke si at den enkelte stammesituasjon er helt uproblematisk, men at den ikke får definisjonsmakt for hvem de er. Hos flere av informantene ser tanken om at det er ok å stamme, ut til å redusere frykt for andres reaksjoner. Et utsagn fra Marte eksemplifiserer dette: «Det kommer jo stamming innimellom. Men jeg blir ikke så sint og så flau lenger. For nå begynner jeg å tenke at det er greit å stamme».

Det å tillegge stammingen mindre verdi, krevde paradoksalt nok at informantene først fullt godtok problemet ved å nærme seg det. To av informantene forteller at deres måte å håndtere stammingen var lenge å gjøre alt for å unngå stammingen. «Alt som handlet om stamming måtte bare pakkes lengst mulig bort» forklarer Marte. Men å avfeie stammingen på den måten, reduserte hverken plassen den fikk i livene deres, frykten for talesituasjonen eller andre reaksjoner, forteller de to. Snarere tvert i mot. Lars sier at han ble mer og mer redd for å stamme og at frykten gjorde at han da stammet mer, ble mer redd for å bli avslørt som en stammer. «Den paradoksale teori om forandring», er et beskrivende navn på selvaksept for å forstå hvordan det fungerer (Beisser, 1970). Aksept innebærer anerkjennelse til seg selv og andre for at det finnes et problem, at problemet ikke definerer talerens identitet, og at den enkelte er i stand til å være en aktiv agent i endringsprosessen (Plexico et al., 2009b). Stammingen kan dermed ta mindre plass i tankene, og utløse mindre negative følelser. Dette er i tråd med Guitar (2014) sin tanke om at personer som stammer kan redusere frykten for å stamme sammen med andre, ved å selv adressere stammingen og diskutere den med familie venner og kollegaer. Ved å godta å stamme, og endre holdningen til stammingen, endrer også stammingens definerende makt seg. Plexico et al. (2009a) kaller dette «dekonstruksjon av stammingens rolle». Noen av informantene forklarte at det å akseptere at de stammer, gjør at stammingen tar betraktelig mindre plass i hverdagen, samtidig som de nå synes det er lettere å identifisere seg som en som stammer, er mindre redde for at noen skal høre at de stammer, og blir mindre frustrert når de stammer. Selvaksept kan ha innvirkning på en persons selvoppfatning, det vil si hvor stor del av ens identitet stammingen utgjør.

6 Avslutning

I denne oppgaven har jeg gjennom samtaler med seks unge voksne som stammer, og en gjennomgang av litteratur om stamming og identitet, prøvd å besvare spørsmålet: «Hvordan opplever unge voksne som stammer at taleflytvansken har påvirket deres identitet?» I dette kapitlet oppsummeres funnene fra intervjuene og drøftingen som er gjort. Deretter diskuterer jeg hvilke implikasjoner denne studiens funn kan ha for logopeders arbeid med unge voksne som stammer. Til slutt retter jeg blikket fremover ved å peke på uberørte elementer i materialet, og potensialet og behovet for videre forskning.

6.1 Oppsummering av funn

Hvor stor plass informantene opplever at stammingen tar i deres identitet, varierer i stor grad fra person til person. Mens en forteller at han kan glemme stammingen i enkelte situasjoner i løpet av dagen, beskriver en annen stamming som en gjennomgripende del av hvem han er. I beskrivelsen av hvem de er, snakket informantene både om stammingens påvirkning på personlighetstrekk, hvordan de er sammen med andre, sine nærmeste, og forestillinger om hvem de kan bli. Påvirkningen fra forestillingen om en fremtidig identitet, eller et mulig selv, ser ut til å være spesielt relevant for mine informanter. Opplevelser med stammingen av både positiv og negativ art ser ut å kunne påvirke informantenes forestillinger om fremtiden.

Alle informantene forteller at de ikke tror andre identifiserer dem som en person som stammer. Noen sier at stammingen kan være et kjennetegn, men at det nok ikke er et vedvarende inntrykk, eller noe de defineres ut ifra. De beskriver imidlertid alle, på ulike måter, hvordan de har gjort seg opp tanker om hva andre tenker om dem. Nervøs, dum, usikker, ukontrollert, beskjeden, høy, full eller invalid er beskrivelser som kommer opp når informantene forteller hva de tror andre kan tenke om dem når de stammer. Hos noen av informantene kan disse reaksjonene sies å være internalisert og utgjøre et selvopplevd stigma.

For noen av informantene er følelsene knyttet til at stammingen er altomfattende, og en sterk påvirkning på deres identitet. Andre opplever situasjoner som ubehagelige og har følelsesmessige reaksjoner, men synes ikke at de er definerende for hvem de er. Informantene forteller om følelser som frykt, sinne, skam og håpløshet. Frykt for andre reaksjoner resulterer for noen i unngåelse av ord eller sosiale situasjoner, mens det hos andre har fått styre livsvalg.

Følelsesmessige reaksjoner på stammingen ser hos informantene ut til å være sterkest i situasjoner med høyt forventningspress, det vil si situasjoner der selvpresentasjon er i fokus. Det kan dreie seg om samhandling med kollegaer og samarbeidspartnere på jobb, på date, eller med andre man treffer for første gang. De følelsesmessige reaksjonene kan både være knyttet til selve stammeøyeblikket, men også til frykt eller bekymring i for- og etterkant. På den andre siden trekker alle informantene frem at de er mindre bekymret for å stamme foran personer de kjenner godt. Dette kan være familie, partner eller gode venner. Aksept for at de er en person som stammer, ser ut til å være en beskyttende faktor for stammingens negative påvirkning på identitet, som internalisering av stereotypier og negative følelser. Flere av informantene beskriver hvordan tanken om at det er ok å stamme har vært en hjelp i forståelsen av at stamming ikke er definerende for hvem de er.

6.2 Funnenes implikasjoner for logopeders arbeid med voksne som stammer

Jeg har i denne oppgaven presentert og drøftet funnene fra samtaler med seks unge voksne som stammer. Deres opplevelser og tanker er unike, men berører områder og livssituasjoner som mange i samme alder kan ha erfaring med. Mitt håp er at oppgaven kan være av interesse, og bidra til økt kunnskap hos logopeder og andre som jobber med unge voksne som stammer.

Resultatene fra min studie viser at informantene er mindre bekymret for å stamme foran personer de kjenner godt. Dette kan være familie, partner eller gode venner. For noen kan disse også være en støtte i bruk av teknikker og oppmuntring til å jobbe med vansken. Dette kan sees på som et argument for å bruke familiemedlemmer eller partnere som en ressurs i det logopediske arbeidet. På samme måte kan funnene som viser at jobb er en arena som representerer en frykt for å stamme for alle informantene, styrke et argument om at logopeder bør jobbe aktivt med situasjoner knyttet til jobb for å redusere frykten knyttet til dette.

Funnene og annen empiri om internalisering av følelser og opplevd stigma, kan øke logopeders forståelse av sosial samhandling hos voksne som stammer. For mine informanter ser selvaksept ut til å fungere som en beskyttende faktor for stammingens negative påvirkning, og reduserer dermed graden av internalisering. Flere forteller at behandlingen spilte en rolle i deres økte aksept. Å jobbe med å øke aksepten for at man stammer kan

dermed være en måte å jobbe med de sosiale situasjonene som representere en ekstra utfordring. Mitt fokus på psykologiske aspekter ved stamming knyttet til identitet, må likevel ikke forstås som et argument for å utelukke den taletekniske delen av det logopediske arbeidet. Alle de seks informantene går, eller har gått, aktivt inne for å jobbe med sitt muntlige uttrykk. Dette kan indikere et behov for et parallelt fokus i behandlingen

6.3 Videre forskning

Ved å rette fokuset i oppgaven på et så vidt begrep som identitet, vil jeg ikke nødvendigvis kunne komme helt i bunns i de underbegrepene som inngår i forståelsen av begrepet. Svaret på problemstillingen er preget av de sidene av begrepet som jeg har valgt å belyse. Ved å få rom til de ulike aspektene jeg ønsket å ha med, har dermed noen av begrepene blitt presentert uten at jeg har kunnet gå i dybden på disse. Min studie viser imidlertid et behov og en mulighet for utforske noen av begrepene nærmere. Opplevelsen av stigma, og nærmere bestemt selvopplevd stigma, er et begrep som har vist seg som svært aktuelt for mine informanter. Dette er et fenomen det hadde vært interessant å vie mer oppmerksomhet. Hvordan påvirker selvopplevd stigma den sosiale deltakelsen hos voksne som stammer? Hvilke rolle spiller det i utdanning og arbeidsliv? Det hadde likeledes vært interessant å kartlegge hvordan logopeder jobber med selvopplevd stigma i en behandlingssituasjon.

Litteraturliste

- Alm, P. (2005). *On the causal mechanisms of stuttering*. Lund: Lund University.
- Ayala, C. A. (2009). *Myself As I am, Not As Others See Me: Stuttering, Identity and Acceptance* (Doktoravhandling). York University Toronto, Ontario.
- Barbour, R. (2014) *Introducing qualitative research: a student's guide* (2 utg.). London: Sage.
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk* (2 utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Beilby, J. M., Byrnes, M. L., Meagher, E. L., & Yaruss, J. S. (2013). *The impact of stuttering on adults who stutter and their partners*. *Journal of fluency disorders*, 38(1), 14-29.
- Beisser, A. (1970). The paradoxical theory of change. *Gestalt therapy now*, 77-80.
- Blood, G. W., Blood, I. M., Tramontana, G. M., Sylvia, A J., Boyle, M. P. & Motzko, G. R. (2011). Self-reported experience of bullying of students who stutter: Relations with life satisfaction, life orientation, and self-esteem. *Perceptual and motor skills*, 113(2), 353-364.
- Bloodstein, O., & Bernstein Ratner, N. (2008). *A handbook of stuttering* (6 utg.). Clifton Park, NY: Delmar.
- Blumgart, E., Tran, Y., & Craig, A. (under publisering). Social support and its association with negative affect in adults who stutter. *Journal of Fluency Disorders*.
- Boyle, M. P. (2013a). Assessment of Stigma Associated With Stuttering: Development and Evaluation of the Self-Stigma of Stuttering Scale (4S). *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 56(5), 1517-1529.
- Boyle, M. P. (2013b). Psychological characteristics and perceptions of stuttering of adults who stutter with and without support group experience. *Journal of fluency disorders*, 38(4), 368-381.
- Butler, C. (2013). Identity and stammering: negotiating hesitation, side-stepping repetition, and sometimes avoiding deviation. *Sociology of health & illness*, 35(7), 1113-1127.

- Bricker-Katz, G., Lincoln, M., & Cumming, S. (2013). Stuttering and work life: an interpretative phenomenological analysis. *Journal of fluency disorders*, 38(4), 342-355.
- Bricker-Katz, G., Lincoln, M., & McCabe, P. (2009). A life-time of stuttering: How emotional reactions to stuttering impact activities and participation in older people. *Disability & Rehabilitation*, 31(21), 1742-1752.
- Chang, S. E., Kenney, M. K., Loucks, T. M., & Ludlow, C. L. (2009). Brain activation abnormalities during speech and non-speech in stuttering speakers. *Neuroimage*, 46(1), 201-212.
- Corcoran, J. A., & Stewart, M. (1998). Stories of stuttering: A qualitative analysis of interview narratives. *Journal of Fluency Disorders*, 23(4), 247-264.
- Craig, A., Blumgart, E., & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of fluency Disorders*, 34, 61-71
- Craig, A., Blumgart, E., & Tran, Y. (2011). Resilience and stuttering: Factors that protect people from the adversity of chronic stuttering. *Journal of speech, language, and hearing research*, 54(6), 1485-1496.
- Craig, A., Hancock, K., Tran, Y., & Craig, M. (2003). Anxiety levels in people who stutter: a randomized population study. *Journal of Speech, Language & Hearing Research*, 46(5).
- Crouch, I. (2010, 6. juli.). The shame of the adult stutterer. *Salon*. Hentet fra http://www.salon.com/2010/07/05/my_shameful_stutter/
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode-en kvalitativ tilnærming* (2 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Daniels, D. E., & Gabel, R. M. (2004). The impact of stuttering on identity construction. *Topics in Language Disorders*, 24(3), 200-215.
- Erickson, S., & Block, S. (2013). The social and communication impact of stuttering on adolescents and their families. *Journal of fluency disorders*, 38(4), 311-324.

- Erikson, E. H. (1980). *Identity and the life cycle*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Falck, B. (1996). *At være der hvor du er* (2 utg.). Hellerup: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
- Flynn, T. W., & St Louis, K. O. (2011). Changing adolescent attitudes toward stuttering. *Journal of fluency disorders*, 36(2), 110-121.
- Gabel, R. M., Blood, G. W., Tellis, G. M., & Althouse, M. T. (2004). Measuring role entrapment of people who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 29(1), 27-49.
- Gadamer, H. G. (1997). *Sanning och metod: i urval*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Garcia, L., Barrette, J., & Laroche, C. (1999). Toward a social model on the integration of persons with human communication disorders into the workplace. *International Journal of Practical Approaches to Disability*, 23(3), 14-23.
- Garsten, M., & Lundström, C. (2008). Stamning och skenande tal hos barn. I L. Hartelius, U. Nettelbladt, B. Hammarberg (Red.), *Logopedi*. (s. 433-444). Lund: Författarna och Studentlitteratur.
- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. London: Penguin Books.
- Guitar, B. (2014). *Stuttering. An Integrated Approach to Its Nature and Treatment* (4 utg.). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins
- Hagstrom, F., & Daniels, D. E. (2004). Social identity and the stuttering experience. *Contemporary Issues in Communication Sciences and Disorders*, 31, 215-224.
- James, W. (1890) *The principles of psychology*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Johnson, J. K. (2008). *The visualization of the twisted tongue: portrayals of stuttering in film, television, and comic books*. *The Journal of Popular Culture*, 41(2), 245-261.
- Jones, N. & Corrigan, P. W. (2014). Understanding stigma. I P.W. Corrigan (Red.), *The Stigma of disease and disability: understanding causes and overcoming injustices* (s. 9-25). Washington D. C.: American Psychological Association.
- Kalinowski, J. S., & Saltuklaroglu, T. (2006). *Stuttering*. San Diego: Plural publishing.

- Kelman, E., & Nicholas, A. (2008). *Practical Intervention for Early Childhood Stammering: Palin PCI approach*. Milton Keynes, UK: Speechmark Publishing.
- Klein, J. F., & Hood, S. B. (2004). The impact of stuttering on employment opportunities and job performance. *Journal of fluency disorders*, 29(4), 255-273.
- Klompas, M & Ross, E. (2004). Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: Personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders*, 29 s. 275–305.
- Kolk, H, & Postma, A. (1997) Stuttering as a covert repair phenomenon. I R.F. Curlee, & G.M. Siegel (Red.), *Nature and Treatment of Stuttering: New Directions* (2 utg.). (s. 182-203) Boston: Allyn & Bacon.
- Kraft, S. J. (2010). *Genome-wide association study of persistent developmental stuttering* (Doktoravhandling). University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Kraft, S. J., & Yairi, E. (2011). Genetic bases of stuttering: The state of the art, 2011. *Folia Phoniatica et Logopaedica*, 64(1), 34-47.
- Krumsvik, R. J. (2014) *Forskningsdesign og kvalitativ metode. Ei innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsinterjvu* (2 utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Manning, W.H. (1999). Management of adult stuttering. I R.F. Curlee (Red.), *Stuttering and related disorders of fluency*. (2 utg.). (s. 160- 180). New York: Thieme Medical Publishers.
- Manning, W. H. (2010). *Clinical decision making in fluency disorders* (3. utg.). Clifton Park, NY: Delmar Cengage Learning.
- Manning, W., & Gayle Beck, J. (2013). The role of psychological processes in estimates of stuttering severity. *Journal of fluency disorders*, 38(4), 356-367.
- Markus, H. & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*. 41(9), 954-969

- Maxwell, J. A. (1992). *Understanding validity in qualitative research*. U. i. Oslo (Red.), Spesialpedagogikk. Sped4010. Vitenskapsteori og metode. Oslo: Universitetet i Oslo. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Institutt for spesialpedagogikk.
- McGuire, D. (2008). *Beyond stammering: the McGuire programme for getting good at the sport of speaking*. London: Souvenir Press.
- Menzies, R. G., O'Brian, S., Onslow, M., Packman, A., St Clare, T., & Block, S. (2008). An experimental clinical trial of a cognitive-behavior therapy package for chronic stuttering. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 51(6), 1451-1464.
- Menzies, R. G., Onslow, M., Packman, A., & O'Brian, S. (2009). Cognitive behavior therapy for adults who stutter: A tutorial for speech-language pathologists. *Journal of fluency disorders*, 34(3), 187-200.
- NESH, (Red.), (2006) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora.
- Nordby, K.J. (2011, 10. november). Audition for hotelljobb. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/jobb/Audition-for-hotelljobb6693843.html#.UycWkvLqTJ>
- Plexico, L., Manning, W. H., & Levitt, H. (2009a). Coping responses by adults who stutter: Part I. Protecting the self and others. *Journal of Fluency Disorders*, 34 (2), 87-107.
- Plexico, L., Manning, W. H., & Levitt, H. (2009b). Coping responses by adults who stutter: Part II. Approaching the problem and achieving agency. *Journal of fluency disorders*, 34(2), 108-126.
- Pollard, R., Ellis, J. B., Finan, D., & Ramig, P. R. (2009). Effects of the SpeechEasy on objective and perceived aspects of stuttering: a 6-month, phase I clinical trial in naturalistic environments. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52(2), 516-533.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativmetode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudie* (2 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

- Ramberg, C., & Samuelsson, C. (2008). Stamning och skenande tal hos vuxna och ungdomar. I L. Hartelius, U. Nettelbladt, B. Hammarberg (Red.), *Logopedi*. (s. 445-455). Lund: Författarna och Studentlitteratur.
- Rice, M., & Kroll, R. (2006). The impact of stuttering at work: Challenges and discrimination. In Kuster J (chair). *International stuttering awareness day online conference 2006*; October 2006. Mankato: Minnesota State University/Stuttering Homepage, 2006, www.mnsu.edu/comdis/isad9/isadcon9.html.
- Riggs, D. S., Dancu, C. V., Gershuny, B. S., Greenberg, D., & Foa, E. B. (1992). Anger and post-traumatic stress disorder in female crime victims. *Journal of Traumatic Stress*, 5(4), 613-625.
- Robins, R.W., Tracy, J.L., & Trzesniewski, K.H. (2010) Neutralizing the Self. I O.P. John, R.W. Robins, & L.A. Pervin (Red.), *Handbook of personality: Theory and research*. (s. 421-447). New York: Guilford Press.
- Rogers, C. R. (1969). *Freedom to learn*. Columbus, Ohio: Charels E. Merrill Publishing Company.
- Shapiro, D.A. (2011). *Stuttering intervention - A Collaborative Journey to Fluency Freedom* (2 utg.). Austin, Texas: Pro.ed.
- Skaalvik, E. M. & Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena. Selvoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Steine, A.K & Inglingstad, K. N. (2013) *Å leve med stamming: En analyse av hvordan voksne mennesker som stammer opplever sin livssituasjon*. (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.
- Thuen, F. (2011). *Kunsten å være voksen*. Oslo: Cappelen Damm
- Van Borsel, J., Brepoels, M., & De Coene, J. (2011). Stuttering, attractiveness and romantic relationships: The perception of adolescents and young adults. *Journal of fluency disorders*, 36(1), 41-50.

- Van Riper, C. (1982). *The Nature of Stuttering* (2 utg.). Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Westby, C Burda, A. & Mehta, Z. (2003, 29. april). *Asking the Right Questions in the Right Ways: Strategies for Ethnographic Interviewing*. The ASHA Leader.
- Willig, C. (2008) *Introducing Qualitative Research in Psychology: adventures in theory and method* (2 utg.). Maidenhead: Open University Press.
- WHO (2010). Psykiske lidelser og atferds-forstyrrelser. Kliniske beskrivelser og diagnostiske retningslinjer. Hentet fra http://www.kith.no/upload/1816/Komplettt-B1%C3%A5-bok_230905.pdf 28.03.14'
- Yairi, E. & Seery, C. H., (2011) *Stuttering: foundations and clinical applications*. Boston: Pearson.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Vedlegg 2: Informasjonsskriv

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

Vedlegg 4: Svarbrev fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Intervjuguide til prosjektet

Stamming og identitet hos unge voksne

Før selve intervjuet starter, ser jeg for meg å:

- fortelle litt om meg selv og om prosjektet
- snakke kort med informanten om hvem han/hun er, for å etablere kontakt (barn, sivil status, jobb)
- nevne det viktigste rundt konfidensialitet og minne vedkommende om at hun/han til en hver tid kan trekke seg eller la være å svare på spørsmål

Om stammingen frem til nå

- Husker du når du begynte å stamme?
- Har du noen tanker selv om hvorfor du stammer?
- Hvordan vil du karakterisere stammingen i dag? (Prøve å få tak i en beskrivelse av kjerneatferd, sekundæratferd, og evt følelser knyttet til talebruddene)
- Hvilken erfaring har du med behandling?

Om stigma

- Tror du folk identifiserer deg som en som stammer når de møter deg?
- Hva synes du om det?
- Har du opplevd at stammingen påvirker hvordan andre oppfatter deg?
- Tror du folk tillegger deg egenskaper basert på måten du snakker på?
- Hvilke?

Tanker om hvem du er

- Definerer du deg i dag som en som stammer?
- Hvem vet at du stammer?
 - Er det situasjoner der du ikke vil at andre skal vite at du stammer? Er det personer du helst ikke stammer for?
- Synes du stammingen påvirker hvem du er?
- Er det forskjell på den du er og den du vil være?
 - Har stammingen noe med det å gjøre?

- Synes du det er en forskjell på å stamme som barn og som voksen?
 - (tanker og følelser)
 - Er det noe du opplever at har blitt vanskeligere med årene?
 - Er det noe du opplever har blitt lettere?

Tanker om hvem du er sammen med andre

- Har stammingen påvirket hvordan du har det sammen med andre?
 - Hvordan?
- Tror du stammingen har påvirket hvordan du har det på jobben?
 - påvirket karrierevalg,
 - forhold til kollegene/ sjefen din
- Tror du stammingen har påvirket forholdet til vennene dine?
- Tror du stammingen har påvirket forholdet til kjæresten din
- Barn?
- Har behandlingen påvirket hvordan du har det med stammingen?

Om følelser

- Da jeg var i praksis i fjor snakket jeg med en god del voksne som stammer. Det var flere av dem som fortalte de hadde opplevd å føle seg sint, frustrert, eller på grunn av stammingen? Kjenner du deg igjen i det?
- Ta opp noen av følelsene som allerede er nevnt?
- F.eks: lav selvfølelse, engstelse, tomhet, at de isolerte seg og kunne kjenne seg mindreverdige krenket, flau eller ensom, nedstemt nedverdgiende, tristhet
- Spesielle situasjoner siste måneden følt noe spesielt knyttet til stammingen
- Morsomme opplevelser pga stammingen?
- Ville livet ditt sett annerledes ut om du ikke hadde stammet?

Avslutningsvis

- Er det noe spesielt du vil trekke frem som det er viktig for meg å vite om det vi nå har pratet om?
- Er det noe du synes vi burde ha kommet inn på?
- Hvordan synes du det har vært å snakke med meg om dette?
- Ivareta: si hvem de kan snakke med
-

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg heter Åse Sjøstrand og er masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Den kommende våren arbeider jeg med min avsluttende masteroppgave innenfor logopedi, om stamming.

Oppgaven min har fått arbeidstittelen «Stamming og identitet hos unge voksne». Jeg vil gjennom intervjuer med personer som stammer prøve å vise hvordan det er å bli voksen med stamming, og hvilke følelser som kan knyttes til det å stamme. Dette er et lite utforsket tema jeg synes det er spennende å lære mer om, og som jeg tror at flere logopeder trenger mer informasjon om.

Du mottar dette brevet fordi din logoped tenkte at du kan være aktuell til studien.

Intervjuet vil ta form av en samtale oss i mellom om dine personlige erfaringer med å bli identifisert som en person som stammer, samt hvilke følelser du knytter til det å stamme. Når jeg i oppgavetittelen nevner sosial identitet tenker jeg både på den gruppetilhørigheten man eventuelt kan ha som en person som stammer, men også på de rollene som hører til voksenlivet, som arbeidstaker, kjæreste og forelder, og hvordan det er å gå disse rollene i møte når man stammer. Samtalen vår vil spinne rundt disse temaene.

Intervjuet kan finne sted på Statped sørøst, avdeling språk/tale i Bredtvetveien 4, eller et annet sted vi blir enig om, i løpet av januar/ februar 2014. Intervjuet vil ta om lag to timer. Jeg tar opp intervjuet med lydopptaker og skriver det ned etterpå. Det er bare jeg som skal bruke informasjonen fra intervjuet. Å delta i intervjuet er helt frivillig, og om du vil trekke deg underveis kan du gjøre det når som helst, uten å oppgi en grunn. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Du kan alltid velge å ikke svare på noen av spørsmålene mine. Opplysningene anonymiseres og behandles konfidensielt. Opptakene slettes når oppgaven er ferdig, senest utgangen av mai 2014. Prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD) og er godkjent fra dem.

Dersom du har lyst til å være med på intervjuet, setter jeg stor pris på om du tar kontakt med meg. Send også gjerne en epost eller ring meg eller min veileder, Hilda Sønsterud (Hilda.Sonsterud@statped.no) om du vil ha mer informasjon om prosjektet.

Med vennlig hilsen

Åse Sjøstrand

asesjostrand@gmail.com

Tlf: 47669992

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

Ja, jeg ønsker å delta som informant til masteroppgaven *Stamming og identitet hos unge voksne*.

Jeg er informert om følgende:

- Intervjuet tar for seg mine personlige opplevelser og erfaringer med det å stamme.
- Intervjuet vil foregå som en samtale, vil ta om lag to timer, og kan finne sted på Statped sørøst, avdeling språk/tale i Bredtvetveien 4, eller et annet sted etter avtale.
- Intervjuet vil bli tatt opp med lydopptaker, og det er kun Åse Sjøstrand som har tilgang til dette. Jeg vil være anonym og den informasjonen som samles inn vil bli anonymisert og behandlet konfidensielt. Opptakene vil bli slettet innen utgangen av mai 2014.
- Å delta i intervjuet er helt frivillig, og jeg kan til en hver tid trekke meg uten å oppgi grunn.

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Kontaktinformasjon.....

Signatur Sted og dato.....

Vedlegg nr 4: Godkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N 5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 884

Peer Møller Sørensen
Institutt for spesialpedagogikk Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 06.01.2014

Vår ref: 36638 / 2 / JSL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 12.12.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36638	<i>Konstruksjon av en sosial identitet hos unge voksne som stammer</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Peer Møller Sørensen</i>
Student	<i>Åse Sjøstrand</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Juni Skjold Lexau

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau tlf: 55 58 36 01

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Åse Sjøstrand asesjostrand@gmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47 73 59 19 07. kyrrsvarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVU, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47 77 61 43 36. nsdmaa@svu.uit.no

Ifølge prosjektmeldingen skal det innhentes skriftlig samtykke basert på skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår. Vi anbefaler likevel at navn og kontaktopplysninger til veileder ved UiO oppgis i skrevet.

Det vil i prosjektet bli registrert sensitive personopplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 c).

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Universitetet i Oslo sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal avsluttes 31.05.2014 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.